



GELLÉRT-

KONFERENCIÁK 3.

Ajánlás

A *Kommunizmus Bűnei Alapítvány* már több mint 10 éve hiánypótló szerepet tölt be Hazánkban, hiszen szüntelen emlékeztet mindenkit a kommunista rendszer által elkövetett bűnökre és bűnösökre. Az Alapítvány gátat szab a kommunista eszmék lopakodó térnyerésének napjainkban is. Színvonalas előadássorozataikkal részletesen mutatják be a Magyarországot négy évtizeden keresztül gúzsba kötő ideológiát. Nem féli az igazságot, nem fél rávilágítani a kommunizmus történelemhamisításaira a múltban.

Ami a legfontosabb, méltó emléket állít, és nem hagyja, hogy a feledés homályába vesszen több százmillió ember szenvedése, akik között jelentős számban voltak magyarok is. Tevékenysége nagyban hozzájárul ahhoz, hogy még egyszer ne történhessen meg olyan pusztítás, mint az elmúlt évszázadban.

A XX. században a kommunizmus százmillió halálos áldozatot követelt szerte a világon. Hazánkban gyakorlatilag nincs olyan család, amely ne lett volna érintett az elnyomó diktatúrában.

Annak ellenére, hogy a kommunizmus megszámlálhatatlan sok bűnt követett az emberiség, a nemzetek és az egyetemes kultúra ellen, mégis vannak olyanok, akik nem képesek elítélni. Ijesztő, hogy a kommunizmust át nem élt országokban egyre gyakrabban látjuk azt, hogy Marx-szobrot avatnak és a Kommunista Kiáltványban olvasott eszméket népszerűsítik. Számunkra félelmet és megborzongást idéznek elő ezek a cselekedetek, mi pontosan tudjuk, hogy micsoda veszély rejlik ezen mondatok mögött, hiszen mi magyarok saját bőrünkön tapasztaltuk meg: milyen elnyomásban, egy diktatúra fogságában élni.

dr. Rétvári Bence

Bevezető

Szervezetünk, a *Kommunizmus Bűnei Alapítvány*, a **Gellért konferenciák 3.** című kötet megjelenésének évében ünnepelheti tizedik születésnapját.

Az ember az életének első tíz éve után még kisgyerekeknek számít, de egy alapítvány tíz éves fennállása után már nagyon is megállapodott felnőtt. Túl van már a kezdeti nehézségeken, és megelégedéssel tekinthet addigi munkájára. Tevékenységünket a kommunizmus bűneinek felsorolása, ezek kritikái és értékelése határozza meg. Ennek eredménye eddig 21 tudományos konferencia elismert történészek, újságírók és politikusok közreműködésével, több kiadvány, könyv és film, mint az *Út a semmibe*, a *kádár.com*, vagy akár a konferenciák több gyűjteményes kötetbe foglalt kiadása volt. És nem feledkezhetünk meg a Málenkij Robot Emlékhely felépítéséről, vagy az oktatási segédanyagainkról, megyek a Gulág, a hortobágyi kényszermunkatáborok, vagy éppen a kistarcsai internálótábor bemutatását célozták meg a valós és a virtuális térben.

Ebben a szellemben szeretnénk a munkánkat folytatni a következő tíz évben.

Visszatérő témánk a kommunisták 1945-ben kezdődött erőszakos jogsértései és jogtalanságai, melyek a politikai színtéren való fellépésüket egészen a rendszerváltoztatásig végigkísérték. Sajnálatos, hogy tevékenységünk ma sem nevezhető tisztán visszatekintőnek, hiszen a kommunizmus szelleme napjainkban is veszélyt, problémát jelent.

A kommunista jogsértések megtestesültek – többek között – a tulajdonjog, a személyi- és szólásszabadság kárára elkövetett erőszakos bűncselekményekben. Ezekről korábbi konferenciáinkon beszámoltunk, de nem győzzük ezeket újra és újra felemlíteni, mert *ismétlés a tudás anyja* – ahogy ezt a régi mondás is tartja és az emberi emlékezet igen rövid...

Sajnos – bizonyos formában és változó szereplőkkel – a mai életünkben is felismerhető a kommunisták tevékenysége. Róluk sok mindent el lehet mondani, de hogy ne lennének következetesek, azt semmiképpen. Ismert

alaptézisük és változatlan mantrájuk az osztályharc propagálása. Az elmúlt egy évszázadban mindig verbális támadásokkal kezdték. Válogatott szidalmakkal és fenyegetésekkel illették az ellenségnek kiválasztott társadalmi osztályt és annak szereplőit, majd fenyegetéseiket beváltották, amint hatalomhoz jutottak. Magyarországon 1948-tól megteltek a börtönök, internáló táborok, szaporodtak a koncepciós perek és a kivégzések. Ma már ez nem tabu, konferenciáink és oktatási segédleteink ezeket részletesen tárgyalják.

A kommunisták életeleme és hatékony politikai fegyvere a *propaganda*. Alapjait még a 18. században, az úgynevezett felvilágosodás korában kereshetjük. Ekkor indult el – franciaországi központtal – a tradicionális rend fellazítása, az emberek érzékenyítése vélt, vagy valódi hátrányaik felismerésére. Célkeresztbe került a katolikus egyház, annak tanai, szervezete. Ez pedig maga után vont a hit gyengülését, annak helyettesítését. Először a jakobinusok „*hittételei*” kerültek elő, majd a 19. század új „*vallásalapító*” kreáltak új vallást. Megszületett a marxizmus, majd a 20. század Oroszországában a leninizmus. Ezek vallásszerű terjesztése ma karöltve az elfajzott liberalizmussal a régi/új kommunisták által vizionált *új világ* eszmei alapjait próbálja lerakni.

A ma kommunistái a propaganda segítségével elfedni igyekeznek valódi szándékaikat. Hazug elveiket és gyakorlataikat megtévesztések sorával teszik könnyen befogadhatóvá, hogy aztán a politikai, gazdasági és kulturális hatalmat megragadják, stabilizálják. A propaganda segítségével rekrutálják követőiket, a mindenkori fiatal generáció befolyásolható tagjait és a megtévesztetteket, kiket az atyamesterük, Lenin – egy őszinte pillanatában – hasznos idiótának nevezett. Tanúi, sőt elszenvetői voltunk erőszakos propagandájuknak, ami a valósággal köszönőviszonyban sem volt.

A kommunista pártok szervezeti felépítésében is jelentős szerepe volt a propagandának. Még sokunknak ismert az *agitprop titkár** kifejezés, azaz az *agitáció és propagandaosztály* titkára, akinek főállású feladata volt a kommunista elvek terjesztése. Terjesztették is az élet, a gazdaság és a kultúra minden területén.

Ezek közül a leghatásosabb a kultúra volt, ott érték el a legnagyobb, de főleg a leglátványosabb sikereiket. Ha visszagondolunk a háború végétől a rendszerváltásig eltelt négy évtizedre, nem volt olyan játékfilm, könyv, vagy

színdarab, amely ne a kommunista párt aktuális üzeneteit tartalmazta volna. A művészek és művészek nevezett senkik egymás sarkára taposva tolokodtak a párt elismeréséért. Ez alól nem volt kivétel a körhintázó kis naivától a Hamlet alakítójáig senki. A *létező szocializmus* korában az elismerésre törekvést kőkeményen számonkérték mindenkin és aki nem parírozott, annak kemény, gyakran fizikai retorziókat kellett elszenvednie.

Ahogy azt az utolsó évtized különböző választási eredmények mutatják, a konzervatív oldalon állók csoportja éppen csak súrolja az 50 százalékot felülről. Vagyis a választók közel fele már a kommunista propaganda hatása alá került. Ez a mai politikai élet realitása, ami egyáltalán nem megnyugtató.

Ám nyugat felé kitekintve még cifrább állapotokat láthatunk. Németországban például, 30 évvel az NDK bukása és az újraegyesítés után a kommunista utódpart, a *Die Linke* igen erősen és nem is sikertelenül befolyásolja a német politikát. A hajdan kiegyensúlyozott nézeteket valló *Szociáldemokrata párt* is erősen balra tolódott és akkor a kívül zöld belül vörös *természetvédőkről* még meg sem emlékeztünk.

A kommunista agitáció leglátványosabb eredményeit az Egyesült Államok utcáin láthatjuk, ahol a bolsevikok álma, a polgárháború már erősen fenyeget. Az utcákon és a filmfelvételeken angolul hallhatjuk a jól ismert bolsevik jelszavakat, amiket mi, akik megéltük a *létező szocializmus* korát, legszívesebben elfelejténénk.

Ám ami mindebből kiderül, hogy a kommunista propaganda és az azzal való aggodó foglalkozás nem okoskodó intellektuális probléma, hanem valóságos fenyegetés, amire fel kell készülnünk. A legkevesebb, amit megtehetünk, hogy a jelenséget a nevének nevezzük és szerény eszközeinkkel felvilágosítjuk a mai kor emberét, hogy milyen valós, Közép-Kelet Európában már megélt veszélyek leselkednek a társadalomra.

Eötvös Péter
a kuratórium elnöke

Borvendég Zsuzsanna

Híd a vasfüggöny fölött

Kommunisták a globális nagytőke szolgálatában

Kizökkent időben élünk. Józan ésszel megmagyarázhatatlan jelenségek uralják a közéleti és a politikai beszédteret. Szélsőséges és anarchikus mozgalmak alapjaiban és tudatosan támadják azokat a hagyományos kohéziós erőket, amelyek összetartják a társadalmakat. Olyan ideológiai irányzatok jelennek meg egyik napról a másikra a semmiből, amelyek a nyitottság és az elfogadás értékeire hivatkozva a világtörténelem legtotálisabb véleményterrorját valósítják meg. Tudományos alapvetéseket kérdőjeleznek meg propaganda szintű fejtegetésekkel, fittyet hányva a biológia, a természet és a formális logika törvényeire. Létrejött egy virtuális világ, ahol minden a feje tetejére állt és ennek a képzelt valóságnak a lenyomatai jelennek meg a fősodratú médiában, holott az emberek mindennapi problémái – különösen itt Európa közepén – eléggé távol esnek akár a Black Lives Matter, akár az LGBTQ lobbi – és még sorolhatnák a mozgalmakat – által kreált álvalóságtól. Ha valaki a realitások talaján marad és ennek még hangot is ad, pellengérré állítják, kirekesztik. A „comme il faut” etikettjét még soha nem erőszakolták ennyire intoleráns módon rá az emberekre, mint a jelen radikálisai. A néhány éve még politikai korrektségnek nevezett „újbeszél” nyelv ma már kiszabadult a politikai és közéleti dialógusokból és a mindennapjaink, sőt a gondolkodás korlátjává vált.

Multinacionális nagyvállalatok, globális techcégek szállnak be az örület propagálásába, egyértelműen bizonyítva, hogy a humanistának beállított eszmék felfuttatása mögött valójában üzleti érdekek és a mára szinte végletekig feszített tőkekoncentráció abszolút nyertesei állnak. Övék a mainstream média, ők a tulajdonosai a lassan totális véleményvezérré előlépő közösségi oldalaknak, vagyis ők mondják meg, mi a hír, ők mondják meg, miről mit gondoljál, „porod is neki szolgál.” Hamvas Béla gondolataival élve az emberiség letért az istenek útjáról már a felvilágosodás időszakában, de mára végképp elhagyta az ősök útját is: „Amikor a művész-teremtő-istenből bankár-kereskedő-isten lesz, azt mondják, hogy a világ megokosodott. Ez az okosság a felfelé való zuhanás ellenkezője: a lefelé való zuhanás. A lét magasabbrendűsége nem fontos többé, csak a tele has és a zseb. Nem a

harmónia, stílus, a választékosság, az ízlés, hanem a prosperitás. A költők időszerűtlenné válnak, mert nem jó üzletemberek. Az eszmék mellékesek, mert nem lehet velük kereskedni. Az élet nem művészet, hanem üzlet.”¹ – írta Hamvas Béla 1943-ban, de talán őt is megrendítette volna, hogy milyen szélsőségességig fokozódik mindez a 21. század elejére: a költők és az eszmék álltak mára az üzlet, a prosperitás zsoldjába. „A haszon pseudo-érték, a polgárság és a szocializmus tévedése, hogy valódi értéknek hitte, létét erre építette, ezért kell, hogy mind a kettő elpusztuljon.”² Hamvas Béla messze a korát megelőzve ismerte fel, hogy a polgári haszonelvűség és a szocialista materializmus között lényegi különbség nincs, pedig elvileg a marxista ideológia éppen a kapitalizmus kritikájaként született meg.

A tőke és a neomarxizmus, illetve az abból sarjadó radikális felforgató eszmék közötti szoros kapcsolat mára szembeötlő, de ez a tendencia nem új keletű. Már a bolsevik állam megszületését is nemzetközi gazdasági érdekek támogatták. A látszólag egymással kibékíthetetlen ellentétben álló ideológiák bizarr összjátéka nyilvánult meg a hidegháború idejében is, amely sajátos kényszerpályára terelte hazánk politikai és gazdasági mozgásterét. Összekötők lettünk a két világrend cinkos együttműködésében, ennek következtében már akkor kiszolgáltatott helyzetbe kerültünk nyugati pénzügyi központokkal szemben, amikor még javában a szovjet érdekszféra gyarmati sorában tengődtünk. Ez a feszítőnek tűnő ellentmondás a rendszerváltoztatás idején vált igazán húsbavágó realitássá, amikor a szovjet haderő kivonulása után sem szűnt meg a külső kényszerítő erő. Csurka István „bon mot”-jával élve: mentek a tankok, jöttek a bankok.

Magyarország lehetőségeit ma is jelentősen befolyásolják, korlátozzák azok a gazdasági érdekszövetségek, amelyeknek gyökereit még a szocializmus évtizedeiben kell keresnünk. A multinacionális nagyvállalatok és globális pénzügyi érdekek polipként hálózzák be az egész Földet, szorításukban a nemzeti szuverenitás lassan-lassan értelmezhetetlenné válik. Hazánk önérdek-érvényesítésének biztosításában ezért elengedhetetlenül fontos, hogy tisztában legyünk ennek a külső erőnek a múltjával és kialakulásával, ezáltal érthetőbbé váljanak hátsó motivációik és titkos kapcsolatrendszereik is.

¹ Hamvas Béla: *Az ősök útja és az istenek útja*. Medio Kiadó, 2021. 47.

² Uo. 46.

Bolsevik hálózatok

Napjainkban az állami intézményrendszerek, vagyis a hierarchiák erőteljes erodálódását figyelhetjük meg a korábban stabilnak gondolt fejlett nyugati társadalmakban is. **Niall Ferguson** skót történész szerint nagyjából a hatvanas évek végére lehet tenni azt az időszakot – gondoljunk az 1968-as diáklázadásokra –, amikor a különböző anarchikus mozgalmak átvették a kezdeményező szerepet az államtól, és azóta ez a tendencia egyre erősödik.³ Alapvetően mindez ellenkezik az emberi természettel, hiszen a kiszámíthatóság és a rend iránti igény határozta meg a társadalmak történetét az ókortól egészen napjainkig. Természetesen a hierarchiák és a hálózatok közötti erőviszonyok időről időre változtak, de olyan erős hálózati működés, mint ami jelenleg tapasztalható a világban, még soha nem volt korábban. A mai mozgalmak a szélsőséges marxista ideológiában gyökereznek, és előképük egészen a felvilágosodásig vezethető vissza.

A történelem első totális államának, vagyis a hierarchia terroron alapuló abszolút uralmának a létrejöttét titkos és informális kapcsolatrendszerek, azaz hálózatok segítették. Ellentmondásosnak tűnhet, hogy a totális rendszert hálózatok építették fel, pedig így történt. Kiterjedt baloldali kapcsolatrendszerek dolgoztak azon, hogy a szocializmus utópiáját megvalósíthassák. A radikális forradalmárok bomlasztó tevékenységét finanszírozni is kellett, így részben ellenséges államok – például a németek – támogatták a cár belső ellenségeit, részben pedig olyan nagytőkés érdekeltségek, akik szívesen befektettek volna a földrésznyi birodalom modernizálásába. Az Oroszországból az Egyesült Államokba kivándorolt **Julius Hammer** volt az egyik alapítója a keleti part kommunista pártjának, és üzleti vállalkozásaival már 1917 előtt is részt vett az illegális baloldali felforgató tevékenységek pénzelésében. A szentpétervári bolsevik puccs után többek között az ő feladata lett, hogy megszervezze a nyugati tőke beáramlását a megszülető új birodalomba. Végül fia, **Armand Hammer** utazott el 1921-ben Leninhez és alakították ki együtt azt a gazdasági konstrukciót, amely a hamarjában kisajátított ipari ágazatok jelentős részét koncessziós szerződések formájában megnyitotta nyugati – elsősorban amerikai – befektetők előtt.⁴ Ezzel sikerült modernizálni az orosz ipari vállalatokat és megalapozni a későbbi Szovjetunió gazdaságát, vagyis a kapitalizmust elutasító rendszert valójában a nagytőke építette fel.

³ Ferguson, Niall: *A tér és a torony. Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hatalomért*. Scolar Kiadó, Budapest, 2019.

⁴ Hammer működéséről lásd: Epstein, Edward Jay: *Dossier the Secret History of Armand Hammer*. Random House, New York, 1996.; Considine, Bob: *Sokszoros élet. Dr. Armand Hammer rendkívüli története*. Magvető Kiadó, 1993.

Magyarország 1945 utáni története szempontjából különösen érdekes az a koncepció, amelyet Lenin a kereskedelem terén követett. A nemzetközi áruforgalom egy élő gazdasági kapcsolatrendszer takar, amelyben állandó a tőkeáramlás, így ennek kisajátításával olyan információs és pénzügyi háttérbázist lehet kialakítani, amely hírszerzési és finanszírozási szempontból kiemelkedő. Nem véletlen tehát, hogy a külkereskedelemben a szovjetek nem alkalmazták a koncessziós megoldásokat, ennek a felügyeletét egy pillanatra sem engedték ki a kezükből. Már a hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvételek előtt létrehoztak kereskedelmi kirendeltségeket számos európai nagyvárosban, bázisokat alakítva ki a titkosszolgálat és egyéb földalatti szervezeteik számára. Berlinben és Bécsben különösen erős volt a jelenlétük, de Párizsban és Londonban is terjeszkedtek, gazdasági behatolási csatornákat nyitva a kapitalista világ felé. Vegyesvállalatokat alapítottak a húszas évek elejétől Nyugaton, amelybe tőkeerős cégeket és bankokat vontak be társtulajdonosként, ezzel segítve a kommunista térnyerés finanszírozását.⁵ A kommunista testvérpártok segítségét is részben a külkereskedelem fedésében oldották meg úgy, hogy a pártvállalatokat közvetítőként bevonták az árucseré-ügyletekbe, ezért pedig jutalékot számoltak fel nekik. A reexport tehát ideológiai célokat szolgált elsősorban, amit 1945 után a megszállt országokban is kötelező jelleggel alkalmazni kellett.

Sztálin a harmincas években ugyan kiutasította a külföldi beruházókat a birodalmából, de a nemzetközi kapcsolatrendszerek védelmét és megerősítését maga is fontosnak tartotta. A két világháború között rengeteg energiát és pénzt fordítottak a szovjetek a kulturális térfoglalásra, felhasználva a baloldali mozgalmak erős társadalmi beágyazottságát és a társutas értelmiség önkéntes hadállásait. Ügynökeik jogvédő szervezetek létrehozásának kezdeményezői lettek, a civil társadalom alulról építkező közösségeit használták és rajtuk keresztül tették fogékonyá környezetüket a baloldali ideológiák iránt. Azokat a területeket igyekeztek mindjobban kisajátítani, amelyeken keresztül a tömegekre tudtak hatást gyakorolni és amelyeken keresztül egy adott társadalom szellemi miliője meghatározható: mozgófilm, irodalom, filozófia, média. Bár a szovjet titkosszolgálat már ekkor sikeresen épült be a nyugati országok állami adminisztrációjába is, tudták, hogy a társadalom átformálása, a gondolkodás és a közízlés megváltoztatása hosszabb távon a politikai siker záloga is egyben. Tulajdonképpen látens erőszak alkalmazásával alakították át az emberek értékítéletét azáltal, hogy létrehozták a magukat független gondolkodónak álcázó „zsúri” közegét, vagyis olyan szakmai testületeket,

⁵ Erről lásd: Seres Attila: A szovjet piac „meghódítása” és a magyar tőke Trianon után. Iratok a szovjet–magyar vegyes kereskedelmi társaság történetéhez (1923). *Századok*, 140. (2006) 1. sz. 79–125.; Seres Attila: Magyar külkereskedelmi politika és a szovjet piac az 1920-as években. *Történelmi Szemle*, 50. (2008) 3. sz. 407–433.

amelyeken keresztül a szakértelem mögé bújva megfellebbezhetetlen ítélettel döntötték el, mi a szép és jó, ki a hiteles és tehetséges az egyes tudományos és művészeti területeken. Mindehhez csak eleinte kellett nagyobb erőfeszítést kifejteni, hiszen a hálózat lényege éppen az, hogy nem centralizált a működése. Az egyes szereplők többnyire önkézdemenyezésre, önjáróan tevékenykednek, vagyis nem a szervezés és irányítás volt az elsődleges, hanem a hit csírájának az elhíntése. A bolsevizmus **Bergyajev** szerint nem intellektuális eszmerendszerként működött/működik, hanem vallásként, hiszen csak így válhattak a követői ennyire fanatikussá.⁶ Lenin hasznos idiotái és Sztálin hálózatának az önkéntesei azért tarthatták magukon sokáig a független értelmiség álarcát, mert nem utasításra, hanem hitből, vagyis valóban önként cselekedtek.

Korunk radikális mozgalmái is ezen az elven alapulnak, a manipuláció olyan jól bevált, hogy máig működik. A megfelelő helyen el kell indítani egy véleményt, amelyet a médián átfuttatva dogmává formálnak, a közéleti, tudományos és művészvilág képviselői pedig önként állnak hadrendbe. Megnyerésükhöz (vagy még inkább megvezetésükhöz) mindössze annyi kell, hogy humanista köntösbe csomagolják az éppen beadagolásra szánt demagógiát, ezáltal abba az illúzióba ringassák a jelen társutas értelmiségét, hogy jót cselekszenek. A bennük élő ártatlan naivítás a leghatásosabb fegyver.⁷

A vörös polip Magyarországon

Sztálin nyugati hálózati terjeszkedése már előre vetítette a hidegháború titkosszolgálati hadszíntereit, de a második világegés ideiglenes szövetségi rendszere kicsit késleltette a világrendek összecsapását. A nagyhatalmi háttéralkuk következtében hazánk szovjet érdekszférává vált 1945 után, és egy olyan szerepbe kényszerült, amely a rendszer bukása után évtizedekkel is korlátozza a nemzeti érdekérvényesítést: Magyarország összekötővé vált Moszkva és nyugati hadállásai között, a hálózat egyik csomópontja lett.

E szerepet csak részben indokolja, hogy a birodalom perifériájára kerültünk és az is, hogy az 1955-ös osztrák államszerződés után egy semleges ország közvetlen szomszédságán keresztül nyithattunk Nyugat felé. Valójában mélyebb összefüggések állhattak a folyamat mögött. A Tanácsköztársaság bukása után a világba szétszéledt kommünárok közül sokan a szovjet

⁶ Bergyajev, Nyikolaj: *Az orosz kommunizmus értelme és eredete*. Századvég Kiadó, Budapest, 1989. 170.

⁷ Erről lásd bővebben: Koch, Stephen: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014.

titkosszolgálat és más baloldali szervezetek kötelékében találták meg a lehetőséget küldetéstudatuk kibontakoztatására. A nyugati értelmiséget behálózó titkos befolyásolási szervezetek kulcspozícióiban számos Magyarországról elmenekült kommunistát találhatunk, akik kitanulták a földalatti hálózatok működését, azok titkos finanszírozásának módozatait és nagyon jól ismerték az informális kapcsolatrendszereket az Atlanti-óceánon innen és túl. Ez a tudás pótolhatatlan volt a hidegháború kibontakozásának éveiben és véleményem szerint ezt Moszkva elég hamar felismerte.

A Komintern és az NKVD magyar tagozata mellett nyomós érv lehetett az is, hogy hazánk hagyományosan szoros kapcsolatokat ápolt a német területekkel. Az Oroszország és Németország közötti gazdasági együttműködés stratégiai kérdés a két érintett számára és a mindenkori geopolitikai egyensúly fenntartása szempontjából a világ többi vezető hatalma is érzékenyen reagál kettejük összejátszására. Nem véletlen, hogy mindig is igyekeztek ellehetetleníteni a szorosabb gazdasági kapcsolatokat a két ország között, mint ahogy manapság is állandó támadási felület és konfrontációs pont az Északi Áramlat léte és bővítése. Együttműködésüket ezért érthető módon jobb rejtetten, közvetítőkön keresztül megvalósítani, és ez különösen igaz volt a hidegháború időszakára, amikor az NSZK és a Szovjetunió ellenséges térfélen játszottak. Magyarország történelmi okokból alkalmas volt az összekötő szerepére. További kutatásokat igényel annak megállapítása, hogy ezt a feladatot már előre kijelölték, vagy fokozatosan alakultak úgy a körülmények, hogy betöltöttük ezt a szerepet, de annyi biztos, hogy volt valamiféle szándék arra, hogy átvegyük a nyugati hálózatok közvetlen irányítását.

Már 1944 őszén azzal a feladattal tért haza az emigrációból egy bolsevik élcsapat, hogy megszervezze a külkereskedelem kommunista felügyeletét még az államosítások levezénylése előtt.⁸ Ez a törekvés eleddig elkerülte a korszakkal foglalkozók figyelmét, pedig sarkalatos kérdésnek tűnik. Mint korábban szó volt róla, Lenin számára kiemelt fontosságú volt a külkereskedelem kisajátítása és kizárólagos kézben tartása, hiszen a kapcsolatrendszerek és a tőkeáramlás feletti felügyeletet jelentette egyszerre. Ezt a szisztémát kötelező jelleggel vezették be a frissen megszerzett „gyarmatokon”, és ez sürgetőbb volt a politikai egyeduralom kiépítésénél is. A végrehajtás olyan kipróbált és tapasztalt funkcionáriusokra hárult, mint Vas Zoltán, Háy László vagy Gerő Ernő.

⁸ Erről részletesen lásd: Borvendég Zsuzsanna: Fordulat nélkül. A külkereskedelem szovjetizálása, 1944–1949. In: Horváth-Lugossy Gábor – Vizi László Tamás (szerk.): *A Magyarországgal kapcsolatos Intézet évkönyve 2020. A Magyarországgal kapcsolatos Intézet Kiadványai* 38. Magyarországgal kapcsolatos Intézet, Budapest, 2021. 89–110.

Háy László korábban Varga Jenő pénzügyi népbiztos tanítványaként tevékenykedett Berlinben. A kommün bukása után menekültek el Magyarországról mindketten, és Varga Jenő volt az, aki megszervezte a német fővárosban a Komintern pénzügyi központját. Később Moszkvában folytatták tevékenységüket, de mindvégig kapcsolatban maradtak a nemzetközi kommunista mozgalmakkal és segítették annak finanszírozását. Háyt a háború után „először az újonnan létesített Magyar–Szovjet Külforgalmi Rt. élére állították, majd a Magyar Nemzeti Bankhoz került, ahol csakhamar a bank osztályigazgatója lett. Ez az osztály Háy László irányításával már az államosítások előtt megvalósította a külkereskedelem állami ellenőrzését.”⁹ – így emlékeztek Háyra kollégái annak halálakor. Más külkereskedők visszaemlékezéseiben is olvasható hasonló fordulat, amely hangsúlyozza a kommunisták primátusát az ágazatban még az államosítások befejezése előtt. Valójában hasonló technikát alkalmaztak a kivitelezésben, mint Leninék 1917 után, annak ellenére, hogy mindezt a magánszféra megléte mellett kellett megvalósítaniuk, míg a bolsevikok azonnal kisajátították az ágazat egészét. Az átvett módszer lényege a vállalatalapítás volt, amelyet a Szovjetuniót felépítő kommunisták elsősorban a nyugati világban alkalmaztak a gazdasági térnyerés, a kapcsolatrendszer kiépítése céljából, nálunk pedig a konkurencia háttérbe szorítását szolgálta. A Vörös Hadsereg arcvonala mögött létrejövő helyi kommunista pártalapszervezetek sorra hozták létre saját kereskedelmi cégeiket, amelyek ekkor még csempészésre és a közszükségleti cikkek feketepiaci árusítására szorítkoztak.

1944. november 7-én Szegeden hívták életre a Szikra Kiadót, a kommunisták első gazdasági vállalkozását.¹⁰ A cég gazdasági- és pénzügyeinek irányításával Vas Zoltánt és a szintén moszkovita későbbi miniszterelnököt, Nagy Imrét bízták meg, a pénztárosi funkciót ideiglenesen Háy László látta el.¹¹ A Szikra a párt első saját alapítású vállalkozásaként központi szerepet játszott a pénzügyi háttér megteremtése mellett a pártpropaganda terjesztésében is: 1945 februárjában könyvesboltot nyitottak a szétlőtt Budapesten.¹² 1944. december végén, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásakor a Magyar Kommunista Párton (MKP) belül már működött a Gazdasági Osztály (GO),¹³ a párt gazdasági központja, amelynek koordinálása alá helyezték az 1944 őszétől gründolt vállalatok irányítását. 1945. január 10-én a párt Központi Vezetősége

⁹ Háy László (1891–1975) *Gazdaság*, 1975/1. 135.

¹⁰ A Szikra Kiadó történetéről lásd: Scheibner Tamás: Könyvkiadás a koalíciós években. A Szikra Nyomdai, Irodalmi és Lapkiadó Vállalat és a politikai fordulat. *Magyar Könyvszemle*, 129. (2013) 4. sz. 456–476.

¹¹ Hubai László – Szabó Éva: A Magyar Kommunista Párt gazdálkodása 1944–1948. *Múltunk*, 43. (1998) 2. sz. 77–119. 79.

¹² Scheibner i. m., 458.

¹³ A szervezet felállításáról és szervezeti, személyi változásairól lásd: Hubai–Szabó i. m.

úgy döntött, hogy a pártgazdaság és a párt pénzügyek irányításával, vagyis a GO vezetésével Vas Zoltánt bízzák meg. 1945 végétől a GO tevékenysége fölött a pártvezetés erős embere, Farkas Mihály gyakorolt felügyeletet,¹⁴ Vas Zoltán pedig az újonnan felállított Gazdasági Főtanács élére került. Ekkorra már a párt által alapított vállalatok olyan tömege jött létre,¹⁵ és azok olyan rendezetlenül, átláthatatlanul működtek, hogy szükségessé vált a vállalkozások központosítása, egy nagy holding alatt történő egyesítése.

A csempészet és a feketekereskedelem természetesen az 1945 elején felállított politikai rendőrség védelme alatt zajlott, és a párt finansziális megerősítése mellett a versenytársak kiszorítását is célozta, vagyis komoly feszültségeket szított a koalíciós partnerek között. 1945 végén a párton belüli csalások visszaszorítására és a politikai riválisok megtévesztésére centralizálták a vállalkozások működését, létrehozták a Mercur Kereskedelmi és Ipari Rt.-t. „A Mercur volna hivatva a jogilag vagy politikailag kifogásolható üzleteket és ezzel a támadási felületeket minimumra csökkenteni.”¹⁶ A visszaélések természetesen nem szűntek meg. Egyes cégek különösen kivételezett feltételek mellett szolgálhatták a kommunista érdekeket. Ilyen volt például a West Orient, Vas Zoltánék talán leghírhedtebb vállalkozása, amelyet mentesítettek minden vám és adórendelkezés alól, így gyakorlatilag szabadon garázdálkodhatott a gazdaságban, főleg miután megbízták azzal, hogy a stabilizáció és az új fizetőeszköz bevezetésének érdekében árukészletet halmozzon fel. A West Orient tevékenysége botrányba fulladt, számos parlamenti interpelláció és újságcikk foglalkozott a visszaélésekkel, amelyekkel minimum hatmillió forintos kárt okoztak az országnak nem sokkal az új pénz bevezetése után, ráadásul kockáztatták a forint azonnali inflálódását is.¹⁷ 1946 őszén a céget ugyan felszámolták, de helyére több másikat is alapítottak, ahová átmentették a West árukészletét és vagyonát.

A céghálózat felépítése önmagában még kevés lett volna a külforgalmi ügyletek ellenőrzésére és kisajátítására. Az állami adminisztráción belül is meg kellett szerezniük azokat a pozíciókat, ahonnan manipulálni tudták a szabályozást, az engedélyezést. A Gazdasági Főtanáccsal a hátuk mögött ezt 1946 nyarára sikeresen megoldották, és mire beindult a tényleges és mérhető külkereskedelmi tevékenység 1947-re, már csak a kommunista párthoz köthető cégek kaptak engedélyt arra, hogy kapcsolatokat tartsanak a Nyugattal, vagyis minden áruforgalom rajtuk keresztül bonyolódott. Ők voltak azok is, akik

¹⁴ Hubai–Szabó i. m., 79–80.

¹⁵ A legfontosabbak: Szikra Rt., Szabad Nép, Budapest Garage és Gépkocsijavító Üzem Kft., Magyar Filmipari Rt., Nép-Sport Lapkiadó Rt. Hubai–Szabó i. m., 82.

¹⁶ Hubai–Szabó i. m., 83.

¹⁷ Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: *A hálózat emberei*. Megjelenés alatt.

meghatározták, hogy a magyar állam kikkel veszi fel a kereskedelmi kapcsolatot és köti meg az első államközi szerződéseket.

Vas Zoltán megbízásából 1947 tavaszán Bródy István újságíró indult el Németország nyugati megszállási övezetébe, hogy felkeresse azokat a személyeket, akiket a kommunista párt gazdasági szakembere kijelölt számára. Összes tárgyalópartnere korábban a náci birodalom magas rangú tisztségviselője volt és a háború alatt Budapesten teljesített szolgálatot. Érdekes kérdés, hogy honnan ismerhette őket Vas, de a legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy a háború alatt a szovjet hírszerzés helyi erői valamilyen formában kapcsolatot tarthattak velük.

Bródy István feladata nem egyedüli és különleges pillanata a kommunizmus 1945 utáni történetének. Általánosságban elmondható, hogy a magyarországi külgazdasági diplomácia előszeretettel üzletelt olyan egykori náci tisztségviselőkkel, akik a Harmadik Birodalom hivatalnoki ranglétrájának magas pozícióját foglalták el, és a háború után bűnbocsánatot nyertek a győztesektől, mert valamilyen területen szükség volt a tudásukra, összeköttetéseikre. 1956 előtt Magyarország külkereskedelmi partnerei között túlnyomó többségben voltak a háborús bűnökkel terhelt volt német diplomaták, hírszerzők és katonatisztek, akiknek Amerika-ellenességét és korrupciós hajlandóságát kihasználva törték át a lezáródó vasfüggönyt és az egyre szigorúbb embargós szabályokat.¹⁸

Általánosságban elmondható, hogy a kommunisták részéről kiemelt érdek fűződött ehhez a kollaborációhoz, amelyet minden biztonnyal a szovjetek nyomására kellett felépíteni és üzemeltetni. Vannak adataink arról, hogy az egyik náci hírszerzői múlttal rendelkező kereskedelmi partner, **Karl Bickenbach** például olyan mélyen ágyazódott be a már államosított külkereskedelmi forgalomba, hogy 1956-ra évi másfélmillió forint jutalékot zsebelhetett be szolgálataiért.¹⁹ Ha egyetlen üzletkötőnek ilyen magas éves javadalmazást biztosított a magyar gazdaság, feltételezhetjük, hogy összességében igazán jelentős összegek úsztak el korrupciós pénzek gyanánt már ezekben az években is, amikor az első ötéves terv túlfeszített céljaival és az erőszakos iparosítás irracionális terveivel nyomorba döntötték a paraszti társadalmat, szinte élehetetlen helyzetbe sodorták a munkásságot, ellehetetlenítették a lakossági ellátást. Logikus feltételezéseként adódik, hogy emögött csak a *Nagy Testvér* által kiszabott feladat állhatott, amelyet minden körülmények között teljesíteni

¹⁸ Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: *A hálózat pénze*. Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.

¹⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-12344/7. 43. Összefoglaló jelentés, 1960. június 1.

kellett. A végső cél annak a gazdasági csatornának a kiépítése lehetett, amely a kétpólusú berendezkedés ellenére is biztosította a tőkeáramlást az ellenséges világrendek között. A világ gazdasága a huszadik század közepére erősen globalizált volt már, nemzetközi nagyvállalatok és bankhálózatok uralták a világ pénzpiacait, és számukra nem lett volna kifizetődő mesterséges fallal két részre osztani a glóbuszt. Szükség volt egy kiskapura, amelyen keresztül a felszín alatt fenntarthaták a pénzmozgást, az áruforgalmat.

A Moszkvából érkezett komisszárok között már ekkor a kiépülő kapcsolatrendszer érdekeit védte **Fekete János** is, aki rávette a pénzügyi kormányzatot, hogy kifizesse Bickenbach követelését, akinek a forradalom miatt kára keletkezett. Fekete saját bevallása szerint már szovjet hadifogsága idején kapcsolatba került a szovjet titkosszolgálattal, az NKVD-vel, vagyis az ő szerepvállalása is arra enged következtetni, hogy a megszállók érdekei álltak elsősorban a hálózat kiépítése mögött.

A vasfüggöny, ami összeköt

A külkereskedelem szovjetizálása 1948/49-re fejeződött be. Bár a tényleges árucseré-forgalom már a kezdetektől a kommunisták kezében volt – mint láthattuk 1946 nyarára saját bevallásuk szerint is kisajátították a terület felügyeletét – a klasszikus állami külkereskedelmi vállalatok alapítására csak az államosítások befejezése után nyílt lehetőség.

A külkereskedelem, mint élő kapcsolatrendszer és a folyamatos tőkeáramlás helyszíne kiemelt szerepet játszott a nyugati hálózatokkal való kapcsolattartásban, ráadásul a folyamatos érintkezés az ellenséges világrend gazdasági szereplőivel indokoltá tette a szigorú titkosszolgálati felügyeletet is. A szovjet érdekszféra politikai értelemben teljes elzárkózást hirdetett a tőkés országokkal szemben, de a gazdasági együttműködést lehetetlen lett volna teljesen felszámolni, így azt egy ellenőrizhető, zárt rendszerbe terelte. A termelő ágazatokat elzárta a piacoktól, ezzel kiiktatta a kereslet–kínálat szabályozó mechanizmusát és a tervutasítás abszurd előírányzatának szolgáltatta ki az ipart és a mezőgazdaságot egyaránt, a kereskedelmi tevékenységet pedig különálló vállalatokra bízta. Ezek a cégek szakosodtak a termelés egy-egy szegmensére és az azokban előállított termékeket csak ők értékesíthették. Emellett a termeléshez szükséges nyersanyagok és berendezések megvásárlását is az *impexek* végezték, miközben nem terhelte őket a termelés költsége. A szisztéma hatékonysága eleve megkérdőjelezhető

volt, de mindemellett a korrupció melegágyának is bizonyult. Mivel a kereskedelmi vállalatok nem voltak közvetlenül érdekeltek a termelés gazdaságosságában, egy-egy üzletkötés során sokszor nem a költséghatékonyság, hanem a partner korrupciós hajlandósága döntött. Ennek súlyos és máig kiható következményei lettek.

Magyarország már a hatvanas évektől kezdve széles nyugati kapcsolatrendszerrel bírt, amelyet a kádári nyugati nyitás politikája tovább bővített. Az 1945-től tudatosan épített közvetítő szerep a „gulyáskommunizmusról” szóló manipulált híreknek köszönhetően megerősödött, hiszen a puhának beállított diktatúra szalonképessé vált a nyugati vállalatok számára. Természetesen emögött nem kell keresni semmiféle ideológiai megfontolást. Az elzárt és kiéheztetett keleti piacok magas és kevés kockázattal járó profitot ígértek, hiszen nem voltak versenytársak és a nyugaton kevésbé versenyképes termékeket is kedvező áron lehetett értékesíteni. Mint láthattuk, az együttműködés már az ötvenes évek elejétől létezett, a kapitalista cégek nyitottságát csak a felszínen korlátozta a személyi kultuszhoz kapcsolódó terror, vagy az ötvenhatos megtorlásokról érkező hírek. A politikai irányvonalaknak, az Egyesült Államokból érkező nyomásnak és a COCOM-lista tilalmának ugyan a felszínen meg kellett felelni, de számos kiskapu adódott mindezek kijátszására. Enne ellenére megkönnyítette az együttműködést az új politikai berendezkedés, hiszen mind a politika szereplőinek, mind a gazdasági partnereknek a lelkiismeretét megnyugtatta az emberarcúnak beállított szocialista „különutasság” megvalósulása. Kádár János országával üzletelni maga volt a politikai korrektség.

Magyarország tehát legkésőbb a hatvanas évekre valódi közvetítőként jelent meg a globális együttműködés biztosításában. A helyi külkereskedelmi elit ráállt egy speciális „műfajra”, a reexportra, amely a kétpólusú világban különös jelentőségre tett szert. A reexport, vagy magyarul közvetítő kereskedelem, annyit jelent, hogy a hagyományos bilaterális megállapodásokba egy harmadik fél, egy közvetítő is beékelődik és tevékenységéért jutalékban részesül. A hidegháború időszakában ennek politikai jelentősége volt elsősorban, mert a különböző direktívák és embargós szabályok kijátszása érdekében sokszor titkolni kellett, hogy egy-egy adásvétel során kik a ténylegesen szerződő felek. A szisztéma kialakítása még a két világháború idejére nyúlik vissza, amikor a Szovjetunió ezt a módszert elsősorban a nyugati baloldali pártok illegális finanszírozására használta. Ezt a metódust a megszállt országokban kötelező jelleggel kellett alkalmazni, de hazánk túlteljesítette az elvárásokat, így a párttámogatásokból hídszerep lett.

Az amerikai hírszerzés szerint már az ötvenes évek végére olyan arányban nőtt a reexport aránya Magyarországon, amely meghaladta a világ bármely más országa által végzett közvetítő kereskedelem mértékét. Ennél is érdekesebb adat, hogy a CIA szerint ez a közvetítés elsősorban nem a két blokk között valósult meg, hanem leginkább két nyugati vállalat árucseréjébe ékelődött be egy magyarországi impex, ráadásul sokszor veszteséggel. Magyarán: a magyar vállalat megvett egy kapitalista vállalatnál egy terméket, majd olcsóbban továbbadta egy másiknak. Politikai és gazdasági okai is lehettek mindennek – például a kereskedelmi kontingensek bővítésének szándéka is meghúzódhatott az ügyletek mögött –, de a legfőbb magyarázat ennél sokkal egyszerűbb. Az üzletet lebonyolító vállalat vezetői, vagy az üzletkötők a vevőnél jelentkező extra profitból kenőpénzeket tehettek zsebre.

A korrupció mértéke egyre nőtt, a külkereskedelem kiváltságos rétege a hetvenes évekre hírhedten tehetős lett hazai viszonylatban. Mindezt miképpen lehetett titokban tartani egy pártállami diktatúrában, egy olyan rendszerben, ahol a titkosszolgálat fokozottan volt jelen a nyugatiakkal fenntartott kapcsolatokban? Természetesen sehogy. Az a másodlagos és egyre terjeszkedő korrupciós háló, amely rátelepedett az ideológiai megfontolások alapján felépített metódusra, ellátott egy olyan feladatot is, ami miatt védelmet élvezhetett: sikerrel játszotta ki az embargós rendelkezéseket.²⁰

A maffiaszerűen létrejövő csoport tagjai egymást segítették az állami adminisztráció különböző szintjein. Külker vállalatok vezetői, megbízhatónak tartott üzletkötők, pénzügyi szakemberek, bankárok és a titkosszolgálat – különösen a katonai – egyes magas rangú tisztjei játszottak össze és védték egymást és a sarzsit. Természetesen a pártvezetésen belül is voltak kapcsolataik, és a hetvenes évek elejére olyan erőt képviseltek, hogy nyomást tudtak gyakorolni a gazdasági döntéshozókra. 1972-ben elérték, hogy megszülethetett egy pénzügyminiszteri rendelet, amely megnyitotta az utat a nyugati cégalapítások előtt. Lehetővé vált, hogy egyedi engedélyeztetés nélkül a külkereskedelmi vállalatok – és csak azok – vegyesvállalati formában működő leányvállalkozásokat indítsanak a kapitalista világban. Ezek a cégek természetesen a magyar hatóságok pénzügyi felügyelete alá tartoztak, de mivel külföldi székhellyel működtek, az ottani szabályozás volt érvényes rájuk, vagyis jogi személyként szabadon alapíthattak további cégeket. Ezeket már nem jegyezték be itthon, a helyi hatóságok nem gyakoroltak felügyeletet felettük, a többedik áttétel után már nem lehetett látni, hogy valójában kik is állnak a vállalat mögött, vagyis kvázi offshore jelleggel működtek. E cégek nem végeztek

²⁰ A külkereskedelem titkosszolgálati feladatairól és korrupciós gyakorlatáról lásd: Borvendég Zsuzsanna: Az impexek kora. Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.

termelő tevékenységet, közvetítő kereskedelemre szakosodtak és a jól bejáratott kapcsolatrendszer magukhoz vonva elrejtették az illegális, korrupción alapuló jövedelmet a magyar hatóságok elől, külföldön tartották a bevételeiket. Gyakorlatilag tőke kivonást hajtottak végre.

Miért tűrte el mindezt a pártállam és a Szovjetunió? Mivel a kiépülő céghálózat látszólag nem volt köthető a keleti blokkhoz, a szabadpiacon bármit korlátozások nélkül megvásárolhatott, utána pedig becsempészhette Moszkvába. A nyolcvanas évekre Magyarország lett a szovjetek legnagyobb embargós beszállítója, amely önmagában is rengeteg pénzt emésztett fel.

Jelenleg kevés adat áll rendelkezésre ahhoz, hogy meg tudjuk becsülni, hány cégről lehet szó összességében. Olyan részinformációkból tudunk következtetéseket levonni, hogy a hetvenes évek elején a szatellitállamok és Ausztria között létrejött kooperációs szerződések közel kétharmadában Magyarország vett részt.²¹ Még ennél is beszédesebb, hogy az Ausztriában működő és a KGST országaihoz köthető 53 vegyesvállalat közül 33 cég magyar érdekeltség volt.²² A társult tag státuszában lévő Jugoszláviát nem számítva, Magyarország mellett tíz tagországa volt a gazdasági tanácsnak, vagyis, ha arányaiban nézzük, a többi tagállam fejenként két vállalattal büszkélkedhetett Ausztriában. A szisztéma tehát sajátosan magyar volt, a térség többi állama kevésbé alkalmazta a reexportot gazdasági terjeszkedésre. Romániában ugyan szintén engedélyezték a vegyesvállalatok alapítását, de hazai székhellyel, ami azt jelenti, hogy a befektetőket hívták be az országba, nem pedig a tőkét pumpálták külföldre. A nyolcvanas évek közepére nagyjából 200, nyugati székhellyel rendelkező vegyesvállalat volt bejegyezve Magyarországon,²³ az általuk alapított offshore jellegű cégek számáról egyelőre nincsenek adataink. A magyarországi székhellyel rendelkező vegyesvállalatok alapítására sokáig alig volt példa: 1980-ban mindösszesen három ilyen cégről tudunk,²⁴ majd a nyolcvanas évek első felében lassan elkezdett nőni a számuk, ami felkeltette a nyugati gazdasági szereplők figyelmét is.²⁵

Az amerikai hírszerzés 1986-ban készített egy elemzést a keleti blokk vegyesvállalatairól, amelyben a Magyarországon működő, vegyes tulajdonban

²¹ Pogány Ágnes: Co-operation through the Iron Curtain: Economic Relations between Austria and Hungary after the Second World War. In Gertude Enderle-Burcel–Piotr Franaszek–Dieter Stiefel–Alice Teichova (eds.): *Gaps in the Iron Curtain. Economic Relations between Neutral and Socialist Countries in Cold War Europe*. Krakko, Jagiellonian University Press, 2009. 142–162. 149.

²² Uo. 151.

²³ Vajna Gábor: *Magyar–osztrák vegyesvállalatok működésének értékelése*. Budapest, doktori értekezés, 1987. 3.

²⁴ Haár Ottó: Kondenzátorokat gyárt a Sicontact. *Világgazdaság*, 12. (1980) 1980. március 21. 3.

²⁵ Ter Borg, Frank A. – Lafeber, Cees N. D. G.: Joint Ventures in Hungary. *Review of Socialist Law*, 13. (1987) 4. sz. 317–335.

lévő cégek számát még mindig csak ötvenre becsülték.²⁶ 1987-re már nagyjából nyolcvan, hazánkban működő, külföldi tulajdonossal rendelkező vállalatról van tudomásunk, a hazai székhelyű cégek az 1988-ban hatályba lépő társasági törvény megszületése után kezdtek gombamód szaporodni, de ebben sem volt köszönet.

A nyolcvanas évek második fele a szocialista gazdaságból a kapitalizmusba való átmenetről szólt. A nyugati nagyvállalatok, a nemzetközi pénzügyi csoportok természetesen feszülten figyelték a változásokat, és minden bizonnyal igyekeztek befolyásolni is a folyamatokat. Magyarország nagy vonzerőt jelentett számukra: a kedvező adókörnyezet és a liberális szabályozás a leginkább befektetőbarát állammá tette a régió többi országához képest. A multinacionális nagytőke számára megadatott az a páratlan lehetőség, hogy a tevékenységéből származó profitot egy az egyben kivihette az országból – legalábbis az amerikai titkosszolgálat értelmezése szerint ez tette Magyarországot felettébb vonzóvá.²⁷ És ez volt a rendszerváltoztatás egyik legnagyobb bűne is.

A hálózat marad

A magyarországi gazdasági elit igazodási pontja a nyolcvanas évekre már régen nem Moszkva volt. Nyugati nagyvállalatok és pénzügyi központok szabták meg az irányt, az ő üzleti érdekeik kiszolgálása lett az elsődleges cél. Természetesen kialakították hozzá a politikai narratívát is, amely mai napig meghatározza a történeti és közgondolkodást a korszakról: Kádár hallani sem akart az életszínvonal romlásáról, hiszen ebben rejlett társadalmi legitimitása, ehhez viszont hitelek felvételére volt szükség. A magyarázat tehát adott volt: a magyar gazdaság teljesítménye és ebből következően a magyar emberek munkájának mennyisége és minősége kevés volt ahhoz, hogy biztosítsa azt a szerény jólétet, amely különbé tett minket a blokk többi országához viszonyítva. Ez a hamis indok kiválóan alkalmas volt arra, hogy ellehetetlenítse a valós kérdések megfogalmazását és a válaszkeresést, miközben méltóságában alázta meg a Kádár-rendszer idején aktív munkavállalóként dolgozó

²⁶ CIA, FOIA, International Economic & Energy Weekly, 1986. október 31.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP97-00770R000100630001-3.pdf> (Letöltés: 2019. augusztus 31.)

²⁷ CIA, FOIA, Prospects for US Export to Hungary and Poland, 1989. szeptember 1.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90T00103R000400410002-0.pdf> (Letöltés: 2019. augusztus 31.)

generációkat, semmibe véve a valójában emberfeletti teljesítményüket. Az élhetőbb és elviselhetőbb körülmények, a viszonylagos jólét megteremtése a második gazdaság engedélyezésének következménye volt: a rendszer kegyesen megengedte, hogy az emberek kizsákmányolják saját magukat és ezzel megteremtsék az erősen korlátozott jólétet mutató, de mindenképpen a fogyasztói társadalomra emlékeztető körülményeiket.

A hitelfelvételeket valahogy meg kellett ideologizálni, miközben az adósságszpirálba került állam a nyolcvanas években tulajdonképpen a hitelek finanszírozására vette fel a kölcsönöket. Hogyan jutottunk idáig? Az eladósodás egyik összetevője a folyamatos külkereskedelmi hiány volt, amelyet a versenyképtelen áruk tömegének gyártásával magyaráztak: az hangoztatták, hogy a nyugati piacokon eladhatatlan termékeket állított elő a magyar ipar. Ez az állítás azonban erős csúsztatás, és nemcsak azért, mert voltak nyugati viszonylatban is piacképes árucikkeink, hanem azért, mert nem veszi figyelembe az eleve veszteséggel végzett reexport hatását.

Nem készültek még gazdasági elemzések ennek a tevékenységnek a következményeiről, arról, hogy a külkereskedelmi mérleg állandó hiányát milyen mértékben befolyásolták ezek a visszaélések, milyen mértékű tőkekivonást eredményezett ez az ideológiai alapokra épített bűncselekménysorozat, de az eddig feltárt történeti források arra engednek következtetni, hogy az eladósítás vizsgálata során semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni ezt a szempontot sem.

Az ország kirablásának megértéséhez talán legérzékletesebb példa az iráni olajszállítások évtizedes gyakorlata.²⁸ Miután a perzsa államban 1979-ben iszlamista fordulat következett be, az Egyesült Államok embargó alá helyezte az országot, de az olajra továbbra is igényt tartott. Magyarország köztudottan a reexport fellegvára volt, így kézenfekvőnek látszott, hogy rajtunk keresztül jusson egy amerikai nagyvállalat, a **Phibro** a közel-keleti fekete aranyhoz. Magyarország a rendszerváltásig szállította az iráni olajat Amerikába tíz százalékos ráfizetéssel, vagyis olcsóbban adtuk el a nyersanyagot, mint amennyiért megvásároltuk. Dollár százmilliók úszhattak el ezzel az egyetlen üzlettel, mai napig nincs pontos tudásunk arról, hogy mekkora veszteséget okozott az országnak ez a konstrukció. Az üzletért a Mineralimpex vegyesvállalata, a bécsi székhelyű Mineralkontor volt a felelős. Annyi adat áll rendelkezésünkre, hogy a Mineralimpex vezérigazgatójának magánszámláin – aki 1984-ig irányította ezt az üzletet – halála után *az 1989-es költségvetési hiány közel húsz százalékát találták meg. Russay István* minden olajszállítás

²⁸ Erről lásd részletesen: Borvendég: Az impexek kora. 187–271.

után egy, illetve két százaléknyi jutalékot kapott a Phibrótól, ugyanannyit, mint a Mineralkontor társtulajdonosa, az osztrák **Heinrich Korzil**. Ha csak e két személynél landolt korrupciós pénzeket adjuk össze, már az 1989-es költségvetési hiány negyven százalékánál járunk, de ne felejtsük el, hogy Russay csak 1984-ig volt részese a visszaéléseknek. Nyugdíjba vonulása után **Tóth József** vette át a szerepét és biztosította, hogy legalább 1989 végéig változatlan formában folyják az iráni olaj Amerikába – valószínűleg jóval nagyobb veszteséget okozva ezen időszak alatt, mint amennyit a korabeli nyomozás feltárt. Megbecsülni sem tudjuk az elszenvedett kárt, de az olajkereskedelem mögött álló üzleti érdekek sértetlenül mentették át magukat a demokratikus keretek közé is. A kilencvenes évek energiapiachoz köthető nagy botrányai mögött olyan érdekeltségek jelentek meg, akik nem voltak függetlenek a pártállami időszak kétes ügyeitől sem. Ráadásul Heinrich Korzil a kilencvenes évek végén a tőlünk ellopott pénzből privatizált Magyarországon. Az ő személyében konkrétan tetten lehet érni, hogy a rendszerváltoztatás után megjelenő működő tőke egy része mögött mindenbizonnyal az innen elrabolt pénzek álltak. Arra is rávilágít a tevékenysége, hogy hazánk gazdasági „elitje” mennyire nem az ország érdekeit tartotta szem előtt, hanem már ekkor is a nemzetközi pénztőke kiszolgálására törekedett: Korzilt Lengyelországban már a nyolcvanas években büntetőperbe fogták, elítélték és kitiltották az országból hasonló visszaélések miatt, mint amit nálunk is elkövetett. Magyarországon nem kellett ilyesmitől tartania sem 1990 előtt, sem 1990 után. Apró példa, de talán felsejlik belőle, hogy miért hazánk volt a legkiszolgáltatottabb helyzetben a szovjet blokk összeomlása után.

Konklúzióként elmondhatjuk, hogy azok a gazdasági kapcsolatok, amelyeket 1945 után tudatosan építettek, a kádári nyugati nyitás politikájával teljesebben ki. A magyarországi közvetítő kereskedelem olyan szinten folyt bele a nemzetközi pénzforgalomba, hogy tulajdonképpen megnyitott egy kikaput a vasfüggönyön, amelyen keresztül folyamatosan biztosítani lehetett a tőkeáramlást a két világrend között. Mindennek súlyos következménye lett, hiszen az embargós beszerzések finanszírozása mellett kialakult egy olyan gazdasági elit, amely pártállami védelmet élvezve járult hozzá hazánk kifosztásához. Az innen elszivattyúzott pénzeknek egy töredék része jutott csak az ő zsebükbe, mintegy fizetségül, a tőke jelentős hányada globális nagyvállalatoknál, pénzügyi központoknál, illetve kihelyezett zsoldosaik kezében landolhatott. Egy brit kutatócsoport 2012-ben publikált adatai szerint Magyarországról 1980 és 2010 között 242 milliárd dollárnyi vagyon került ki offshore számlákra, offshore cégekhez.²⁹ Ez azt jelenti, hogy világviszonylatban

²⁹ Henry, James S.: *The Price of Offshore Revisited. New Estimates for 'Missing' Global Private Wealth, Income, Inequality and Lost Taxes*. Tax Justice Network, 2012.

is hazánk az egyik legnagyobb vesztese az adóelkerülésre és pénzügyi visszaélésekre szakosodott offshore hálózatok tevékenységének. Ezt az adatot nem lehet figyelmen kívül hagyni akkor, amikor a Magyarország 1945 és 1990 közötti történetének feltárása a célunk, de hazánk hidegháborúban játszott nemzetközi szerepvállalása tekintetében is új vizsgálati szempontokat kínál. Összehasonlító elemzésekre is szükség lesz ahhoz, hogy megállapítsuk, mennyiben volt sajátos ez a helyzet a régió többi országához viszonyítva, kijelenthetjük-e, hogy egy ránk kiosztott szerep következménye mindez, vagy az események véletlen láncolata sodorta hazánkat ilyen kiszolgáltatott helyzetbe.

Hosszabb távon nemcsak az ország eladásításának kérdéséről van szó, hanem politikai és morális következményekről is. A nyolcvanas évek elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió már nem fogja sokáig bírni a versenyt, a kétpólusú berendezkedésnek hamarosan vége lesz. Azok a pénzügyi hálózatok, amelyek profitáltak a Magyarországhoz köthető offshore birodalom működéséből, érdekeltek voltak abban, hogy a politikai rendszer összeomlása után se változzanak pozícióik, eddigi monopóliumukat jelentős versenylőnnyé konvertálhassák szabadpiaci körülmények között is. Nem volt tehát mindegy, kik veszik át a hatalmat.

A pártállami hierarchián belül létezett egy erősen elkötelezett, internacionalistából globalistává „fejlődött” kör, akik tudatosan válogatták ki azokat a fiatalokat, akik el tudták játszani a demokratikus és antikommunista ellenzék szerepét. Ebben a játszmában **Fekete János** és **Aczél György** volt a két legfőbb machinátor. A magukat radikális ellenzéknek kinevező liberális értelmiség tagjai valójában a párt belső köreiből érkeztek, családjaik a kommunista apparátus elkötelezett tagjai voltak, így szüleik elleni generációs lázadásukat használta ki a pénzügyi hálózat, hogy a kommunista rendszer várható összeomlása után mind gazdasági, mind politikai hatalmuk átmenthető legyen. Az elképzelést sikerrel hajtották végre, amit harminc évvel a rendszerváltásnak nevezett átmenet után, mind tisztábban láthatunk. Nem véletlen, hogy a már említett brit tanulmányban az offshore hálózatok működése következményeinek elemzésekor nem látunk semmiféle cezúrát, amely a diktatúrából a demokráciába való átmenet változásaira utalna: a pénzügyi maffia változatlanul rabolhatta tovább az országot, tényleges és látványos politikai szándék nem mutatkozott kártételük megakadályozására. Magyarország volt az egyetlen szocialista utódállam, ahol kísérlet sem történt a reprivatizáció részleges megvalósítására, ahol egyáltalán nem volt semmiféle

lusztráció vagy igazságtétel. A globális pénzügyi központoknak, multinacionális nagyvállalatoknak nem fűződött érdekük ahhoz, hogy az őket akkor már évtizede kiszolgáló politikai és gazdasági „elitet” valóban leváltsák. Hatalmukat és kapcsolatrendszerüket segítették átmenteni a szabad piacgazdaság világába is, minden bizonnyal máig korlátozva hazánk tényleges szuverenitását és önérvényesítési lehetőségeit.

Dr. Horváth Anett PhD, adjunktus

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék

A PÁRTOK INDULÓ BÜDZSÉJE A RENDSZERVÁLTOZTATÁST KÖVETŐEN³⁰

Origó állapot - az utódpárt releváns bukszája

Abstract

In order to map the management of the parliamentary parties in the seven parliamentary cycles from 1990 to 2018, it is necessary to see what conditions and opportunities the parties had and had in the year 1990, which is considered the original year, to face the opportunities offered by the new democratic system. An analysis of the financial and economic history of the newly formed parties before 1990 is not relevant for the definition of the origo state, due to the short-term nature and small scale of the ammunition they brought, but a presentation of the financial and economic situation of the MSZMP, which operated under the one-party system of the socialist dictatorship, and then the MSZP, which was established as the successor party, is essential for a clearer view and for the definition of the new beginning, the origo state.

³⁰ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Konrad Adenauer Stiftung közös szervezésében megtartott 2021. október 8-iki konferencián elhangzott előadásra épül; a (szerk.): Kovács Éva Margit: Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. kiadványban megjelent tanulmány másodközlése.

Bevezetés

Ahhoz, hogy az 1990-tól 2018-ig terjedő hét parlamenti ciklust felölelő időszak parlamenti pártjainak gazdálkodását feltérképezhessük, látni kell, hogy az origónak tekintett 1990. évben a pártok milyen kondíciókkal és lehetőségekkel bírtak és vágtak neki az új, demokratikus berendezkedés kínálta lehetőségeknek. Az újonnan megalakult pártok 1990 előtti pénzügyi-gazdasági történetének vizsgálata – az általuk hozott muníció rövid távra való visszavezethetősége és csekély mértéke miatt – az origó-állapot meghatározása tekintetében nem releváns, de a szocialista diktatúra egypártrendszerében működő MSZMP, majd a jogutód pártként létrejövő MSZP pénzügyi-gazdasági helyzetének bemutatása, a tisztán látás és az új kezdet, az origó állapot meghatározása miatt elengedhetetlen.

Mint azonban ismert, a több szakaszos elszámolás – az adatok hiánya miatt – lényegében teljesíthetetlen elvárásokat támasztott a jogutód párt elé, ami az adott helyzetben sajátos politikai megoldásokra támaszkodó törvénykezést is maga után vont. Az elszámolás tényét megkérdőjelezni azonban nem lehet, így a párt kiinduló pénzügyi-gazdasági helyzetét a vagyon-elszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolójuk adta eredmények alapján határozhatjuk meg.³¹

Hazánkban a rendszerváltoztatást követően kialakult demokratikus politikai miliő lehetővé tette a pártfinanszírozás és pártgazdálkodás demokratikus szabályainak lefektetését is. Az 1989. évi XXXIII. törvény (továbbiakban Pártgazdálkodási törvény) megalkotásával - a pártok finanszírozásáról és gazdálkodásáról - lehetővé vált a pártok pénzügyi mechanizmusainak törvényes keretek közé szorítása és nem utolsósorban átlátható és jól dokumentálható lekövetése is.

A tanulmányban igyekszem a rendszerváltoztatás körüli időszak pártok számára nyújtotta lezáró és egyben új fejezetet nyitó lehetőségeit és alakulását felvázolni. Az állampárti vagyon elszámolásához kapcsolódó történések és a Pártgazdálkodási törvény adta új keretek feltérképezésével.

³¹ A téma az akkori időszak parlamenti bizottsági és plenáris jegyzőkönyveinek, valamint a különböző törvények bemutatásával tovább mélyíthető. Jelen tanulmány témája szempontjából azonban a jogutód párt (MSZP) origó pénzügyi helyzetének megismertetését tűztem ki célul, amely a párt vagyon-elszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolója alapján eredménnyel szolgál.

Az MSZMP vagyonának sorsa a jogutód MSZP vagyon-elszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolója alapján

... Nem kérhetem vissza a jegy árát, csak ha elmaradt az előadás. Itt az előadás megtörtént.

Lehet minősíteni...³²

A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vagyonának sorsa és az utódpart elszámoltatása az „örökölt” vagyonról hatalmas társadalmi-politikai érdeklődést váltott ki a rendszerváltoztatás miliójében és a téma még sokszor ma is, több mint harminc évvel a rendszerváltoztatást követően hullámokban elő-elő tör. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) jogutódként létrejött Magyar Szocialista Párt (MSZP) gazdasági és pénzügyi beszámolóiból, valamint az általuk az Állami Számvevőszék vizsgálóinak rendelkezésére bocsátott dokumentumokból kaphatunk képet a korábbi állampárti vagyon alakulásáról és az utódpart „kiinduló” pénzügyi helyzetéről, magáról az elszámolás tényéről és annak eredményéről.

MSZMP-ből MSZP és az elszámoltatás társadalmi-politikai igénye

Az MSZMP XIV. átalakuló kongresszusán elfogadott határozata szerint³³ „az új, de jogfolytonos párt kíméletlen őszinteséggel szembenéz elődje

³² Az Állami Számvevőszék beszámolója a pártvagyon vizsgálatról az Országgyűlés terv- és költségvetési bizottsága előtt – Jegyzőkönyvkivonat

³³ „Az MSZMP XIV. kongresszusának küldöttei – (a megválasztott 1276 küldöttből 1274 regisztráltatta magát) – október 5-én este előzetes vitát folytattak a napirendről és az ügyrendről, ezt 6-án délelőtt véglegesítették. Nyers Rezső politikai megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az 1988. májusi pártértekezlettel lezárult egy korszak és valami új kezdődött. A Népi demokratikus platform és a Reformszövetség által „összedolgozott” kompromisszumos tervezetet abszolút többséggel elfogadta a kongresszus, kimondta az MSZMP megszűnését és az új párt – a Magyar Szocialista Párt – megalakulását, s a továbbiakban már az MSZP I. kongresszusaként folytatta munkáját. A kongresszus állásfoglalása leszögezte: „Hazánk történelmében lezárult a Magyar Szocialista Munkáspárt nevével fémjelzett korszak. Ezzel az MSZMP, mint állampárt története véget ért. Az átfogó és gyökeres társadalmi, gazdasági és politikai megújuláshoz elengedhetetlen, hogy belőle új párt alakuljon. A kongresszuson létrejövő új párt kíméletlen őszinteséggel szembenéz elődje múltjával. Elhatárolja magát a bűnöktől, a tévesnek, hibásnak bizonyult elvektől és módszerektől. Szakít a bürokratikus pártállam rendszerével, a demokratikus centralizmus elvével. Az alakuló új párt ugyanakkor az MSZMP-n belüli reformtörekvések örökösének tekinti magát.” A Kossuth Könyvkiadó megjelentette a kongresszus rövidített, szerkesztett jegyzőkönyvét „Kongresszus '89” címmel. (Szerkesztette Kimmel Emil és a Kossuth Könyvkiadó Politikai Szerkesztősége – Kossuth Könyvkiadó 1990. 368 p.) (Bihari Mihály elemző írása „Egy kongresszus szociológiája – az állampárt végőrái” címmel jelent meg a Magyarország politikai évkönyve című kiadványban – Aula – OMIKK 1990. 21–28. p.) – In: IV. Kötet 1981–1989. *Magyar Országos Levéltár*. Budapest, 2001.

múltjával, elhatárolja magát a bűnöktől, a tévesnek, hibásnak bizonyult elvektől és módszerektől. Szakít a bürokratikus pártállam rendszerével, a demokratikus centralizmus elvével, ugyanakkor az MSZMP-n belüli reformtörekvések örökösének tekinti magát.”

Az elfogadott határozat értelmében az állampárt jogutóda a Magyar Szocialista Párt (MSZP) lett. Az első országos ügyszavazást az Szabad Demokraták Szövetsége kezdeményezte 1989 őszén a következő kérdésekről: kivonuljanak-e a pártszervezetek a munkahelyekről, elszámoljon-e vagyonával az MSZMP, a szabad választás után sor kerüljön-e a köztársasági elnök megválasztására, illetve feloszlassák-e a munkásőrséget? A referendumon³⁴ a választópolgárok 58,03 százaléka vett részt és a négy kérdésre a többség igennel válaszolt, így a többi közt az állampárt vagyonelszámoltatásának



Forrás: SZDSZ – Tervezte: Kara György

kérdése is a lehetőségből kötelező és szükséges feladattá vált. A kérdéses vagyon pedig nem kevés, a régi MSZMP Központi Bizottság Gazdálkodási Osztálya által összeállított jelentés szerint 1988. december 31-én a régi MSZMP vagyona csaknem 10 és fél milliárd Forint volt. Az 1990. évi LXXIII. törvény és az e törvényt módosító 1991. évi LI. törvény előírásai alapján elkészített beszámolókból - amely az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról rendelkezett - képet kaphatunk az MSZMP/MSZP rendszerváltoztatás idején jegyzett vagyonáról, amelynek hitelességét a törvény előírásai szerint az Állami Számvevőszék

(ÁSZ) jogosult vizsgálni és megállapítani. Az MSZP 1990 októberében nyújtotta be az ÁSZ felé vagyonszámolását. A beszámolóról készített Állami Számvevőszéki jelentést a vizsgálók a lehető legnagyobb körültekintéssel és a teljességre törekedve állították össze. Az ÁSZ ezt a vagyonszámolást és az elszámolás alapját képező adatokat és táblázatokat csak töredékében minősítette hitelesnek és a törvény értelmében felhívta a pártot a hiányok pótlására és az elégtelenül közzétett adatok pontosítására.

A pótlás benyújtását követően az Állami Számvevőszék ellenőrizte az MSZP pótvagyon-elszámolását is, amelynek eredményéről jelentést tett az Országgyűlésnek. Az Állami Számvevőszék az MSZP pótvagyon-elszámolását, figyelemmel a törvény 6. §. (5) bekezdésében biztosított lehetőségre, amely szerint az elszámolás nem pótolható adathiány esetén is elfogadottnak tekintendő - azt elfogadta és az a törvény 6. §. (6) bekezdése alapján "hitelesnek" minősítette. A hitelesnek minősített beszámolóhoz azonban rögzös út vezetett.

Álljon most itt az Állami Számvevőszék csaknem 2000 oldalas vizsgálati anyagát feldolgozó összefoglaló írás az MSZP vagyon és pótvagyonelszámolásáról, amely az örökölt vagyon sorsának feltérképezésére és a párt 1990-es induló büdzsájének meghatározására nyújt lehetőséget.

1.2 Az MSZP vagyon és pótvagyonelszámolása

Az MSZP az 1990. évi LXXIII. törvény előírásainak megfelelően 1990 őszén benyújtotta vagyonszámolását. A dokumentum hét különálló táblában taglalta a párt vagyonának részleteit. Ezek az összefoglaló táblák a párt vállalataira, a párt által alapított Kft-kre és alapítványokra, ingatlan-nyilvántartásra, bevételekre és kiadásokra, állóeszköz-állományra, illetve értékpapír, pénz- és bankszámlákra vonatkozó bontásban jelenítették meg a felhalmozott vagyon részleteit. Ez a beszámoló azonban a vizsgálók által készített jelentés alapján rendkívül hiányosnak bizonyult. A benyújtott elszámolás ellenőrzését követően az Állami Számvevőszék mindössze két tábla adatait tudta hitelesnek elfogadni. Az egyik az MSZMP *vállalataira vonatkozó* adatszolgáltatás (1949-1990) volt, míg a másik, kisebb³⁵

³⁵ Az MSZP Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Belvárosi Autójavító Kft szervezete által alapított törzstőkéjét 5.526 eFt-ra módosította, illetve az Allegro KFT apportlistáját véglegesítette. Mivel az ÁSZ jelentése e két tétel kivételével az elszámolást teljes körűnek ismerte el, s e két tétel korrigálásra került, ezért a párt kérte, hogy az ÁSZ a 3. sz. táblát minősítse hitelesnek.

korrigálásokkal az MSZMP, illetve az MSZP által alapított *Kft-kre és alapítványokra vonatkozó* tábla. A hiányos adatszolgáltatásra való tekintettel az Állami Számvevőszék felhívást intézett a párt elnökéhez, hogy adja közre pót-vagyonelszámolását. Az Állami Számvevőszék jelentését, miszerint a párt vagyonelszámolása csak töredékében hitelesíthető és felhívását a pót-vagyonelszámolás benyújtására a párt elfogadta és gazdasági részlege tovább dolgozott a feladaton. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) 1992. január 20-i keltű P-06/92. sz. levelével küldte meg pót-vagyon-elszámolását, valamint a nem pótolható adathiányokra vonatkozó nyilatkozatokat az Állami Számvevőszék részére.³⁶ Az egyes táblák újbóli hitelesítéséhez kiegészítő információkat adtak és a következő intézkedéseket is lefolytatták. Ismételten megerősítették korábbi nyilatkozatukat, miszerint az MSZMP nyilvántartásában 1980 előttről nem találtak olyan átfogó *ingatlan-nyilvántartást*, amely tételesen és hitelesen az elszámolás alapja lehetett volna. Az első hiteles összesített nyilvántartást az MSZMP KB 1976. december 6-ai határozata, valamint a MÉM 16/b/1977. sz. utasítása alapján készített 1980. december 31. alapadatokkal találták meg. Az eredeti tulajdonosokat - az ősbirtokosokat – azonban ez sem tartalmazta. Az MSZMP ingatlan-nyilvántartásában a részkezelői jog alapján az alapterület és az érték adatok módosítását elvégezték, azok a főkönyvi nyilvántartás értékadatában már követhetők lettek. A felsorolt változásokat az ingatlanvagyon elszámolásához készített táblákon átvezették, ezzel együtt is a táblák csak 1980-tól tekinthetők teljes körűnek. Az MSZP kiadta nyilatkozatát, miszerint bizonyos adathiányokat nem tudtak pótolni, illetve beszerezni. A párt felkérte az Állami Számvevőszéket, hogy az adathiányokat igazolja, és ennek alapján mondja ki a hitelesítést. Az MSZMP *bevételeire vonatkozó* tábla adatai is pontosításra kerültek, az összeadási hibákat korrigálták, a kamatbevételt a tényleges számra pontosították.

A párt mellékelten megküldte a Pénzügyminisztérium Bevételi Főigazgatóságának 1968 áprilisában kelt 134/1963. számú intézkedését, ugyancsak a PM Bevételi Főigazgatóságának 1963. május 20-ai levelét, valamint az MSZMP Költségvetési és Tervezési Alosztályának 1970. április 9-ei feljegyzését és a PM Testületi Szervek Főosztálya K/607/1939. IX. jelű feljegyzését az illetékes államtitkárnak, amelyek dokumentumokból egyértelműen kiderült, hogy az MSZMP-ben az állami szervektől eltérő gyakorlatot engedélyeztek az adózásra és az adatszolgáltatásra. A fentiek alapján a törvényi előírásnak megfelelő MSZMP összesítők nem készülhettek.

³⁶ I. sz. Függelék Az Állami Számvevőszék V-150-6111991/91. sz. jelentéshez – JELENTÉS a Magyar Szocialista Párt pót-vagyon-elszámolása hitelességének ellenőrzéséről, az 1991. évi LI. törvénnyel módosított 1990. évi LXXIII. törvény alapján. Budapest, 1992. április. Állami Számvevőszék V-149-8/1991/1992. Tsz: 100.

Az MSZP nyilatkozott arról is, hogy adathiány miatt a párt bevételeire vonatkozó táblát a kért bontásban nem tudja megadni, ezért az adathiány igazolására, majd ezt követően a bevételeket taglaló tábla hitelesítésére kérte fel az Állami Számvevőszéket. Az MSZP *kiadásaira vonatkozó* táblában pontosításra kerültek több megyei szervezet által könyvelt munkabér és közteher, valamint működési és fenntartási költségek mérlegsoron könyvelt hibás adatok. A módosításokra tekintettel a párt kérelmezte a vizsgálóknál, hogy a kiadásaira vonatkozó táblát is minősítse hitelesnek. Az *állóeszköz-állomány vizsgálatakor* feltárt hiányosságokat a párt pótolta. A gépek, berendezések és felszerelések, valamint a közlekedési eszközök adatait módosították, azokat teljes körűvé alakították. A korábban beadott nyilatkozatukat megerősítették, hogy az MSZMP védett műalkotásokkal nem rendelkezett. A pontosított állóeszköz állomány táblát ismételtelen elkészítették és kérték az Állami Számvevőszéket, hogy a pótolhatatlan adathiányokat újfent igazolja és a táblát minősítse hitelesnek. A párt *értékpapír, pénz- és bankszámlákra vonatkozó* összeállított táblát a fellelt dokumentumokból szintén nem lehetett maradéktalanul bemutatni. A megszűnt járási pártbizottságok gazdasági iratainak hiányos archiválása megoldhatatlan szakmai problémákat jelentett. Mindezek alapján a párt kérte, hogy az értékpapír, pénz- és bankszámlákra vonatkozó táblát az ÁSZ pótolhatatlan adathiány elismerése mellett minősítse hitelessé. A párt nyilatkozott, hogy az 1991. évi LI. törvény - az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonszámlatásáról szóló - 1990. évi LXXIII. törvény módosításában meghatározott vagyontárgyak elidegenítésére, megterhelésére 1990. augusztus 31. és 1990. szeptember 18. közötti időszakban nem került sor.

Összességében elmondható, hogy a Magyar Szocialista Párt ismételtelen benyújtott, a volt MSZMP vagyonról szóló elszámolása igencsak hiányos maradt. Ennek legfőbb okaként a párt a pótolhatatlan adathiányokat jelölte meg. Mindezekre tekintettel a párt kérte az Állami Számvevőszéket, hogy az adathiányokat alapul véve mondja ki az elszámolás hitelességét.³⁷

³⁷ Csatolmányként megjegyzésben hozzáfűzték, hogy az elszámolás csak az MSZP helyzetére volt teljes körű és hiteles, az MSZMP-re vonatkozóan 1949-től 1988-ig sok gazdasági adat hiányzott és ezt a korszakot maradéktalanul nem tudták bemutatni. Az MSZMP-re vonatkozó adatok az utolsó 10 évre azonban csaknem maradéktalanul a rendelkezésükre álltak. Itt az okozott gondot a vagyonszámlatás kapcsán a pártnak, hogy az állam és az MSZMP kapcsolata miatt az MSZMP az általános gazdasági gyakorlattól eltérő módon kapcsolódott az állami költségvetéshez. Így a kért bontásban a rendelkezésre álló adatokból csak részben hiteles elszámolást lehetett készíteni.

Az MSZP vagyon és pót-vagyonelszámolásának Állami Számvevőszéki vizsgálata

A Magyar Szocialista Párt (MSZP) által 1992 év elején megküldött pót-vagyonelszámolása több száz oldalnyi dokumentumot tett ki, ezért az Állami Számvevőszék (ÁSZ) a hitelesség ellenőrzésénél csak a helyszíni mintavételes vizsgálat eszközével tudott élni. Az ÁSZ nem vizsgálta a beszámoló azon adatait, amelyek az eredeti vagyonelszámolás dokumentumban a vizsgálat során hiteles minősítést kaptak. A törvény értelmében az ellenőrzésnek nem volt feladata az állampárt vagyonát illetően végrehajtott vagyonmozgások célszerűségének és eredményességének vizsgálata, valamint az MSZMP által alapított gazdálkodó szervezetek működési kérdéseinek és az e szervezeteket illetően végrehajtott gazdasági események feltárása.

Az Állami Számvevőszék által a pót-vagyonelszámolásban vizsgált táblák eredményei:

1. Az MSZP az *ingatlanokra vonatkozó elszámolási adatokat* egy csaknem 1500 oldal terjedelmű dokumentum formájában nyújtotta be. A közölt adatok szerint az állampárt 1988. december 31-én 2641 ingatlannal rendelkezett. Az állományváltozások következtében 1990. augusztus 31-ére az ingatlanok száma 365-re csökkent. A törvény 6. §. (2) bekezdésében előírt kötelezettsége alapján - az első vagyonelszámoláshoz kapcsolódva - az ÁSZ ellenőrizte az ingatlanállományt tartalmazó táblázatokat. Tekintettel arra, hogy - az ingatlanokra vonatkozó adatokat az MSZP nem a törvény előírásainak megfelelően adta meg, - nem volt viszonyítási alap az ingatlanok ellenőrzéséhez, mert csak az MSZP által közölt adatokra lehetett támaszkodni, valamint - a telekrendezéseknél, illetve az ingatlan-nyilvántartásban - különböző okok miatti - rendezetlen állapotok voltak tapasztalhatóak, nem volt lehetőség az egyértelmű hitelesítésre. Az 1985. előtti időszakra vonatkozó adatok a megsemmisült, eltűnt, illetve beszerezhetetlen dokumentumok, ingatlan-nyilvántartási hiányok stb. miatt nem voltak rekonstruálhatóak. A fentiekre figyelemmel az 1990-ben benyújtott vagyonelszámolásban az ingatlanokra vonatkozó adatokat az Állami Számvevőszék nem hitelesítette. A párt a benyújtott pót-vagyonelszámolásban a V-5-10/1991. sz. ÁSZ jelentésben az ingatlanok körében kifogásolt nyilvántartási pontatlanságokat kijavította, az arról készült kiegészítő táblázatot megküldte. Megerősítette korábbi nyilatkozatát, miszerint a volt MSZMP nyilvántartásában 1980 előttről nem találtak olyan átfogó nyilvántartást, amely tételesen és hitelesen az elszámolás alapja

lehetett volna, amelynek alapján az 1949-től 1980-ig terjedő időszakra adatszolgáltatását el tudta volna készíteni. Pontosította az ingatlanok megszerzése jogcímére és időpontja feltüntetésére vonatkozó nyilatkozatát és az adatszolgáltatását. Az adathiány pótolhatatlanságáról a pót-vagyonelszámolás keretében külön nyilatkozatot is csatoltak. Az ÁSZ ellenőrzése során megállapította, hogy a pót-vagyonelszámolásban jelzett pótolhatatlan adathiányok valóban fennállnak, mivel a mintavételes ellenőrzésnél az MSZP iratanyagai között 1980. évet megelőző időszakra vonatkozó ingatlan-nyilvántartást a vizsgálatot lefolytatók nem leltek fel. Egy-két kivételtől eltekintve az 1980 szerzett ingatlanok birtokba kerülésének jogcímét nem lehetett megállapítani. A párt ingatlan állománya egységesen a volt MSZMP KB Titkársága 1976. december 6-ai, valamint a Minisztertanács 3339/1977. sz. határozata, s a végrehajtására született MÉM 16/b/1977. sz. utasítás alapján került úgy bejegyzésre, hogy a Magyar Állam tulajdona mellett a volt MSZMP Központi Bizottsága kezelői jogát tüntették fel. Ennek eredményeként a volt MSZMP ingatlanainak telekkönyvi nyilvántartása 1980-ra rendeződött, s ezzel a vonatkozó adatok mind a megszerzés jogcíme, mind időpontja esetében egységessé váltak. Az előzőekben kifejtettek tekintettel az ÁSZ az ingatlanokra vonatkozó elszámolást a nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekintette.

2-3. A vagyoni bevételekre és kiadásokra vonatkozó megállapításai az eredeti vagyonelszámolás tekintetében számszaki hibákat és a hitelesítést akadályozó tényeket is megállapított. Az ÁSZ ellenőrzése során feltárta, hogy a pót-vagyonelszámolás keretében megküldött mellékletekben a korábban kifogásolt számszaki hibák kijavítása megtörtént. A dokumentumok hitelt érdemlően igazolták, hogy az MSZP a törvény előírásai szerint nem tud adatot szolgáltatni, mivel a volt MSZMP vállalatai költségvetési kapcsolatai eltértek az állami vállalatokétól, a beruházási tevékenység nem épült be a volt MSZMP számvitelébe, továbbá a volt MSZMP-t illetően az állami szervektől eltérő gyakorlat érvényesült az adózásra és az adatszolgáltatásra. A fentiekre is tekintettel az Állami Számvevőszék az elszámolás ezen adataira vonatkozó táblákat a nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekinti.

4. A vagyoni egyéb állóeszközökre vonatkozó vizsgálata megállapításai szerint a benyújtott adatok számszaki hibákat tartalmaztak, továbbá az is megállapításra került, hogy az MSZP nem tudott elszámolni több képzőművészeti alkotással. Később a képzőművészeti alkotások adatsorán lévő pontatlanság korrigálásra került, azonban továbbra sem tudott az MSZP teljes körűen alapbizonylatot bemutatni ezek eredetéről, az adathiány

pótolhatatlanságáról nyilatkozatot adtak. A vizsgálat megállapítása szerint a meglévő nyilvántartásokból nem volt megállapítható minden üzemkörön kívüli állóeszköz eredete (pl. vétel, ajándék, letét, stb.) és egyedi pontos azonosíthatósága. Az előzőekre tekintettel az ÁSZ nyilatkozott, hogy az egyéb állóeszközökre vonatkozó elszámolás nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekintendő.

5. A vagyon *értékpapír és pénzforgalom* vonatkozó adatainak pontos feltüntetését a megyei irodák pontatlan adatszolgáltatása és a hiányzó adatok akadályozták. Az MSZP az értékpapír forgalomra, valamint a pénzforgalomra vonatkozó mellékleteket illetően eleget tett a pótvagyon-elszámolás keretében. Az értékpapírok állományáról a törvényben előírtak szerint az MSZP elkészítette az évenkénti (év végi), valamint a törvény hatálybalépésének időpontjára vonatkozó kimutatásokat. Mindezek figyelembevételével az értékpapírok állományának alakulására vonatkozó adatszolgáltatás az ÁSZ ellenőrzésének megállapításai alapján teljes körűnek és hitelesnek tekintendő.

A törvény 6. §. (4) bekezdése alapján benyújtott szerződésekre vonatkozó megállapítások.

A törvény 6. §. (4) bekezdésében meghatározott ingatlanok, gépek, berendezések, felszerelések, valamint járművek, továbbá védett műalkotások és az MSZP által alapított gazdálkodó szervezetek és alapítványok állományában 1990. augusztus 31-e és 1990. szeptember 18-a közötti elidegenítésére, illetve megterhelésére az MSZP nyilatkozata szerint nem került sor. A szűrőpróbaszerű ellenőrzés tapasztalatai igazolták, hogy a jelzett időszakban és körben elidegenítés, illetve megterhelés nem fordult elő.

Az MSZP vagyon- és pót-vagyonelszámolásához kapcsolódó Állami Számvevőszéki jelentés összegezve megjeleníti a vagyonelszámolásra vonatkozó tényeket és eredményt:

„Az Országgyűlés az 1991. október 22-i ülés napján elfogadott 1991. évi LI. törvénnyel módosított az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról szóló 1990. évi LXXIII. törvény értelmében az Állami Számvevőszék a Magyar Szocialista Pártot, mint a volt Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódját - amely szervezetnek a vagyonelszámolása az adatok hiánya miatt nem volt hitelesíthető - felhívta a hiányok pótlására. A pótlás benyújtását követően az ÁSZ ellenőrizte az MSZP pót-vagyonelszámolását, amelynek eredményéről az alábbi jelentést tette az Országgyűlésnek:

Az Állami Számvevőszék az MSZP pót-vagyonelszámolását a jelentésben részletezett indokok alapján, figyelemmel a törvény 6. §. (5) bekezdésében biztosított lehetőségre, amely szerint az elszámolás nem pótolható adathiány esetén is elfogadottnak tekintendő – azt elfogadja és az a törvény 6. §. (6) bekezdése alapján „hitelesnek” minősül.”³⁸

Az eredmény

Az Állami Számvevőszék elnöke³⁹ az utódpárt elszámoltatása kapcsán a következőket tárta a nyilvánosság elé. Több ponton is nehézségekbe ütközött a vagyonról történő elszámoltatás, nem volt leltár csatolva, nem is volt leltározás. Néhány olyan adatra is rábukkantak a vizsgálók, amelyek arra utaltak, hogy a vagyonleltár nem tartalmazott bizonyos objektumokat, amelyek a vonatkozó dokumentumok alapján mégis az MSZP-hez tartoztak. A kormány álláspontja a vagyonelszámolás kapcsán azonban végig állandó maradt.

A népszavazás döntése úgy szólt: Elszámoljon-e vagyonával az MSZMP? Az elszámolási kötelezettség a pártra vonatkozott, az elszámoltatás vagy elszámolás módszerére, az ezzel kapcsolatos eljárás rögzítésére a parlament volt jogosult. Olyan parlamenti döntés, amely konkrét feladatokat írt volna elő az elszámolás, illetve az elszámoltatás kérdésében nem született. Azt is fontos volt leszögezni, hogy az MSZMP nem egy egyszerű párt volt, hanem állampárt, amit az alkotmányban rögzített vezető szerepe is bizonyított. Tehát nem a párttörvényben leírt jogszabályok alapján kellett az elszámoltatást elvégezni. Az Állami Számvevőszék elvégezte azt a munkát, amit a hivatkozott országgyűlési határozat számára meghatározott. Azaz elvégezte az 1989. szeptember 30-a szerinti vagyonmérleg vizsgálatát.⁴⁰

A vizsgálatot követően a párt által elkészített és közzétett pénzügyi beszámoló alapján az MSZP origó büdzséje a tetemesnek mondható, csaknem félmilliárd forint összeggel került regisztrálásra.

³⁸ JELENTÉS a Magyar Szocialista Párt pót-vagyonelszámolása hitelességének ellenőrzéséről az 1991. évi LI. törvénnyel módosított 1990. évi LXXIII. törvény alapján I. sz. Függelék a V-150-6111991/91. sz. jelentéshez. 2p

³⁹ Hagelmayer István

⁴⁰ Az Állami Számvevőszék beszámolója a pártvagyon vizsgálatról az Országgyűlés terv- és költségvetési bizottsága előtt – Jegyzőkönyvkivonat. In: Beszélő, 8. szám, Évfolyam 2.

Felhasznált irodalom

- A *pártfinanszírozás alapelvei*. Budapest, Eötvös Károly Közpolitikai Intézet, 2006.
http://ekint.org/ekint_files/File/tanulmányok/apartfinanszirozasalapelvei.pdf
- Bihari Mihály: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
- Blondel, Jean: Party systems and patterns of government in western democracies. *Canadian Journal of Political Science*, 1. (1968), 2. 180–203.
<https://doi.org/10.1017/S0008423900036507>
- Enyedi Zsolt – Ken Benoit: Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban. In Enyedi Zsolt – Szabó Andrea – Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet. A 2010-es választások Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011. 17–42.
<https://publications.ceu.edu/sites/default/files/publications/enyedibenoit017042cimlap1.pdf>
- Gramsci, Antonio: *Politikai írások (1916–1926)*. Vál. Szabó Tibor. Budapest, Kossuth, 1985. 79–83.
- Horváth Anett: *Pártpenztárak – A parlamenti pártok éves pénzügyi beszámolóiban közölt záró egyenlegek alakulása a bevételek és kiadások mérlegsorok vizsgálatával (1990–2014)*. PhD-értekezés. Budapest, ELTE, 2016.
- Horváth Attila – Soós Gábor: Pártok és pártrendszer. In Körösenyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – Negyedszázad után*. Budapest, Osiris – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 2015. 249–278.
- Körösenyi András – Tóth Csaba – Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Budapest, Osiris, 2003.
- Luther, Kurt Richard – Kris Deschouwer (szerk.): *Party elites in divided societies: Political parties in consociational democracy*. London, Routledge, 1999. 108–133.

Horváth Attila

Az első szovjet típusú diktatúra Magyarországon

A Magyarországi Tanácsköztársaság (1919)

A kommunista hatalomátvétel okai

A kommunisták 1919. március 21-i hatalomátvételét és a Tanácsköztársaságnak nevezett szovjet típusú diktatúra terrorját csak akkor érthetjük meg, ha megvizsgáljuk az előzményeket.

Az I. világháború hatása⁴¹

Az I. világháború folyamán a hadviselő államok belső berendezkedése bizonyos militáns *állami szocializmus* képét mutatták. A hadsereg, mint bürokratikus, hierarchikus szervezet állam lett az államban. A nemzetközi forgalom hiánya és a készletek apadása miatt szükségszerűen állami elosztást, jegyrendszert vezettek be. A kormányok az árakat központilag szabályozták, a fölöslegesnek ítélt készleteket lefoglalták és a termelést állami ellenőrzés alá vonták. A háborús győzelem érdekében mindenkit – még a civileket is – katonai igazgatás alá vontak. A munkáltatás is egyre inkább kényszer-jellegűvé vált. A *Kommunista Kiáltványban* leírtaknak megfelelően a hadifoglyokat is dolgoztatták. Az élet és vagyon értékei devalválódtak. A fronton lévő milliós hadsereg tagjai eldurvultak, a hátszói lakosság elszegényedett, de egy szűk csoport – mint minden háborúban – meggazdagodott. A jogilag rendezett állami berendezkedés, gazdaság és politika teljesen háttérbe szorult.⁴² Magyarországon is egyre növekedett a felháborodás a lelkiismeretlen spekuláció miatt. Ez a közhangulat a diktatórikus megoldásokat erősítette.

Az első világháború már a számokat tekintve is egy sokkoló érvágásnak számított az akkori Európa történetében. 1914 és '18 között a kb. 70 millió

⁴¹ KÖVÉR György: *A felhalmozás íve*. Budapest, Új Mandátum, 2002. 351. o. TOMKA Béla: *Az első világháború mint történelmi korszakhatár*. In: TOMKA Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Budapest, Országgyűlés Hivatal, 2015. 10. o.

⁴² OTTLIK László: *A marxizmus társadalomelmélete. Elméleti kritika és történelmi tanulmányok*. Budapest, 1922. 103. o.

mozgósított katona közül 9,5 millióan veszítették életüket az emberiség történetének addigi legpusztítóbb fegyveres konfliktusában. A sebesültek létszáma ennek sokszorososa, becslések ezt a számot 21 millióra teszik. Ez azt jelenti, hogy naponta átlag 6060 katona esett el. További 13 millió civil a háború okozta éhínség, nélkülözés és járványok áldozata lett. Az *Osztrák-Magyar Monarchia* teljes veszteséglistája 4,6 millió nevet tartalmaz. Magyarországon az 5,5 millió hadköteles személyből 3.581 ezer katona vonult be, bár nem mindegyikük vett részt harci cselekményekben. Közülük 524 ezer épségben hazatért, 833 ezer fogságba esett, míg 1.492 ezer katona megsebesült és 531 ezer halt hősi halált. A háború végén 15 hadosztály maradt harcképes, melyeket Károlyi Mihály kormánya nem tartott tovább fegyverben.⁴³ További veszteségeket okozott a spanyolnátha-, a tífuszjárvány, valamint az éhínség.

Mindez azt jelentette, hogy a tényleges katonai szolgálatot teljesítők több mint 50%-a hősi halált halt, megsebesült vagy fogságba esett. A háttországban a lakosság 18%-át hívták hadiszolgálatra, ezen felül a hadiipar még mintegy 800 ezer főt foglalkoztatott. A háború Magyarországra eső pénzügyi és gazdasági terheit nagyon nehéz számba venni, mégis sokatmondóak a kortárs Teleszky János adatai, aki szerint a háború Magyarországra eső összköltsége 32,7 milliárd aranykoronát tett ki, ami az 1920-as árfolyamon 7,82 milliárd dollár. Ez az 1914/15-ös állami költségvetés összkiadásának majdnem a nyolcszorosa volt. Ez az összeg egy háború előtti átlagos év állami összbevételének több mint harmincszorosát tette ki.

A kenyérgabona termelése például a békeidőkhöz képest 1916-ra a kétharmadára, 1918-ra a felére esett vissza. 1915-ben bevezették a kenyérjegyet, 1916-tól rekvirálások folytak, a háború végére pedig 900 üzem katonai irányítás alatt állt. Az infláció nőtt, a feketézés elképesztő méreteket öltött, a reálbérek pedig 50–70%-kal csökkentek – mindez persze leginkább a kiskeresetűeket, a munkásokat, mesterembereket és a kishivatalnokokat sújtotta.

Ezekről a tragikus eseményekről azért kell a Tanácsköztársaság vonatkozásában említést tenni, mert nem egyszerűen cinikus gazemberek, fanatikusok, vagy kalandorok kerültek a vezető pozíciókba, hanem mentálisan súlyosan sérült emberek is. Az I. világháború után jelentkezett a szakirodalomban „brutalizációnak” nevezett jelenség. A négyéves háború nagyon sok fiatal férfinak egész életére meghatározó élménye lett. Azzal kellett szembesülniük, hogy milyen olcsó lett az emberélet, hogy a túléléshez a másik embert meg

⁴³ Komáromi Lapok 48. évf./ 41. sz., 3 1927. április 5. GALÁNTAI József: *Magyarország az első világháborúban*. Budapest, Korona Kiadó. 2001.

kellett ölni. Nagyon sokan a négyéves katonai szolgálat után már nem tudtak visszailleszkeszteni a civil életbe, ráadásul azzal kellett szembesülniük, hogy a kormány és a társadalom cserben hagyta őket. Számukra *Linder Béla* hadügyminiszter közismert kijelentése: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!*”⁴⁴ arculcsapásként hatott. A Károlyi-kormány pacifizmusa azt is jelentette, hogy a hőstetteiket elfelejtették, semmibe vették, hogy mennyit szenvedtek a lövészárkokban, hogy életüket kockáztatták a hazáért. Sok olyan veterán is volt, aki nem csak lelkében vitte haza a front embertelen farkastörvényeit, hanem továbbra is csak a katonáskodást tekintette egyetlen jó életformának. Egyenruhában, egy közösség tagjaként, fegyverrel a kezében élvezhette a hatalom gyakorlását.⁴⁵ Ők adták a gerincét a *Vörös Őrségnek*, a *Lenin fiúknak*, a *Cserny József* terrorista csoportnak és a többi garázdálkodó fegyveres bandának.⁴⁶ Ráadásul még bíztatták is őket.

Lukács György közoktatásügyi népbiztos iránymutatása szerint: „*Az államhatalom birtoka azt jelenti, hogy itt a pillanat az egykor elnyomó osztályok megsemmisítésére. Itt a pillanat, de élni is kell vele!*”⁴⁷

Szamuely Tibor pedig húsvéti beszédében így mennydörgött Győrött 1919. április 20.-án: „*A hatalom a kezünkben van. Aki azt akarja, hogy visszatérjen a régi uralom, azt kíméletlenül fel kell akasztani. Az ilyenek bele kell harapni a torkába. A magyarországi proletariátus eddigi győzelme nem került különösebb áldozatokba. Most azonban szükség lesz arra, hogy vér ömöljön. A vértől nem kell félni. A vér – acél: erősíti a szívet, erősíti a proletár öklöt. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér. A vér lesz az, mely az igazi kommunvilághoz elvezet minket. Ki fogjuk irtani, ha kell az egész burzsoáziát...!*”⁴⁸

A vörös terror végrehajtói nem ismerték a marxista tanokat. Leginkább az tetszett nekik, hogy mindent elvehettek a gazdagoktól, illetve azoktól, akiknek egy kicsit több adatott.

⁴⁴ Pesti Hírlap, 1918. november 3.

⁴⁵ ERŐS Ferenc: *Háború és forradalmak: A trauma és az erőszak szociálpszichológiai megközelítésben*. In: TOMKA Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Budapest, Országgyűlés Hivatal, 2015. 137. o. BÖDÖK Gergely: *Politikai erőszak az első világháború után: forradalmak és ellenforradalmak Magyarországon és Közép-Európában*. In: TOMKA Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Budapest, Országgyűlés Hivatal, 2015. 99. o.

⁴⁶ B. MÜLLER Tamás: *Vörösteror az Országházban: 1919*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2016. STOCKER Antal: *A nagy per. Cserny József és társainak bűnügye*. Budapest, Magyar Országos Véderő Egyesület kiadása, KONOK Péter: *Az erőszak kérdései 1918-1920-ban. Vörösteror – fehérterror*. In: *Múltunk*, 2010/3. 72. o. DONÁTH Péter: *A Cserny- különítmény rémtettei „Mozdony utcai laktanyájukban” 1919 júliusában. Fery Oszkár és tisztársai halálának körülményei, következményei, utóélete*. In: DONÁTH Péter: (szerk.): *SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK a magyarországi kisgyermekkorai nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből*. Budapest, Trezor Kiadó, 2012. 144. o. VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922.

⁴⁷ *Népszava* 1919. április 15.

⁴⁸ SZAMUELY Tibor: *Összegyűjtött írások és beszédek*. Szerkesztette: Simon András. Budapest, Magvető Kiadó, 1975. 583. o.

A második előzmény: az ún. *Őszirózsás Forradalom*

Az 1918. október végétől lezajlott magyarországi eseményeket a történelmi tárgyú könyvek, tanulmányok döntő része „*őszirózsás forradalomnak*” nevezi.⁴⁹ Kétségtelenül a forradalom fogalmára vonatkozóan a szakirodalomban sok szempontból eltérő definíciók, meghatározások találhatók,⁵⁰ azonban **Hannah Arendt** definíciója mégis irányt mutat: „*Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekinti a szabadság elérését.*”⁵¹ Az *Osztrák – Magyar Monarchia* jogállam volt, tehát „*elnyomás alóli felszabadulás*” legfeljebb a marxista értelmezés szerint lehetett volna.

A forradalom szó a XX. században sokak számára pozitív tartalmat jelentett. Ez volt az egyik oka, hogy azok a csoportok, amelyek erőszakkal meg akarták szerezni maguknak a hatalmat, magukat forradalmárnak, tettüket, pedig forradalomnak nyilvánították.⁵² Ez ellen a minősítés ellen már a kortársak közül is jónéhányan tiltakoztak. Ifjabb Andrassy Gyula szerint: „... Azt a forradalmat azonban, amelyben mi élünk, nem a belső szükség, hanem a külpolitikai katasztrófa idézte elő. Nem azért esett ki a vezetés a régi rétegek kezéből, mert kipróbált rendszerrel akarta őket olyan új réteg felváltani, mely többet tudott, többet tanult, gazdagabb volt, és az igazi politikai munkát már régóta elvégezte. Nem saját érdeme és belső értéke, hanem a régiek pillanatnyi

⁴⁹ BORSÁNYI György: *Októbertől márciusig: polgári demokrácia Magyarországon, 1918.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1988. BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* München, Verlag für Politik, 1923. BREIT József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1929. GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918-1920.* Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935. HAJDU Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968. HAJDU Tibor: *Az 1918-as Népköztársaság.* In: *Múltunk*, 2005/2. HAJDU Tibor: *Károlyi Mihály.* Budapest, Kossuth, 1978. HAJDU Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Budapest, Napvilág Kiadó, 2012. HATOS Pál: *Az elétkozott köztársaság.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2018. JUHÁSZ NAGY Sándor: *A magyar októberi forradalom története.* Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1945. MÉREI Gyula: *A magyar októberi forradalom és a polgári pártok.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918-1920: forradalom - proletárdiktatúra – ellenforradalom.* Budapest, Korona Kiadó, 2001. SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. SIKLÓS András: *Magyarország 1918-1919. Események, képek, dokumentumok.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó/Magyar Helikon, 1978.

⁵⁰ HAHNER Péter: *A forradalom fogalmáról.* In: *Magyar Tudomány*, 2008/8. 920. o.

⁵¹ ARENDT, Hannah: *A forradalom.* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991. 45. o.

⁵² HAHNER Péter: *Mi a forradalom?* In: *Rubicon*, 2017/10. 79. o.

gyengesége és pillanatnyi kudarc következtében jutott az új réteg hatalomhoz.”⁵³

Budapesten és a nagyvárosokban 1918. október 28-a és 31-e között az I. világháborús vereség és a szociális nehézségek miatt elégedetlenkedő katonák és civilek utcai tüntetéseket kezdtek. A legradikálisabbak a szökött katonák, akiknek a száma egyes források szerint elérte a 40-50 ezret. Nekik élet-halál kérdés volt, hogy kormányváltás történjen. Emellett körülbelül 30 ezer civil is fegyverhez jutott. A fegyveres csoportok közül a legaktívabbak a tengerészek voltak. Vezetőjük *Horvát Sanovics Sándor*⁵⁴, aki már a cattarói matrózlázadásban⁵⁵ is részt vett és a Tisza István elleni merényletben való részvétellel is meggyanúsították,⁵⁶ kijelentette: *„a matrózoknak a nemzetiség mellékes, - az a fő, hogy lázadás legyen.”⁵⁷*

A különböző fegyveres csoportok szervezeten működtek: sorra megszállták a postákat, a pályaudvarokat, a távírdákat és a telefonközpontot.⁵⁸ A mai napig nem tudjuk, hogy ennek összehangolt akciónak kik voltak az értelmi szervezői, irányítói...

Jászi Oszkár, Károlyi Mihály egyik közvetlen munkatársa szerint: *„... október 30-ának éjszakája szinte egyes csoportok magánvállalata volt. Az is világos, hogy ezekben a katonai bandákban nem mindig a komoly, öntudatos elemek, hanem a forradalom desperádói⁵⁹ játszották a vezérszerepet, akik most számlájukat mindenféle címen (szervezési költségek, nyomtatványok, autók, főszerelés, munició stb.) siettek bemutatni a forradalom kormányának, ki-ki a maga érdemét, iniciatíváját hangsúlyozva, egyben sejtetni engedve, hogy mögötte egy nagyon hatalmas és elégedetlen katonai csoport áll, melyért nem vállalhatja a felelősséget, ha a kormány nem honorálja kellőképpen az ő emberei munkáját. Ettől a katonai csőcseléktől kellett mindenekelőtt*

⁵³ ANDRÁSSY Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl – Primusz, 1990. 191-192. o.

⁵⁴ Egyes források Tivadarként is emlegetik. 1919-ben a Szerb-Horvát-Szlovén királyságba ment. Ott nyoma veszett.

⁵⁵ CSONKARÉTI Károly: *Császári és királyi hadihajók*. Debrecen, Hajja és Fiai Kiadó, 2002. 142. o. CSONKARÉTI Károly: *Ha tengeren veszek, ki sirat meg engem?* Budapest, Kornétás Kiadó, 2012. 170. o. MERÉNYI László: *A cattarói matrózfelkelés*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984.

⁵⁶ *Gróf Tisza István gyilkosai a hadbírótság előtt*. Budapest, Magyar Ház, é. n. HEGEDŐS Sándor: *Egy politikai per kulisszatitkai*. Budapest, Kossuth, 1976. KOMJÁTHY Miklós: *Tisza-gyilkosság, Tisza-perek*. In: *História*, 1986. 5-6. sz. 58–60. PÖLÖSKEI Ferenc: *A rejtélyes Tisza-gyilkosság*. Budapest, Helikon, 1988.

⁵⁷ GELLÉRT Oszkár: (szerk.): *A diadalmas forradalom könyve: a Népkormány tagjainak, a forradalom szereplőinek és 75 magyar írónak önvallomása*. Budapest, Légrády, 1918. 192. o. BUS FEKETE László: *Katona forradalmárok: ezerkilencszáztizennyolc október*. Budapest, Pfönix, 1919. 26. o. KÁROLYI Mihályné: *Együtt a forradalomban. Emlékezések*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967. 278. o.

⁵⁸ BREIT József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Hadtörténeti Levéltár, 1925. 28. o.

⁵⁹ mindenre elszánt kalandorok

*szabadulnia a Károlyi-kormánynak, s e célból sok embert kellett megnyugtanni és lefegyverezni.*⁶⁰

Ez volt tulajdonképpen a Károlyi kormány legnagyobb dilemmája: az elégedetlenkedő tömegek révén kerültek hatalomra, de miután ez megtörtént, a fegyveres csoportok legnagyobb része a kormány utasításait figyelmen kívül hagyva rabolt és fosztogatott. Hiányzott a „forradalom” eufóriája is. Míg negyedszázaddal később, az 1956-os forradalom és szabadságharc idején még a betört kirakatokból sem vitték el az árut és az utcán dobozokban gyűjtötték a pénzt, 1918-ban még a kórházakat sem kímélték: két helyőrségi kórházból kiterelték a betegeket és még az ágyneműket is elvitték.⁶¹ Hiába adták ki az erre vonatkozó rendelkezést: „*A Magyar Nemzeti Tanács befejezettnek nyilvánítja a forradalmat, a sztrájk beszüntetésére és nyugalomra hívja fel az ország népét*”⁶² címmel. Különösen az alábbi mondat tűnik a körülmények ismeretében rendkívül naivnak: „*Katonák! Térjete vissza kaszárnyáitokba, és ott várjátok be a magyar népkormány utasításait, mely meg fogja hozni számotokra a jogot és a békét.*” Nem tudni, hogy miből gondolták, hogy a katonaszökevények maguktól visszatértek volna a laktanyáikba, miután még a Nemzeti Tanácsra felesküdt katonák vezetőjét, Heltai Viktor főhadnagyot is le kellett tartóztatni a sorozatos rablásai miatt.⁶³ Őt a Tanácsköztársaság idején kiszabadították, majd Hatvani Lajos szerint Prónay Pál fehérterrorista alakulatában szolgált tovább.⁶⁴

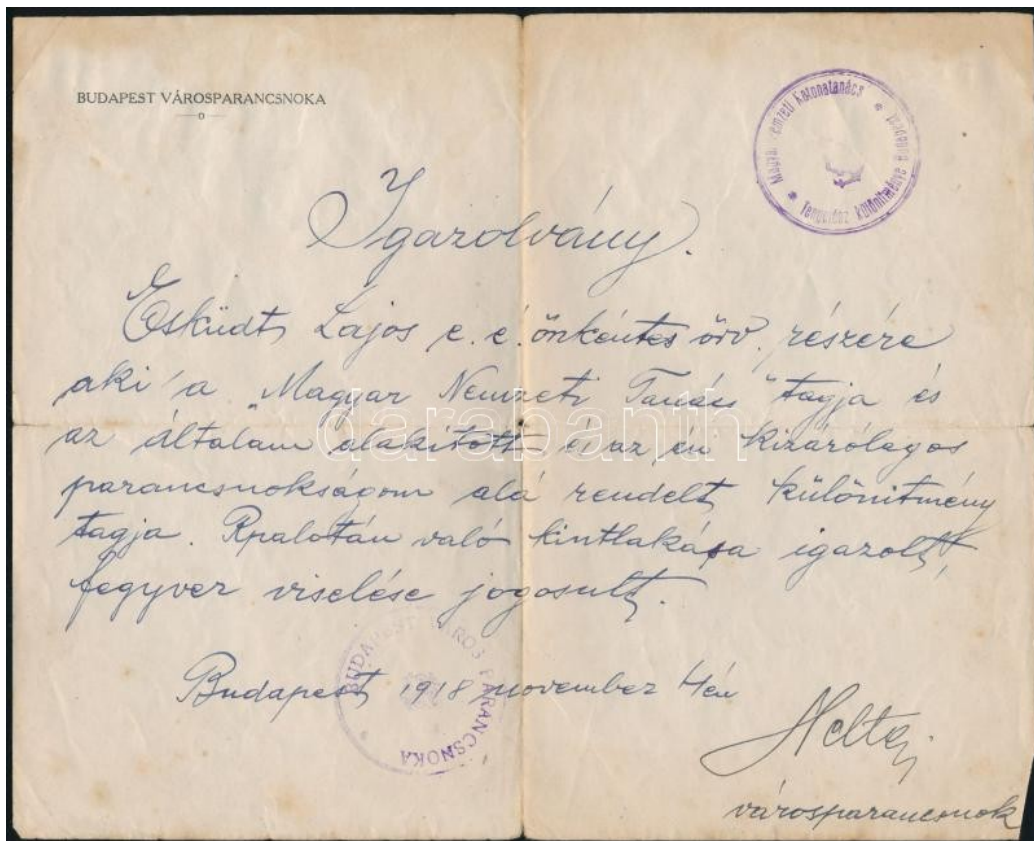
⁶⁰ JÁSZI Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás: A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai.* Budapest, Magyar Hírlap Könyvkiadó, 1989. 59. o.

⁶¹ HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2018. 169. o.

⁶² Az Újság, 1918. november 1. A Nemzeti Tanács kiáltványai.

⁶³ Népszava, 1918. november 26. 8. o.

⁶⁴ HATVANY Lajos: *Egy hónap története. (Eszterdő 1918 december).* Budapest, é.n., Pesti Napló, 82. o.



Egy másik tengerészkülönítmény Cserny József vezetésével hajtott végre terrorista akciókat. Amikor a kormány le akarta fegyverezni őket, akkor azt Fényes László kormánybiztos megakadályozta. Cserny József és a *Lenin fiúk* azután a Tanácsköztársaság alatt folytathatták terrorista tevékenységüket.⁶⁵

Egyes felfegyverzett csoportok gyárakat, épületeket foglaltak el. A „forradalomra” hivatkozva lefoglalták az autókat is. A kormány ezeket az akciókat nem tudta, vagy nem is akarta megakadályozni.⁶⁷

A francia forradalom óta, ami a Bastille elfoglalásával és lerombolásával kezdődött,⁶⁸ a forradalmak első intézkedésinek egyike a politikai foglyok kiszabadítása lett. A francia forradalom szellemiségnek megfelelően, 1918. október 31-én az „igazságügyminiszter” aláírással táviratban utasították a büntetésvégrehajtási intézményeket, hogy bocsátsák szabadon az ún. politikai

⁶⁵ Heltai Viktor, budapesti városparancsnok igazolványa Esküdt Lajos (1896-1957), később Nagyatádi Szabó István titkára, az Esküdt-féle panamaügy főszereplője részére.

⁶⁶ VÁRY Albert. *Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntettségével vádolt Cserny József és társai bűnjegyében 1919. dec. 6-án a budapesti büntetőtörvényszék előtt.* Budapest, Budapesti Hírlap ny. 1920. 48 o.

⁶⁷ GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918-1920.* Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935. 65. o.

⁶⁸ HAHNER Péter: *A Bastille bevétele.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

foglyokat. Eszerint a Büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.) I-VII. fejezetében felsorolt valamennyi bűncselekmény miatt fogvatartottakat, *ha azok nem veszélyesek a közbiztonságra*, szabadon kell engedni. Ezek: I. A felségsértés II. A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése III. A hűtlenség (Ez tulajdonképpen a hazaárulást jelentette). IV. A lázadás V. Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy közegek elleni izgatás VII. A magánosok elleni erőszak Hasonló utasítást kaptak az ügyészségek is. A felfegyverzett tömegek azonban több esetben is nem várták meg a hatósági intézkedéseket, erőszakkal szabadították ki az elítélteket.⁶⁹ A gyűjtőfogházból pedig a letartóztatott katonák törtek ki. A kecskeméti fogház elleni támadás során Gyalóky Sándort, az ügyészség vezetőjét, aki le akarta csillapítani a tömeget, az egyik fogvatartott katona agyonlőtte. Ezután az összes fogvatartott elhagyta a fogházat. Az illavai fegyházban november 2-án a 150 fegyenc lefegyverezte az őrséget és elfoglalva egy vasúti szerelvényt megindult Budapest felé. Egy katonai alakulatnak szabályos tűzharcban, jelentős veszteségek mellett (65 halott) kellett legyőznie a fegyencjáratot.⁷⁰ A váci fegyházból súlyos bűncselekmények elkövetőit, köztük életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fegyenceket is kiengedtek.⁷¹ A pesti alvilág vezére, Medvegy Vili, a betörőkirály is zavartalanul folytathatta bűnözői életmódját.⁷²

A leghíresebb politikai fogoly, akit már október 31-én a Nemzeti Tanács utasítására kiszabadítottak és lelkesen ünnepeltek, Lékai János (1895-1925) kommunista író volt, aki gróf Tisza István ellen október 16-án merényletet kísérelt meg.⁷³

Az utcán elhangzó jelszavak, követelések sem voltak forradalmi jellegűek. A háború befejezését, a közellátás és a szociális helyzet javítását akarták elérni, illetve egy igazságos békeszerződésben reménykedtek. Ezért is támogatták gróf Károlyi Mihályt, mert köztudottan háború-ellenes volt és úgy gondolták, hogy emiatt jobb békefeltételeket tud elérni, mint az addigi kormánypártok. Az

⁶⁹ SALAMON Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról: harag és elfogultság nélkül*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2014. 27. o.

⁷⁰ SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. Budapest Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, 1935. 49. o.

⁷¹ SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 38.

⁷² BORSÁNYI György: *Októbertől márciusig: polgári demokrácia Magyarországon, 1918*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1988. 86. o.

⁷³ [DEMÉNY Pál](#): *Rabságaim*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1989. I. k. 16. o.

államforma és a politikai jogok terén Ausztriában is hasonló folyamatok zajlottak le, mégsem nevezték azt forradalomnak.⁷⁴

Károlyi Mihály – bár egyáltalán nem volt forradalmár alkat – és politikustársai azért nevezték mégis az 1918 őszi eseményeket forradalomnak, mert ezzel legitimálni akarták a hatalmukat. A Nemzeti Tanács, a munkás és katonatanácsok is innen eredeztették hatalmukat. Kezdetben választásokkal akarták a törvényességet megalapozni, de erre végül nem került sor. A forradalom teóriája csupán azért rögzült a magyar történelmi tudatban, mert 1945 után a marxista történetírás Leninre hivatkozva azt hangoztatta, hogy Károlyi Mihály vezetésével ún. polgári demokratikus forradalom zajlott le, ugyanúgy, mint Oroszországban 1917 februárjában.⁷⁵ Ezt az irányvonalat a Kossuth- és Állami díjas történész, Nemes Dezső jelölte ki a *Forradalom és Tanácsköztársaság Magyarországon 1918-1919*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979. című művében. Nemes a *Magyar Tudományos Akadémia* mellett a *Szovjet Tudományos Akadémia* tagja is volt, -.

A forradalom mítosza mellett mindig szerepel az „őszirózsás” jelző. Eszerint a katonák letépték sapkarózsájukat és helyébe Bécs, Zágráb és Prága mintájára őszirózsát tűztek ki. Valójában egyes fegyveres csoportok a halottak napjára előkészített virágokat, elsősorban krizantémokat foglaltak le – vagyis loptak el, majd végighaladva Budapest utcáin, minden katonát arra kényszerítettek, hogy sapkarózsájuk helyére krizantémot tűzzék ki. Az altisztek csillagjait és kardbojtjait letépték, a tisztektől a kitüntetéseiket elvették. Aki erre nem volt hajlandó, azt megverték. Voltak olyanok is, akiket agyonlőttek.⁷⁶

A Károlyi Mihály vezette Magyar Népköztársaság 141 napos fennállása alatt jelentős mértékű jogalkotó tevékenységet végzett. A kormány a Nemzeti Tanács jogforrásként több mint 43 néptörvényt és csaknem négyszáz rendeletet alkotott. Ezek a jogszabályok, bár kapkodva, minden különösebb hatásvizsgálat nélkül készültek el, összességükben mégis pozitív üzenetet hordoztak. A végrehajtásukra azonban többségében nem került, nem kerülhetett sor. Részben azért, mert időközben a döntéshozók meggondolták magukat (pl. a választójogi néptörvény esetében), részben azért, mert a Károlyi Mihály vezette kormány tagjainak többsége nem rendelkezett semmiféle igazgatási ismerettel, gyakorlattal. (Korábban csak Nagy Ferenc szerzett

⁷⁴ BRAUNEDER, Wilhelm: *Osztrák alkotmánytörténet napjainkig*. Pécs, JPTE ÁJK, 1994. 235. o. ZÖLLNER, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 370-371. o.

⁷⁵ LENIN, V. I.: *A szociáldemokrácia két taktikája*. In: *Lenin Összes Művei*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 11. k. 82. o. LENIN, V. I.: *A szociáldemokrácia viszonya a parasztmozgalomhoz*. In: Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 11. k. 212. o.

⁷⁶ Népszava, 1918. november 1. 3. o. Friss Újság, 1918. november 1. 5. o. KASSÁK Lajos: *Egy ember élete. Önéletrajz*. Budapest, Dante Könyvkiadó, 1928-1932. II. k. 432. o.

miskolci polgármesterként némi közigazgatási tapasztalatot.) Emiatt a korabeli válságos körülmények közepette az új jogszabályok egyszerűen csődöt mondtak.

A miniszterelnök, Károlyi Mihály az ország egyik leggazdagabb arisztokrata családjából származott. Fiatalkorában csak felületesen foglalkozott a tanulással. Több nyelven is beszélt, de egyikén sem tökéletesen és sohasem tanulta meg a magyar helyesírást.⁷⁷ Elkezdte a jogi tanulmányokat, de nem fejezte be. Pazarló életmódot folytatott, nem foglalkozott a gazdaságaival. Birtokai egy részét felhalmozott adósságai miatt sorra eladogatta. A könyveléseket, számadásokat legtöbbször meg se nézte. Téves politikai következtetései jellemző, hogy elhitte, hogy az antant értékelni fogja a pacifizmusát és a szocialista eszmék iránti vonzódását. Emigrációja idején be akart lépni a kommunista pártba és nagyra értékelte Sztálint. Komolyan gondolta, hogy a Magyarországot 1944-45-ben megszálló szovjet csapatok a demokráciát fogják támogatni.⁷⁸ Ormos Mária szerint: „Az ő személyében egy jó szándékú dilettáns tévedt be a lehető legrosszabb pillanatban a politikába...”⁷⁹ Igazából csak sodródott az eseményekkel. Miniszterelnökként egyetlen határozott állásfoglalása, utasítása sem volt. A minisztertanács ülésein szórakozottan viselkedett. Nem tudta magát fegyelmezni, egyszerűen nem tudott sokáig egyhelyben ülni. Ki-be járkált, amikor leült, lábát arisztokrata hanyagsággal az asztalra tette. Sokszor a tanácskozásokra a kedvenc kutyáját is behozta magával.⁸⁰

⁷⁷ Fenti levelet gróf Károlyi Mihály írta Landler Jenőnek, faximiléje olvasható „Az Újság” 1919. szeptember 28-i számában. A helyesírási hibák betűhívek:

„Kedves Landler

Két hónapja lesz annak hogy a belügyi kormány Rendelkezése folytán Lakásomat (Svábhegy) Lóránt ut 22) és engemet Dctectivec őriznek. Mindek kettő kettő felváltva tette ezt a szolgálaton. így összesen 8—10 ember fordult meg nalam Szolgálatukat jól és pontosan végeztek ebben nem volt baj.

Elleniben legnagyobb csodálatom s ez készlett engem ezen sorok írására cselédeimtől — akik feltétlenül megbízhatók [az egyik 35 éve van szolgálatomban] megtudtam hogy a lég erősebb módón beszéltek a mai Rendszer és kormány ellen. Folyton annak a Reményüknek adtak kifejezést bár jönne mar az ellenség — a mai kormány elkergetésére — Az egész ház nép megbotrányozott ezen beszéd felett. Mind ezt nyíltan tettek Az egyik nyíltan Tisza istának vallotta magát — Eleinte nem törődtem sokat ezekkel a pletykákkal — de mint hogy ez állandóan és szinte Rendszeresen folyik kötelességemnek tartom erről értesíteni.

Szívélyes üdvözlettel

(A legnagyobb eltenforrinak valami szerb neve van, Mihalovicshoz hasonló)

Károlyi

Csak kettő viselkedett tartozkodoan. Lukács és még egy (Gaál) nevet nem tudom különben is nevüket nem ismerem”

V. ö.: HAJDÚ Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. 25. o.

⁷⁸ HAJDÚ Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. 499. o.

⁷⁹ ORMOS Mária: *A Károlyi -kérdés*. In: *A magyar történelem vitatott személyiségei*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2008. 232. o.

⁸⁰ HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2018. 161. o.

A Károlyi- kormánynak a folyamatos változások miatt⁸¹ 15 tagja volt: 3 nagybirtokos arisztokrata: gróf Károlyi Mihály, gróf Batthyány Tivadar, gróf Festetics Sándor.⁸² 2 katonatiszt: Linder Béla, Bartha Albert, 1-1 tanár: Kunfi Zsigmond, újságíró: Garami Ernő, 8 jogász: Berinkey Dénes, Búza Barna, Jászi Oszkár, Lovászy Márton, Nagy Ferenc, Nagy Vince, Szabó Oreszt, Szende Pál. Böhm Vilmos műszerész, szakszervezeti titkár.

Berinkey Dénes kormányának 15 tagja: jogászok: Baloghy Ernő, Búza Barna, Juhász Nagy Sándor, Junker János, Nagy Vince, Szabó Oreszt, Szende Pál, Harrer Ferenc, arisztokrata: gróf Festetics Sándor, műszerész, szakszervezeti titkár: Böhm Vilmos, újságíró: Garami Ernő, betűszedő: Peidl Gyula, tanár: Kunfi Zsigmond, gazdálkodó: Szabó István.⁸³

A Károlyi kormány első hadügyminisztere egy alkoholista tüzérkari ezredes Linder Béla⁸⁴ lett, akiről kiderült, hogy korábban Ferenc Ferdinánd híve volt. Igazából senki sem tudta, hogy miként esett rá a választás.⁸⁵ Hírhedté vált kijelentése: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!*”⁸⁶ Olyan volt, mintha a pénzügyminiszter azt mondta volna, hogy nem akar több pénzt látni! Így kerülhetett sor a világtörténelem leggyorsabb leszerelésére. A demarkációs vonalakat senki sem védte. A helyzet odáig fajult, hogy amikor november 6-án Károlyiék Belgrádba utaztak, a Hadügyminisztérium nem tudott a különvonat védelmére kirendelni két tucat katonát.⁸⁷

A Hadügyminisztériumban uralkodó anarchikus állapotra jellemző, hogy Friedrich István saját magát nevezte ki honvédelmi államtitkárrá és Budapesten hatalmas plakátokat helyezett el az önkényesen megalkotott rendeleteinek szövegével. Linder azt hitte, hogy Károlyi Mihály küldte, a miniszterelnök pedig, hogy a hadügyminiszter nevezte ki. Jellemző, hogy annak ellenére, hogy

⁸¹ Szladits Károly, aki igazságügyi miniszter lett volna még a kinevezése előtt lemondott.

⁸² Festetics gróf Károlyi Mihály sógora. 1933 és 1938 között a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetője lett. Ezért a második világháború után a népbíróság 5 év fegyházra ítélte. Lásd: PÜSKI Levente: *Festetics Sándor, a „nyilas gróf” politikai pályája*. In: Történeti Tanulmányok. XIII. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének Kiadványa, 2005. 157. o.

⁸³ Szabó István kinevezése után két ízben is lemondott, mert nem kapott azonnal autót. Lásd: BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 169. o.

⁸⁴ HORNYÁK Árpád: „*Nem akarok több katonát látni!*” Linder Béla – egy politikai kalandor portréja. In: Rubicon, 2005/9. 28. o.

⁸⁵ GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok*. Leipzig, Wien, Pegazus, 1922. 75. o.

⁸⁶ Pesti Hírlap, 1918. november 3.

⁸⁷ JÁSZI Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás: A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai*. Budapest, Magyar Hírlap Könyvkiadó, 1989. 61. o.

november 5-i kormányülésen tisztázódott a szélhámosság, Friedrich még két hónapig államtitkár maradhatott.⁸⁸

Károlyi Mihály az ország védtelen állapota és a belgrádi kudarc miatt Lindert tette meg bűnbaknak és ezért november 9-én leváltotta, de továbbra is maradhatott tárca nélküli miniszter. (1918. november 9-1918. december 12.)⁸⁹

Linder után Bartha Albert⁹⁰ következett, aki elődjével szemben megpróbált fegyelmet teremteni a hadseregben, ami nem volt könnyű feladat. Pl. az 1918. november 30.-án kelt 32.334/el. 2-a. számú rendelkezés lehetővé tette a tiszteknek, hogy politikai pártokhoz csatlakozzanak. A parancsnokok fegyelmi jogkörét esküdtszékekre ruházták, bizalmi férfiakat neveztek ki, korlátozták a tisztelgést stb. Mindezek a rendelkezések csak bomlasztották a fegyelmet. Ráadásul a Pogány József vezette katonatanács folyamatosan akadályozta a minisztérium működését. Sőt Pogány december 12-én vörös zászlóval felvonult katonákkal tüntetett a hadügyminisztérium előtt. Ennek hatására Bartha Albert lemondott.⁹¹ Bartha után Károlyi egy ideig hadügyminiszter is volt, majd sógorát Festetics Sándor grófot nevezte ki.⁹²

A belügyminiszteri tárcát gróf Batthyány Tivadar kapta.⁹³ Szinte lehetetlen feladatot kellett volna ellátniuk. Rendet teremteni az országban, ahol megszűnt a közbiztonság, az emberélet leértékelődött és fegyveres bandák raboltak, fosztogattak. A rendészeti szervekkel azonban nem csak a csőcselék, hanem Böhm Vilmos tanúsága szerint is a szociáldemokrata politikusok is szemben álltak.⁹⁴ A Belügyminisztériumban is *bizalmi testület* alakult, amelyeknek a tagjai folyamatosan ülészttek, tanácskoztak, közben semmit sem dolgoztak, de újabb és újabb követelésekkel álltak elő.⁹⁵

⁸⁸ GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918-1920*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935. 67. o. SIKLÓS András: *Magyarország 1918-1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó/Magyar Helikon, 1978. 234. o. BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 80-81. o.

⁸⁹ BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. 89. o.

⁹⁰ HAAS György: *A szabadság tábornoka*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.

⁹¹ SALAMON Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról: harag és elfogultság nélkül*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2014. 35. o. GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918-1920*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935. 70. o.

⁹² BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. 89. o.

⁹³ BATTYÁNY Tivadar: *Beszámoló*. Budapest, Athéneum Nyomda, 1928. I. k. 297. o.

⁹⁴ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 90. o.

⁹⁵ NAGY Vince: *Októbertől októberig*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991. 112. o.

Ifj. gróf Andrássy Gyula írta le a visszaemlékezésében, hogy miután gróf Tisza Istvánt meggyilkolták és az elkövetők ellen senki sem kutakodott, sőt többen is hangosan dicsekedtek, hogy részt vettek a merényletben, ez a köztudatban tovább rombolta a közbiztonságba vetett hitet. Sokan úgy gondolták, ha még egy ilyen gyilkosság is megtorlatlanul marad, akkor senkinek az élete nincs biztonságban.⁹⁶

Temesváron, Debrecenben, Nagyszébenben, Vácott, Békéscsabán, Nagykőrösön, Eperjesen, Pakson, Cegléden, Pápán, Kiskunfélegyházán több napig tartó zavargások kezdődtek. A töredékes ügyészi és főügyészi jelentések szerint több mint 500 községben került sor tömeges atrocitásokra, melyekben több mint százezren vettek részt. Előfordultak gyilkosságok, nemi erőszakok, gyújtogatások, rablások és antiszemita kilengések is. Akiket elfogtak, azok közül többen is a Károlyi kormány proklamációjára hivatkoztak: „*Mi vagyunk a forradalmárok, leszámolunk mindenkivel!*”⁹⁷

Kifosztották az üzleteket, kávéházakat, kastélyokat (köztük Ady Endre csucsai otthonát is) raktárakat, pincegazdaságokat, szeszfőzdéket. A Krassó-Szörény megyei Bozovics községben a jegyzőt nyakig beásták a földbe és a fejét addig rugdosták, míg meghalt. A főszolgabírókat elevenen megnyúzták. Több községben is megölték a jegyzőt és még a családjukat sem kímélték.

A kormány húzódozott attól, hogy erőszakot alkalmazzon, de a csendőrség, különböző katonai alakulatok, nemzetőrök körülbelül ezer embert kivégeztek. A Muraközben Bosnyák Géza főispán egy hónap alatt 173 embert akasztatott fel. A Krassó-Szörény megyében lévő Facsádon a fosztogatókra egy repülőgépről bombákat dobtak le. 104-en haltak meg.⁹⁸

A helyzet a megtorlás ellenére sem javult. Pl. dunaszerdahelyi nemzeti tanács 1919. január 9-án is azt táviratozta: „*Az anarchia dühöng, teljes a személy-és vagyonbizonytalanság, a polgárság elkeseredése határtalan a kormány tehetetlensége miatt.*”⁹⁹

⁹⁶ ANDRÁSSY Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl – Primusz, 1990. 199. o.

⁹⁷ SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 37. o.

⁹⁸ SIKLÓS András: *A Habsburg Birodalom felbomlása: 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1987. 194. o.

⁹⁹ SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.38. o.

A Károlyi kormány nem tudta (vagy nem akarta) kezelni a kommunisták zavarkeltését sem. Egyes források szerint Oroszországban közel százezer magyar hadifogoly csatlakozott a **Bolsevik Párthoz**. Lenin utasítására 1918. március 24-én megalakult az Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportja. Kun Béla vezetésével pedig november 4-én a moszkvai **Dresden** szállodában a **Kommunisták Magyarországi Pártja**. A párt utasította a tagjait, hogy térjenek haza és Magyarországon is vegyék át a hatalmat, mint ahogy az Oroszországban történt. Közülük már többen is részt vettek az „*őszirózsás forradalomban*,” de tevékenységük igazától novembertől vált látványosan aktívvá. Moszkvából nagyon jelentős anyagi támogatást kaptak és az előre elhatározott akcióterv szerint kezdték el tevékenységüket.

A rendkívüli papírhiány ellenére nagy példányszámban adtak ki újságokat. December 7-étől a Vörös Újságot, az Ifjú Proletárt, a Vörös Katonát és az elméleti kérdésekkel foglalkozó Internacionálét. Budapestet ellepték a plakátjaik és röpcéduláik.

A nehéz körülmények között nélkülöző lakosságot szociális demagógiával lázították. Böhm Vilmos írta visszaemlékezésében: „*A kommunisták nagygyűléseket tartanak, fegyveres fölvonulásokat rendeznek. A főváros utcáin kisebb-nagyobb mesterségesen tenyésztett, fegyverkezéssel, fölkelésekkel, pogromokkal fenyegetőző, vitatkozó csoportok százai nyugtalanítják az embereket.*”¹⁰⁰ Gyárakat foglaltak el, laktanyákban agitáltak.¹⁰¹ Budapesten kívül Salgótarjánban¹⁰², Nyíregyházán, Szarvason, Makón Szegeden és még egy sor településen a Kun Béla és társai által fellázított tömeg fegyverkezni kezdett, üzemeket foglalt el. A kiprovokált fegyveres összecsapásokban több tucatnyian meghaltak.¹⁰³

Amikor Batthyány Tivadar kellő számú bizonyítékot gyűjtött össze a kommunisták által elkövetett bűncselekményekről, elhatározta, hogy letartóztatja a főbűnösöket, de Kunfi Zsigmond közbelépése folytán Károlyi Mihály nem engedélyezte a rendőrségi akciót.¹⁰⁴ Batthyány utóda, Nagy Vince is több esetben a minisztertanács elé vitte a kommunista vezetők letartóztatásának az indítványát. Gyilkosság, gyilkosságra való felbujtás, izgatás

¹⁰⁰ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 173. o.

¹⁰¹ GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok*. Leipzig, Wien, Pegazus, 1922. 91. o.

¹⁰² Népszava 1919. január 7.

¹⁰³¹⁰³ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 226-236. o. BREIT József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Hadtörténeli Levéltár, 1925. 71-72. o.

¹⁰⁴ BATTYÁNY Tivadar: *Beszámoló*. Budapest, Athéneum Nyomda, 1928. I. k. 307-308. o.

és lázítás bűncselekményeinek megalapozott gyanújával. Mindannyiszor azonban a szociáldemokratáknak azok a vezetői, akik már lepaktáltak a kommunistákkal, megghiúsították az erélyesebb fellépést.¹⁰⁵ Még a volt belügyminiszter sem érezhette magát biztonságban. Károlyi Mihály üzent Batthyány Tivadarnak, hogy gyorsan hagyja el a lakását családjával együtt, mert Kun Béláék azon a környéken fognak tüntetni és nem tudják őket megvédeni.¹⁰⁶

Hosszas huzavona után, az V. kerületi rendőrkapitányság 1919. február 3-án házkutatást tartott a Vörös Újság szerkesztőségében, ahol le kellett fegyverezni a 13 fős fegyveres őrseget.¹⁰⁷ Az igazi fordulat a kormány politikájában csak a Népszava ostroma után következett be. A kommunisták 1919. február 20-án a Vörös Újság szerkesztősége előtt gyűlést tartottak. Kun Béla, Szamuely Tibor és Vágó Béla uszította a tömeget. Amikor Vágó Béla ezt mondta: „*ne hagyjuk, hogy a Népszava bennünket piszkoljon!*”- a több száz fős felfegyverzett tömeg megtámadta a Szociáldemokrata Párt újságjának székházát. Négy rendőr és három, a székházat védő népőr meghalt, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanat. Szinte mindegyikük régi szociáldemokrata szervezett munkás volt.¹⁰⁸ A minisztertanács ezek után már hozzájárult a kommunista vezetők letartóztatásához.¹⁰⁹ 1919. február 20. és 24. között 77 kommunistát tartóztattak le, akik közül 32-t előzetes letartóztatásba helyeztek. Az 1919. évi XI. néptörvény¹¹⁰ alapján gyanúsították meg őket. Ennek a néptörvénynek az 1. §-a ugyanis kimondta: „*Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, bűntett miatt tíz évről tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.*”

Kunfi Zsigmond és Böhm Vilmos ezután azt javasolták, hogy a kommunisták letartóztatásáért cserébe internáljanak egyes jobboldali közéleti személyeket is.¹¹¹ Konkrét vádak helyett a minisztertanács február 22-én az egyidejűleg kiadott 1919. évi XX. „A forradalom vívmányait veszélyeztető

¹⁰⁵ NAGY Vince: *Októbertől októberig*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991. 123. o.

¹⁰⁶ BATTHYÁNY Tivadar: *Beszámolóm*. Budapest, Athéneum Nyomda, 1928. I. k. 310. o.

¹⁰⁷ Népszava 1919. február 4. 6. o., február 5. 4. o.

¹⁰⁸ Pesti Hírlap, 1919. február 21. 3. o., Magyarország, 1919. február 22. 1. o., Népszava, 1919. február 21. 4. o., február 26. 3-4. o. SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918-1920: forradalom - proletárdiktatúra – ellenforradalom*. Budapest, Korona Kiadó, 2001. 114. o.

¹⁰⁹ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 179. o.

¹¹⁰ EDVI ILLÉS Károly: *A népköztársasági államforma védelméről*. In: Jogállam, 1919. 151. o.

¹¹¹ GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok*. Leipzig, Wien, Pegazus, 1922. 104. o.

egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről” szóló néptörvény alapján kezdték meg a letartóztatásokat.¹¹² E jogszabály kimondja:

1.§ *Oly egyének, akik cselekvésükkel vagy magatartásukkal a forradalom vívmányait veszélyeztetik, úgyszintén az oly egyének, akiknek cselekvése vagy magatartása a forradalom vívmányainak biztosítása szempontjából a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, az eset körülményei szerint akár lakó- vagy tartózkodóhelyükön, akár az országnak más községében, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezhetők vagy a szükséghez képest őrizet alá vehetők.*

A rendőri felügyelet alá helyezést és az őrizet alá vételt a minisztertanács rendeli el és szünteti meg.

A rendőri felügyelet alá helyezés vagy az őrizet alá vétel folytán esetleg szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

A rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizet alá vett oly egyének eltartásáról, akik magukat saját erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik.

A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételének szabályait a belügyminiszter az igazságügyminiszterrel egyetértőleg rendelettel állapítja meg.

2. § *Ez a néptörvény kihirdetésének napján azonnal életbelép. Végrehajtásával a belügyminister és az igazságügyminister bizatik meg.*

Nyilvánvaló, hogy ez a jogszabály egyszerre sértette a *nullum crimen sine lege*, illetve a *nulla poena sine lege* elvét. Nem tartalmazott semmilyen törvényi garanciát sem. A minisztertanács bárkinek elrendelhetette a rendőri felügyelet alá helyezését, vagy őrizet alá vételét, jogorvoslatnak nem volt helye. A helyzet leginkább a francia forradalom gyanúsákról készült rendelkezésére (1793. szeptember 17) hasonlított.¹¹³

Így került sor gróf Mikes János szombathelyi püspök, Wekerle Sándor volt miniszterelnök, Szterényi József volt kereskedelmi miniszter, Szurmay Sándor volt honvédelmi miniszter letartóztatására és internálására. A minisztertanácson még gróf Károlyi József, gróf Bethlen István, Pallavicini György örgróf és Bangha Béla őrizetbe vételét is javasolták, de egyéb politikai

¹¹² https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszto?ref=TypeDeliverableUnit_c66023ba-701b-40db-84fc-00cd276831d2&tenant=MNL

¹¹³ HAHNER Péter: (szerk.): *A nagy francia forradalom dokumentumai*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999. 339-340. o.

ellenfeleiknél is rendszeresen házkutatásokat tartottak.¹¹⁴ A letartóztatottaknak az alábbi belügyminiszteri rendelkezést mutatták fel: „A minisztertanács elhatározta, hogy Önt felelősségre vonja amiatt, mert a háború céltalan folytatása körül követett magatartásával egyik főokozója volt az ország külpolitikai és gazdasági helyzete megromlásának. A vád alá helyezésről és az Ítélező bíróságról külön törvény fog intézkedni. A népköztársaság érdekeire aggályos volna, ha Ön a felelősség alól magát az országból való eltávozásával kivonhatná. Ezért a minisztertanács az 1919. évi XX. néptörvény 1. §-ának alapján elrendelte az Ön őrizet alá helyezését. Ennek végrehajtásaképpen felszólítom Önt, hogy a rendeletet átadó rendőrtisztviselőnek, akit a rendelet végrehajtásával megbíztam, további utasításait saját érdekében minden ellenkezés nélkül teljesítse. Budapest, február 25. Dr. Nagy Vince belügyminiszter.”¹¹⁵

1918. november 23-án tették közzé az első néptörvényt az általános, egyenlő és titkos választójogról. Eszerint nemzetgyűlési választójoga lett minden férfinak, aki életének huszonegyedik évét betöltötte és legalább hat év óta magyar állampolgár. A nőknek, ha huszonegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és bármely hazai élőnyelven írni-olvasni tud. A néptörvény a választhatóságot a 24. életévhez kötötte, tehát különbséget tett az aktív és a passzív választójog között. A Károlyi -kormány azonban ezt a progresszív választójogi törvényt sem tudta érvényesíteni mert közel öt hónap alatt nem tudta, (vagy nem akarta) lebonyolítani a választásokat. Eközben Németország és Ausztria is megtartotta a meg nem szállt területeken a választásokat. Mivel nem sikerült összehívni a Nemzetgyűlést, nem tudták legitimálni a kormányt. Hosszas viták után áprilisra tűzték ki a választásokat, de erre a kommunista diktatúra miatt már nem kerülhetett sor. Ennek következtében sohasem tudhatjuk meg, hogy a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és 48-as párt, amelynek 20 képviselője volt 1918-ig a Parlamentben, hány szavazatot kapott volna. Károlyi Mihály népszerűsége 1918 októberében jelentősen megnőtt, de mozgósítható tömegei a kormánypártok közül csak a szociáldemokratáknak voltak. Ezért Károlyi folyamatosan közeledett az SZDP programja felé, hogy a munkások, alkalmazottak és a leszerelő katonák támogatását megőrizze. A Károlyi vezette

¹¹⁴ https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszto?ref=TypeDeliverableUnit_c392b639-f935-4ab1-9f55-c74d74ee3d2c&tenant=MNL Népszava 1919. február 27. Pesti Napló, 1919. február 27. 2. o. VARGA János: *Mikes püspök fogsága*. Szombathely, Martineum, 1921. 40. o. **Bakó Balázs**: *Az ellenforradalmár püspök (Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918-19-ben)*. In: Vasi Szemle, 2007/1. 71. o. M. TÓTH György: *A katonabáró. Szurmay Sándor a Monarchia magyar hadvezére*. Budapest, MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, 2017. 100-101. o. SZABÓ László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Budapest, Athenaeum, 1919. 19. o.

¹¹⁵ Közli: Délmagyarország, 1919. február 26. 1. o.

kormány nem egészen öt hónapos regnálása idején közel ötmilliárd koronát költött a magyar költségvetésből, ebből alig több mint egymilliárd ment az államadósság törlesztésére és az államigazgatás működtetésére, a többi közel négy milliárdot segélyként osztották szét.¹¹⁶

Így a választások elmaradása miatt Károlyiéknek továbbra is a forradalomra kellett hivatkozni, ami az idő előrehaladtával egyre kevésbé hatott.¹¹⁷

A sorban következő néptörvény a sajtószabadságot deklarálta, amelyet egyébként csak a világháború miatt korlátoztak.¹¹⁸ Egyúttal szigorították a papírgazdálkodási szabályokat. Kimondták, hogy azok a lapok, amelyek nem jelentek meg 1918. március 31-e előtt, azok nem kaphatnak papírt.¹¹⁹ Nagy mértékben korlátozta a sajtószabadságot az a rendelkezés is, hogy a lapalapításhoz miniszterelnöki engedély kellett. Igaz, ezt a szabályt, - ahogy a Károlyi-kormány többi rendelkezését is – nem tartották be. Nagy Vince belügyminiszter emellett a cenzúra alkalmazását javasolta, mondván, hogy egyes lapok szellemisége és tartalma nem szolgálja a közérdeket.¹²⁰ A kormánypárti Népszava milliós példányszámot ért el, de a jelentős mértékű „guruló rubel” révén a Vörös Újság is nagy mennyiségű papírt tudott venni a feketepiacon.¹²¹

A Károlyi-kormány tétlenül szemlélte azt is, hogy a szociáldemokrata miniszterek támogatása mellett sorozatos atrocitások érték az ellenzéki, vagy a kormányt kritizálni merészülő lapokat.¹²² 1919. január 3-án a kommunisták által felheccelt hadirokkantak megtámadták a Rokkant Újság szerkesztőségét és szétrombolták még a nyomdát is. A Nap szerkesztőségébe is behatoltak, de ott sikerült leszerelniük a támadókat.¹²³ 1919. január 25-én katonák egy csoportja fenyegette meg a 8 órás újság szerkesztőit.¹²⁴ Kommunista tüntetők január 23-án betörték a Pesti Hírlap szerkesztőségébe. Összetörték a berendezést,

¹¹⁶ KORÁNYI Frigyes: *Társadalmi és gazdasági válság*. In: Budapesti Szemle, 1919. 180. k. 62. o.

¹¹⁷ BUCHINGER Manó: *Küzdelem a szocializmusért: emlékek és élmények*. Budapest, Népszava, [1946-1947]. 70. o. BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 171. o.

¹¹⁸ RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon*. In: Jogtörténeti Szemle, 2015/4. 34. o.

¹¹⁹ Hivatalos közlemények, 1918. 22. szám, 134. o.

¹²⁰ MNL OL K 26. 1231. V. 1271. Nagy Vince belügyminiszter Berinkei Dénes miniszterelnöknek, 1919. február 14.

¹²¹ *A Vörös Újságot kétezer korona pénzbírságra ítélték*. In: 8 órás Újság, 1919. február 7.

¹²² SZABÓ László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Budapest, Athenaeum, 1919. 50. o. Kozma Miklós: *Az összeomlás 1918-1919*. Budapest, Athenaeum, 1933. 116. o.

¹²³ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 227. o.

¹²⁴ Népszava, 1919. január 25. 4. o.

széthányták az ott lévő iratokat, majd rabolni és fosztogatni kezdtek. Behatoltak a gépterembe is, ahol az nyomdagépeket védő munkásokat megverték. Csak a közel 900 munkás élelmezését biztosító raktárt nem sikerült kifosztaniuk. A kormánypárti Népszava először egyetértőleg tudósított az atrocitásról: „*Népitélet a Pesti Hírlap ellen*” címmel,¹²⁵ csak másnap, amikor azzal szembesültek, hogy többségükben szociáldemokrata munkások voltak az áldozatok, vettek vissza a lelkes hangnemből.¹²⁶ Február 20-án a Katolikus Apostol nyomdáját dúlták fel és rabolták el az ott talált értékeket.¹²⁷ A nyomdász szakszervezet bejelentette, hogy a szervezett munkások nem szedik ki az ellenforradalminak minősített cikkeket.¹²⁸ Amikor pedig a Déli Hírlap eladására került sor, a nyomozó hatóságok házkutatást tartottak és erőszakos eszközökkel megakadályozták a tulajdonosváltást.¹²⁹

A sorozatos atrocitások és erőszakos cselekmények hatására a Budapesti Napilapok Szindikátusa tiltakozott a kormánynál a sajtószabadsággal szemben alkalmazott terror miatt. Leszögezték, hogy ha a kormány továbbra is tűri a támadásokat, akkor a szindikátus *minden felelősséget elhárít magától azért, hogy egyrészt a legegységesebb kötelességeit sem teljesítheti ezekben a napokban a sajtó, másrészt azért is, hogy sok ezer kenyérkereső munkása a sajtóállalatoknak a maga legegységesebb existenciájában károsodik.* A tiltakozó akció nem járt sikerrel. A kormány még csak nem is válaszolt a benyújtott jegyzékre.¹³⁰

A Károlyi kormány a polgári radikálisok és a szociáldemokraták követelésének hatására célul tűzte ki az állam és az egyház szétválasztását,¹³¹ a szekularizációt, az egyházi iskolák államosítását és az iskolai vallásoktatás betiltását.¹³² A szociáldemokraták emellett az egyházi javak elkobzását is követelték. Szerintük az egyházak csak magánegyesületi formában működhetnek volna tovább.¹³³ Mindeközben különösen a kormánypárti

¹²⁵ Népszava, 1919. január 24. 6. o.

¹²⁶ Népszava, 1919. január 25. 6. o.

¹²⁷ *Szétrombolták az „Apostol nyomdát.”* In: Alkotmány, 1919. február 20. 5. o.

¹²⁸ Sajtószabadság. In: Typographia, 1919. 7. sz. 1. o.

¹²⁹ KLESTENITZ Tibor: *Médiaháború 1919-ben. A Déli Hírlap ügye.* In: Médiakutató, 2008/1. 69. o.

¹³⁰ MNL OL K 26 1208. III. 1842. A Budapesti Napilapok Szindikátusa a kormánynak. 1919. február 20.

¹³¹ Az állam és egyház szétválasztásáról nyilatkoztak, de közben a kormány a Nemzeti Tanács elnökének, Hock Jánosnak akarta juttatni a váci püspökséget. Lásd: Népszava, 1919. március 1. 5. o.

¹³² TENGELY Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában.* Eger, Líceum Kiadó, 2011. 234. o.

¹³³ ERÉNYI Tibor: *Kunfi Zsigmond.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 7–8. o. *A pápaság.* In: Huszadik Század 1903. 713–720, 831–837. o. *A hazafiság revíziója.* In: Népszava 1906. augusztus 12., augusztus 15., augusztus 22., szeptember 2., szeptember 11. *Vallás és szocializmus.* In: Szabadgondolat 1911/3. 105–108. AGÁRDI Péter: *Kunfi Zsigmond.* Budapest, Új Mandátum, 2001. 36. o. KUNFI Zsigmond: *Vallás és szocializmus.* In: MUCSI Ferenc – SZABÓ Ágnes: (szerk.): *Kunfi Zsigmond írásai.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 76. o.

Népszavában egyre erősödött az uszító hangnem az egyházakkal és a vallásos világnézetű emberekkel szemben. 1919 januárjától ilyen stílusban támadták az egyházakat: „*Amit így a csuhások és kaftánosok művelnek, az gyalázatos visszaélés és szédelgés a vallással, meg az emberek tudatlanságával.*”¹³⁴ Több esetben is diadalittas cikkekben tudósítottak arról, hogyan vertek szét szociáldemokrata aktivisták egyházi rendezvényeket pl. Fóton vagy Egerben. Az ott megjelenteket a Népszava „*papszamaraknak*” nevezte, akiknek természetesen nincs joguk a gyülekezéshez és a véleménynyilvánításhoz.¹³⁵ Még az egyházakkal toleránsabb miniszterek sem voltak biztonságban: Vass János minisztersége idején kötötte magát a kötelező vallásoktatásnak az iskolákban való fenntartásához. A Károlyi-párt március 15-i gyűlésén a tömeg emiatt tetteg is bántalmazta.¹³⁶

1919. február 19-én Pogány József, a Katonatanács vezetője által kiprovakált támadások érték a különböző vallási intézményeket. Így mintegy 100-120 felheccelt és kivezényelt munkanélküli botokkal megtámadta a Kongregációs Otthon épületét. Előbb az ablakokat verték be, majd a felbőszített emberek betódultak a házba. Az alagsorban felforgatták az Apostol nyomda betűszekrényeit, a nyomtatványokat össze-vissza hányták és szaggatták, az írógépet és egyéb berendezéseket összetörték, a könyvkötészetben lévő Szűz Mária-szobrot lefejezték. Az emeleten lévő díszteremben a csillárokat leverték, a székek lábait kitördelték, a bőrrel bevont bútorokat felhasították, és részben megnyúzták, az ablakokat cseréppé verték, majd a folyosók üvegajtói és a könyvtárszekrény üvegbetétes ajtói következtek a pusztításban. Az egyetemi hallgatók Mária-kongregáció tagjainak ott tárolt ruháit elrabolták. Az értékes, nagy antik festményeket, régi szentképeket, annyira összevagdosták, hogy később sem a festményeket, sem a kereteket nem lehetett helyre állítani. Azután felhatoltak a kápolnába, ahol a keresztúti képeket leverték.

A Berinkey kormány a Budapesti Tudományegyetem autonómiáját is megszüntette.¹³⁷ Jászi Oszkárt nevezték ki kormánybiztossá, aki leváltotta az egyetem vezetőit, még a prodékánt is, és politikai megbízhatóság, illetve ideológiai szempontok szerint nevezték ki egyetemi tanárokat. Olyanokat is, akik nem rendelkeztek megfelelő tudományos minősítéssel sem. Köztük Rónai Zoltán ügyvédet, földrajz-történelem szakos tanárt, Varga Jenőt, aki ekkor a Népszava újságírója volt, Ágoston Pétert a kommün leendő népbiztosait.¹³⁸ Az

¹³⁴ Népszava, 1919. január 17. 2. o.

¹³⁵ Népszava, 1919. február 12. 7. o. február 13. 7. o.

¹³⁶ БÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* München, Verlag für Politik, 1923. 235.

¹³⁷ Népszava, 1919. február 4. 4. o.

¹³⁸ Népszava, 1919. január 28. 4. o. január 30. 4. o. február 6. 6. o. február 9. 7. o.

egyetemi autonómia megszüntetése ellen nem csak a „vaskalapos”, „reakciós” professzorok tiltakoztak, hanem Somló Bódog és Pikler Gyula is.¹³⁹ A Népszava rendkívül durván reagált az egyetemi tanárok tiltakozására. A cikk címe nagy betűkkel: „LETÖRNI! MEGRENDSZABÁLYOZNI! LETARTÓZTATNI!” Majd így folytatták: „Nyílt kijelentése annak, hogy a tudományos reakció fellegvára, a tudománytalan egyetem, a protekciósok, a püspöki, a főhercegi, a miniszteri kegyeltek dísztelen és dicstelen társasága csak éppen tűrni hajlandó az új szocialista egyetemi tanárokat, de nem ismeri el a kormány kinevező rendelkezéseit.” Ezután megfenyegették az egyetem oktatóit: „A forradalmi kormánynak most már nyersen, erélyesen és forradalmian cselekednie kell: az ellenforradalmat és az ellenforradalmárokat le kell törni, meg kell rendszabályozni és le kell tartóztatni!”¹⁴⁰

Az elvesztett háború, az, hogy a négy évig a hazáért harcoló katona, hogy az özvegyen, árván maradt család is várta a jóvátételt, egyértelművé tette, hogy a földreformot nem lehet tovább halasztani. A kormányzat ráadásul a forradalomra hivatkozással teljesen szabad kezét kapott. Nem kötötte őket sem a magántulajdon szentsége, sem a szerzett jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége. Egyetlen cél vezette őket, hogy az elégedetlenkedőket lecsillapítsák és a válságból valamilyen kiutat találjanak. Ilyen körülmények között született meg az 1919. évi XVIII. néptörvény a földművelő nép földhöz juttatásáról címmel. A jogszabály elrendelte, hogy minden 500 hold feletti világi, és 200 hold feletti egyházi birtok a jelzett területnagyság feletti részét 5–20 holdas parcellákra bontva a tulajdonosok kártalanítása mellett, örökhaszonbérbe kell adni. Mivel az elégedetlenkedő tömegeket ki akarták elégíteni, ezért szinte minden földigénylőnek földet ígértek. A baj csak az volt, hogy akkoriban a megművelhető földterület még a ténylegesen földműveléssel foglalkozók számára sem lett volna elegendő. A törvény nem számított reálisan a telepítéssel sem. Nem vették figyelembe a parcellázás és a kisparaszti birtokok felszerelésének, utaknak stb. költségeit melyet Éber Antal, a Magyar Agrár- és Járadékbank vezérigazgatója kb. 15 milliárd koronára becsült.¹⁴¹ Arra vonatkozóan sem születtek számítások, hogy a kisbirtokoknak mekkora hitelre lenne szüksége a földművelés elindításához és milyen mértékű visszaesést hozott volna a földosztás a mezőgazdasági termelésben. A kisparaszti gazdaságok képesek lettek volna arra, hogy elegendő élelmiszert termeljenek a lakosság szükségleteinek fedezésére? Hiányoztak a földméréshez való eszközök és egyéb technikai feltételek is, bár mozgósítottak 500 ügyvédet, 500 okleveles

¹³⁹ *Obstrukció az egyetemen.* In: Pesti Napló, 1919. január 29. i. o. *Az egyetem harca a hét kinevezés ellen.* In: Pesti Napló, 1919. január 29. 4. o.

¹⁴⁰ Népszava, 1919. február 4. 1-2. o.

¹⁴¹ MATLEKOVITS Ferenc: *Föld-reform.* In: Budapesti Szemle, 1919. 179. k. 8. o.

gazdát és több tucat mérnököt. Közben tömegesen jelentkeztek, akik csak tudtak, különböző földekért. Budapesten a Vérmezőt és a köztereket is megpróbálták kiigényelni. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy például a mintagazdaságokat nem lenne szerencsés feldarabolni. Ezért pl. a bajor királyné sárvári uradalmát állami tulajdonba vették. Máshol pedig önkényes földfoglalásokra került sor.¹⁴² Végül csak Károlyi Mihály kezdete megünnepélyes külsőségek mellett 36.000 holdas hitbizományi birtokát felosztani, melyet 30 évre bérbe adott a *Magyar Föld Részvénytársaságnak*, vagyis a *Magyar Földhitelintézetnek*, amelynek egyébként felügyelő bizottsági tagja volt.¹⁴³ Mások nem követték a példáját és a kormánynak sem volt kellő erélye a földosztás végrehajtására.

Gróf *Károlyi Mihály* kormánya a háborús vereség, a szociális elégedetlenség és a budapesti utcákon tüntető tömeg hatására jutott a hatalom birtokába. Azonban sem az igazságosabb békefeltételek érdekében, sem pedig a szociális problémák orvoslása terén nem sikerült eredményeket elérniük. Az őket hatalomba segítő tömeget sem sikerült lecsillapítani, a belpolitikai helyzetet konszolidálni. A néptörvényeket, illetve a kormány egyéb intézkedéseit gyakorlati tapasztalatok híján, illetve a kellő erély hiányában nem sikerült végrehajtani. Az ország, illetve annak lakossága sokkal rosszabb helyzetbe került, mint volt októberben. Ezért is történhetett meg, hogy amikor Károlyi Mihály köztársasági elnökkel szemben a kommunisták puccsot hajtottak végre, a lakosság mindezt csak rezignáltan vette tudomásul. Elmaradt a tömeges tiltakozás.

Harmadik előzmény: a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és agitációja

A kommunista pártok, így a *Kommunisták Magyarországi Pártja* is a *Bolsevik Párt* mintájára, annak „önálló nemzeti szekció” -jaként jött létre.¹⁴⁴ A szovjet vezetés a különböző kommunista pártok tevékenységének

¹⁴² KERÉK Mihály: *A magyar földkérdés*. Budapest, Mefhosz Könyvkiadó, 1939. 148-161. o. SIPOS József: *A pártok és a földreform 1918-1919-ben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009. 200-219. o. ROMSICS Ignác: *A parasztság és a forradalmak kora*. In: Valóság, 1989/6. 21. o.

¹⁴³ HAJDU Tibor: *Károlyi Mihály*. Budapest, Kossuth, 1978. 178. o.

¹⁴⁴ FEJTŐ Ferenc: *A népi demokráciák története*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1991. I. k. 88. o.; GATI, Charles: *Füstbe ment tömb*. Századvég Kiadó, 1991. 1991. 56. o. SZAMUELY Tibor: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harca a proletárdiktatúráért*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964. 130. o.

koordinálására hozta létre 1919 márciusában a KOMINTERN-t.¹⁴⁵ Ez a nemzetközi szervezetnek tűnő intézmény valójában a szovjet vezetés irányítása alatt állt, költségvetését először a szovjet párt Politikai Bizottsága fedezte, majd 1928-tól a szovjet állambiztonsági szervek finanszírozták.¹⁴⁶

Az 1920-ban, ugyancsak Moszkvában megszervezett II. KOMINTERN-kongresszuson már 41 párt képviseltette magát. Ekkor tették közzé a KOMINFORM-tagság feltételeit tartalmazó 21 pontot, amelyeket – egy kivétellel – Lenin fogalmazott meg: *„A polgárháború jelenlegi korszakában a kommunista párt csak abban az esetben tudja majd kötelességét teljesíteni, ha leginkább centralista módon lesz megszervezve, ha a katonai fegyelemmel határos vasfegyelem fog uralkodni benne és a párt központja hatalommal és tekintéllyel bíró szerv lesz, amelynek széles a jogköre, s amely a párt tagjainak általános bizalmát élvezi.”*¹⁴⁷

Az ilyen módon megszervezett kommunista párt legfontosabb kötelezettsége a Szovjetunióhoz való teljes hűség,¹⁴⁸ és ennek megfelelően köteles volt a KOMINTERN határozatát teljesíteni. A KOMINTERN elnöksége, végrehajtó bizottsága, titkársága a *demokratikus centralizmus* elve alapján, a tagpártok működésének minden részletébe beleszólhatott, vezetőségük határozatait felfüggeszthette, hatályon kívül helyezhette. Hatáskörük még arra is kiterjedhetett, hogy egyes pártok működését átmenetileg vagy akár végleg is megszüntethessék.

A *Kommunisták Magyarországi Pártja* is a KOMINTERN¹⁴⁹ tagpártja, vagy, ahogy akkoriban mondták, *„szekciója”* volt. Az *„önálló nemzeti szekciók”* autonómiájának csekély voltát érzékelteti, hogy pl. még Rákosi Mátyás sem

¹⁴⁵ Kommunista Internacionálé, vagy III. Internacionálé, melyhez kezdetben harminc ország kommunista pártjai, illetve kommunista szervezetei tartoztak.

¹⁴⁶ VARGA József: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós? Adalékok Magyarország és a Duna-Medence kortörténetéhez.* Budapest, szerzői magánkiadás, 1991. 91. o.; VASS Vilmos: *A magyar demokratikus munkásmozgalom története (1919–1944).* Budapest, Széphalom Könyvműhely, 1994. 32. o.

¹⁴⁷ *Lenin összes művei.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1974. 41. k. 199. o.

¹⁴⁸ Mindezek közül a legfontosabbnak a Szovjetunióhoz való teljes hűség számított. Jó példa erre, hogy Hirossik János (1887–1950), aki a Tanácsköztársaság idején a negyedik legfontosabb pozíciót töltötte be, 1933-ban Prágába ment. Ott azzal a feladattal akarták megbízni, hogy menjen Magyarországra és tegyen jelentéseket a szovjet titkosszolgálatnak a magyarországi katonai objektumokról. Amikor Hirossik ezt megtagadta, nemcsak, hogy kizárták a pártból, hanem 1945 után hagyták éhen halni. Lásd: *Demény Pál 1901–1991. Emlékkönyv.* Gyertyán Ervin és Bossányi Katalin interjúja. Bodor Pál előszavával. Budapest, Demény Pál Alapítvány, 1995. 54–55. o.

¹⁴⁹ A KOMINTERN-t hivatalosan 1943-ban feloszlatták.

akkor küldte a beszámolóit, amikor azt jónak látta, hanem amikor a futár Moszkvába ment.¹⁵⁰

A *Kommunisták Magyarországi Pártja* eredetileg Moszkvában, 1918. március 24-én alakult Kun Béla vezetésével. Tagjai azt a feladatot kapták, hogy agitátorokat képezzenek ki, és kezdjék meg Magyarországon a kommunista szervezkedést. Amikor megérkezett az ún. őszirózsás forradalom híre, úgy gondolták, hogy elkezdődött Magyarországon is az a folyamat, ami Oroszországban az 1917-es februári forradalommal. Kun Béla és társai az ún. guruló rubellel¹⁵¹ és a szovjet vezetés konkrét utasításaival együtt érkeztek vissza Magyarországra. Lengyel József¹⁵² visszaemlékezése szerint: „Az agitátorképzőből magukkal hozták az előadási módot, a primitív, egyszerű, meggyőző és közérthető szavakat. [...] Megtanultuk, milyen fontos a postaépület, a vasút, a távíró erős megszállása.”¹⁵³

A *Kommunisták Magyarországi Pártjának*¹⁵⁴ magyarországi alakuló ülésére 1918. november 24-én, jellemző módon nem egy gyárnegyedben vagy munkások által lakott kerületben, hanem Budán, egy Városmajor utcai polgári lakásban került sor. Vezetői jórészt értelmiségiek: újságírók, szakszervezeti funkcionáriusok. Valódi munkást csak elvétve találhatunk közöttük, parasztot pedig egyet sem.¹⁵⁵ A *Kommunisták Magyarországi Pártjának Ideiglenes Szervezeti Szabályzata* mégis előírta, hogy a párt tagja lehet minden bér munkás

¹⁵⁰ Rákosi jelentéséből egy jellemző részlet: „Mostantól fogva rendszeresen beküldöm a Pártközpont és a Titkárság jegyzőkönyveit.” Idézi: PÜNKÖSTI Árpád: *Rákosi Mátyás negyedik hazatérése*. In: Valóság, 1992/3. 49. o.

¹⁵¹ Így nevezték azt a viszonylag jelentős anyagi támogatást, amit a Szovjetunió adott a más országokban a hatalom megszerzése érdekében tevékenykedő kommunista pártoknak. GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország*. Leipzig–Wien, Pegazus, 1922. 86. o. Népszava, 1919. február 25. 5. o.

¹⁵² MAJOR Ottó: (Válogatta, sajtó alá rendezte és az előszót írta): *Lengyel József noteszeiből*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1989.

¹⁵³ LENGYEL József: *Visegrádi utca*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968. 82–83. o.

¹⁵⁴ A magyarországi kommunista párt viszonylag sokszor változtatta a nevét:

- 1918. november 24.–1919. március 21.: Kommunisták Magyarországi Pártja
- 1919. március 21.–1919. június 12.: Magyarországi Szocialista Párt
- 1919. augusztus 1.–1943. július: Kommunisták Magyarországi Pártja
- 1943. július–1944. szeptember 12.: Békepárt
- 1944. szeptember 12.–1944. november 12.: Kommunista Párt
- 1944. november 12.–1948. június 12.: Magyar Kommunista Párt
- 1948. június 12.–1956. október 31.: Magyar Dolgozók Pártja
- 1956. november 1.–1989. október 6.: Magyar Szocialista Munkáspárt

¹⁵⁵ MILEI György: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakításáról*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 71. o.; HAJDU Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968. 202. o.; Sarló és kalapács, 1932/4. 49–53. o. NEMES Dezső et. al.: (szerk.): *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979. 135. o.

és földtelen paraszt, a nem bármunkások viszont csak két tag ajánlásával vehetők fel.¹⁵⁶

A Kommunisták Magyarországi Pártja következetesen készült arra, hogy a polgári köztársaságot fegyveres akcióval megdöntse és még a programja által is bevallott módon a Szovjetunióhoz csatlakoztassa.¹⁵⁷ Ennek érdekében fegyvereket vásároltak, és folyamatosan lázították a háborús vereség, a területi veszteségek és a gazdasági katasztrófa miatt egyébként is elkeseredett lakosságot. Végül is a Kommunista Párt a kormányzati hatalmat nem fegyveres felkeléssel, hanem Károlyi Mihály és a szociáldemokraták révén, sajátos körülmények között szerezte meg. A könnyen megszerzett hatalmi pozíciót azonban nem tudták sokáig megtartani.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása

Károlyi Mihály és a kormányzat bukását végül is az okozta, hogy nyilvánvalóvá vált, hogy nem tudják megtartani az etnikai határokat sem. 1919. március 20-án került átadásra az Antant legfrissebb utasítása, a **Vix-jegyzék**, amely szerint a magyar csapatokat a Debrecen- Orosháza-Hódmezővásárhely vonaltól 5 kilométerre nyugatra kellett volna visszavonnia a magyar kormánynak. A jegyzék visszautasítására Károlyinak sem ereje, sem bátorsága nem volt, nem is látta a kiutat a válságossá vált helyzetből, ezért egy szociáldemokrata kormány kinevezését latolgatta. Károlyi tépelődései közben, 1919. március 20-án a szociáldemokrata Landler Jenő a **Budapesti Gyűjtőfogházban** pártja nevében alkut kötött az ott előzetes fogvatartásban levő kommunista vezetőkkel arról, hogy közösen fogják átvenni a hatalmat, majd pártjaik egyesülése után közösen fogják kikiáltani a Tanácsköztársaságot, és bevezetik a proletárdiktatúrát. Másnap, 1919. március 21-én megtörtént az **államcsíny**, Budapesten szórólapokon tudatták a lakossággal azt a hamis hírt, hogy Károlyi lemondott, és a kommunisták, illetve szociáldemokraták együttesen létrehozták a **Magyarországi Szocialista Pártot** és átvették a hatalmat. Fegyveres csapataik elfoglalták a főváros stratégiai szempontból fontos objektumait és Garbai Sándor szociáldemokrata és Kun Béla kommunista vezetők kikiáltották a **Tanácsköztársaságot**. Hivatalos nevén: Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság. Az új politikai

¹⁵⁶ Vörös Újság, 1918. december 28.

¹⁵⁷ GÁBOR Sándorné - FEHÉR András: (szerk.): *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*. Budapest, 1956. 5. k. 351–352. o.

rendszer nevét az orosz „szovjetrepublik” kifejezésből magyarosították és a „Szövetséges” szó azt jelentette, hogy az internacionalizmus elve alapján készek betagozódni a Szovjetunióba.

A tényleges hatalmat a kormány helyébe lépő **Forradalmi Kormányzótanács** gyakorolta, amelyben az új miniszterek magukat szovjet minta alapján népbiztosoknak nevezték. Valójában a tényleges hatalmat a szovjet támogatásra támaszkodó **Kun Béla** tartotta a kezében; állami tisztségére nézve Kun egyébként a Tanácsköztársaságban külügyi, illetve emellett egy időben hadügyi népbiztos volt.

A Tanácsköztársaság még a Lenin vezetése alatt álló Szovjet-Oroszország diktatúráját tekintette mintának. A legfeltűnőbb különbség a későbbi sztálini struktúrához képest, hogy ekkor még nem épült ki a **pártállami rendszer**. A Forradalmi Kormányzótanács alakuló ülésén leszögezték, hogy az egyesítő pártkongresszusig a párt vezetését is maguknak vindikálják. A Moszkvából Budapestre küldött magyar bolsevikok azt a feladatot kapták, hogy Magyarországon is hozzanak létre egy szovjet típusú diktatúrát, amely majd csatlakozik a nagy Szovjetunióhoz. Ennek megfelelően betiltották az összes polgári pártot és egyesületet, kulturális és valláserkölcsi szervezeteket. Nagymértékben korlátozták az emberi jogokat. Csak a Tanácsköztársaságot megfelelő propagandával támogató lapok működhettek tovább, a többi újságot rövid úton megszüntették.

A Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya:

Az április 2-án közzétett ideiglenes alkotmány, amely szó szerinti fordítása volt a szovjet alkotmánynak, szabályozta a különböző tanácsok és intézőbizottságaik viszonyát, létrejöttük feltételeit, meghatározta a választójog új kritériumait, megfogalmazta a választási eljárás fogalmát. Eszerint a községek és a városok választói munkástanácsokat választhattak. A felsőbb szintű hatalmi testületeket viszont már az alsóbb szintű tanácsok tagjai közül választották ki. Tulajdonképpen a Bolsevik Párt belső szabályzatát alkalmazták a tanácsi választásokra is.

Szólt a nemzeti önrendelkezés jogáról, s kiemelte, hogy a proletárállam föderaliztikus elvek szerint szerveződné, ami a Szovjetunióhoz való csatlakozással realizálná.

A Tanácsköztársaság végleges alkotmánya:

1919. június 23-án vezették be a Tanácsköztársaság „végleges” alkotmányát, amely a **Magyarországi Szocialista Szövetséges**

Tanácsköztársaság Alkotmánya címet viselte.¹⁵⁸ Teljes mértékben szakított a demokráciával és a jogállamisággal és a magyar történeti alkotmány tradícióival és a nemzeti hagyományokkal szemben az 1918. július 10-én elfogadott szovjet alkotmányt tekintette mintának. Bár nem teljes egészében a szovjet alkotmány szó szerinti fordítása, de ahol eltér tőle, ott igyekezett azt forradalmi szemléletében túllícitálni.

Az Alkotmány az államhatalom egységéből indult ki. A Tanácsköztársaság vezetői a munkásokra, katonákra és földművesekre hivatkozva osztatlanul birtokba vették a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat. Egyúttal deklarálták, hogy az ún. kizsákmányolóknak semmilyen pozíciót, hivatalt nem adnak.

Az alkotmány első részében az **alapelveket**, a másodikban a **dolgozók jogait**, a harmadikban a **tanács hatalom központi szervét**, a negyedikben a **helyi tanácsok szervét**, az ötödikben a **választójogot**, a hatodikban a **költségvetési jogot**, végül a hetedik részében a **nemzetek jogait** szabályozta.

A legfőbb hatalmat a központi szerv, a **Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése** gyakorolta, amelynek a hatáskörébe tartozott minden nagyobb fontosságú állami ügy, de különösen:

1. a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának megállapítása és megváltoztatása;
2. az ország határainak megállapítása és megváltoztatása;
3. a hadüzenet és békekötés;
4. a nemzetközi szerződések kötése;
5. az államkölcsönök fölvétele;
6. a külső és belső politika legfőbb irányítása;
7. az ország területi beosztása;
8. a helyi tanácsok hatáskörének megállapítása;
9. a gazdasági élet egészének, valamint egyes ágainak általános irányítása;

¹⁵⁸ BIHARI Ottó: *Alkotmány és államszervezet a Magyar Tanácsköztársaságban*. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1969/6. 275. o.

10. a pénzrendszer, a mérték- és súlyrendszer megállapítása és megváltoztatása;

11. a Tanácsköztársaság költségvetésének megállapítása;

12. a közterhek megállapítása;

13. a véderő szervezetének megállapítása;

14. a honosság jogának szabályozása;

15. a közjogi, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás;

16. a közművelődési politika legfőbb irányítása;

17. a bírászkodás szervezetének megállapítása;

18. az általános vagy részleges amnesztia.

Továbbá minden olyan kérdés, amelyre nézve a **Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése** a saját hatáskörét megállapítja.

A Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése évente kétszer ülésezett volna, ezért az ülésszakok között hatáskörét a 150 tagú **Szövetséges Központi Intéző Bizottság** gyakorolta, melyet a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése választott. Ennek a testületnek az érdemi működésére azonban már nem került sor.

A Szövetséges Központi Intéző Bizottság választja meg a Kormányzótanácsot, amelynek tagjai a népbiztosok és amely elvileg a végrehajtó hatalmat gyakorolta.

Az alkotmánynak a **helyi tanácsok** szervezetére vonatkozó része csaknem szó szerint átvette az ideiglenes alkotmánynak erre vonatkozó részét. Megszüntették az önkormányzatokat és az újonnan létrehozott tanácsoknak nevezett államigazgatási szerveket hierarchikus módon alárendelték a központi apparátusnak.

Az aktív és a passzív **választójogot** nemre való tekintet nélkül mindazok és csak azok gyakorolhatták, akik tizennyolcadik életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, mint a munkások vagy alkalmazottak, vagy akik háztartási munkával foglalkoznak. Nem választók és nem választhatók:

a) akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak,

b) akik munkanélküli jövedelemből élnek,

- c) kereskedők,
- d) lelkészek és szerzetesek,
- e) elmebetegek és gondnokság alatt állók,
- f) akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt föl vannak függesztve.

Ezeknek a szabályoknak megfelelően a lakosság 50%-ának lett választójoga. A választásokon ellenjelölt nélkül csak a pártvezetés által kiválasztottakból álló listára lehetett szavazni. Így is néhány helyen utólag korrigálták az eredményeket. Az ilyen módon létrehozott helyi, azaz községi és városi tanácsok delegálták a járási tanácsokat. A megyei tanácsok pedig a járási és a városi tanácsokból alakultak, ezzel is erősítették a városi munkásság befolyását. A megyei és a városi tanácsok végül pedig kijelölték a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlésének tagjait.¹⁵⁹

A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása alatt igen nagymennyiségű **jogszabályt** alkotott. A kommunista vezetők között viszont alig volt képzett és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező jogász. Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos néhány jogszabályt kapott Kun Bélától, majd a bécsi külkereskedelmi kirendeltségtől kapta meg német nyelven a Szovjetúnióban kiadott rendelkezéseket.¹⁶⁰ Később azt is deklarálták, hogy többet jogászokra nem lesz szükség és hamarosan a jog is el fog halni.¹⁶¹ Ennek megfelelően **Lukács György** népbiztos-helyettes rendeletére megszüntették az egyetemi jogászképzést. Azonban nem tisztázták a jogforrasi hierarchiát, még azt sem, hogy melyik hatóságnak van jogalkotói jogosultsága. Kialakították azt a gyakorlatot, hogy a napilapok tették közzé rendszeresen a rendeleteket, ám ez csak tovább fokozta a zűrzavart. Volt, aki például megjelentetett egy rendeletet arról, hogy az együttélést házasságnak kell nyilvánítani. Ezután hiába nyilatkozott a Kormányzótanács arról, hogy ilyen rendelet nem született, több házasságot

¹⁵⁹ GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935. 126. o. BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 301. o. SZABÓ László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Budapest, Athenaeum, 1919. 67. o.

¹⁶⁰ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969. 50. o.

¹⁶¹ ÖSTREICHER Andor: *A jogvédelemről*. In: *Proletárjog*, 1919. március 29. 8. o. FÖLDES István: *Laikus bírászkodás és anyagi jogszabályok*. In: *Proletárjog*, június 16. 50. o.

erre a nem létező rendeletre hivatkozva felbontottak.¹⁶² A kapkodva, csekély jogász ismeretekkel összetákolt rendelkezések egymással is ellentmondásban voltak. Húsvétra például megtiltották a húsvéti tojások festését¹⁶³, be kellett szolgáltatni a nemzeti színű zászlókat, lobogókat¹⁶⁴. Megszüntették az érettségi vizsgát¹⁶⁵, állami tulajdonba akarták venni a mézet, a rongyot és a papírhulladékot, üvegdíszeket, a háztartási cikkeket, evőeszközöket stb. A *Proletárjog* című lapban közölt rendeletek újabb és újabb ötleteket tartalmaztak: így például a papi nőtlenség megszüntetése,¹⁶⁶ vagy a fajegészség, az eugenika szempontjából az elmebetegek, szifiliszesek, tuberkulotikusok, stb. házassági tilalma. Később a süketnémaké is. Sőt közösülési tilalmat és sterilizációt is elrendeltek.¹⁶⁷ Betiltották a divatot és minden célszerűtlen szokást.¹⁶⁸ Állandósították az alkoholtilalmat. Hiába mondta Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, hogy a magyar parasztság ötöde szőlőművelésből él, illetve az Alföldön sok helyen nincs ivóvíz, ezért bort adnak az aratóknak.¹⁶⁹ Jobb ügyhöz méltó precizitással határozták meg a színházak és mozik büféiben árusított limonádé árát és összetételét.¹⁷⁰

Kelen Józsefné, a Közoktatásügyi Népbiztosság gyermekszociális osztályának vezetője a gyermekvédelmi egyesületek bizottságai előtt előadta, hogy meg kell tiltani a megszületett csecsemők anyjuk általi szoptatását, mert a gyermekek egyidejűleg az anyatejjel magukba szívják a szülők iránti tiszteletet, ami „*elavult fogalom*.”¹⁷¹

Mivel többféle újság is leközölhette a rendelkezések szövegét, amelyeknek még az elnevezése is ellentmondásosak voltak. Végrehajtásuk pedig esetleges és önkényes.

Az **államosításnak** nevezett jogtalan vagyonekbevitelről egymás után hozták a rendeleteket. Kárpótlás nélkül állami tulajdonba vették a pénzintézeteket, az ipari-, bányá- és közlekedési üzemeket, az áruházakat, a földbirtokokat, az iskolákat, a színházakat, a mozikat, a könyvtárakat, a múkincseket, a gyógyszertárakat. Annak ellenére, hogy az ipar államosításának

¹⁶² SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969. 74. o.

¹⁶³ A Közellátási Népbiztosság 1919. április 15-én kiadott 18. Ke. N. számú rendelete

¹⁶⁴ A Szociális Termelési Népbiztosság április 25-én kiadott 55. számú rendelete.

¹⁶⁵ Közoktatási Népbiztosság 1919. május 12-én kiadott 30. KN számú rendelete

¹⁶⁶ *Proletárjog*, 1919/1. 6. o.

¹⁶⁷ *Proletárjog*, 1919/13., 19., 21., 32., 40., 61.

¹⁶⁸ *Proletárjog*, 1919/31.

¹⁶⁹ *Proletárjog*, 1919/61.

¹⁷⁰ DENT, Bob: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején*. Budapest, Helikon, 2019. 325. o.

¹⁷¹ HAMERSVELO, Marcel van – KLINGHAMMER, Michiel: *Könyörtelen messianizmus*. H. és é. n. 84. o.

csak a 20 főnél több alkalmazottat foglalkozó üzemekre kellett volna kiterjednie, sok helyen a kisiparosok műhelyeit és szerszámaikat, is elkobozták. Állami tulajdonba vették a lakóházakat, az ékszereket, a műtárgyakat, az aranyérméket és a külföldi pénzeket, keleti szőnyeget, bankbetéteket, zongorákat, kerékpárokat, mikroszkópokat és bélyeggyűjteményeket. A lakásokat *házbizalmik* vették leltárba és szinte mindent lefoglaltak, ami mozdítható volt. Minden felnőtt egy szobát, egy család maximum 3 szobát tarthatott meg, a lakásingatlan többi részét fel kellett ajánlani az államnak. A házbizalmik és a házmesterek által leltárba vett lakásokat, lakrészeket a rendszer hívei között osztották szét. A tulajdonosok hirtelen rájuk szakadt jogfosztottságuk mellett úgy érezték az új rendszert, mint amelyik kiforgatja őket anyagi és erkölcsi javaikból.¹⁷² Minden magánlakás fürdőszobáját szombatontként a proletárcsaládok rendelkezésére kellett bocsátani.¹⁷³ Kétségtelen, hogy az államosításnak nevezett akció valójában egy át nem gondolt kifosztás volt, amely még a Tanácsköztársaságra nézve is több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott. Az államosított vállalatok többségénél visszaesett a termelés, csökkent a munkafegyelem. A lefoglalt árukészletek egy része pedig elveszett. A korlátozások nemcsak a kereskedőket, hanem a vásárlókat is sújtották. Bútor, edényt, evőeszközt, felső- és alsóruházatot, ágyneműt, vagy más tartós fogyasztási cikket csak a házbizalmi írásos engedélyével lehetett megvásárolni. A városi polgároknak be kellett engedniük a fürdőszobáikba fürdeni a proletárokat. Egyetlen gazdasági vagy szociális problémát sem oldottak meg, inkább növelték azokat.¹⁷⁴

A **100 hold feletti birtokokat** államosították és általában a régi intézők szakmai felügyelete mellett állami gazdaságokhoz hasonló termelő egységeket hoztak létre belőlük. Mivel a földet nem osztották fel, az egész parasztságot maguk ellen fordították.¹⁷⁵ A magántulajdonban maradt kisbirtokokat szövetkezeti gazdaságokba akarták tömöríteni, de ennek megvalósítására a Tanácsköztársaság bukása miatt már nem került sor. A magántulajdon szentségébe vetett bizalom viszont megingott.¹⁷⁶ Különböző önjelölt szervezetek, magukat hatóságnak kiadó személyek vezetésével sorra foglalták el mások földbirtokait. A birtokos parasztok joggal tartottak attól, hogy az ő

¹⁷² Mónus Lajos – Mosonyi Tibor: *A magyar lakásjog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978. 56. o.

¹⁷³ Budapesti Népbizottság Hivatalos Közlönye, 1919. március 28.

¹⁷⁴ VARGA Lajos: *A szocializálás illúziói és buktatói a proletárdiktatúra első, békés-békétlen hónapjában*. In: *Múltunk*, 2015/4. 4. o. RÁKOS Ferenc: *Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban*. Budapest, Jogi Kiadó. 1953. 41. o.

¹⁷⁵ A szomszédos országok földosztásáról szóló hírek viszont eljutottak Magyarországra is.

¹⁷⁶ MATLEKOVITS Sándor: *Földreform*. In: Budapesti Szemle, 1919. 1. o.

földjeiket is államosítani fogják. A parasztság ezért elbizonytalanodott és sok helyen a termelőmunka helyett inkább kivárára rendezkedett be.¹⁷⁷

A lakosságot folyamatosan vegzálták, illetve megpróbálták ellenőrzés alá vonni és izolálni. Korlátozták a kávéházak működését, hogy ne legyen fóruma a nem kontrolálható társalgásoknak. Betiltották a telefonhívásokat. Még a segélyhívást is. Szigorúan büntették az utcai csoportosulásokat. Estére kijárási tilalmat hirdettek és le kellett oltani a villanyt. Tilos lett mindenfajta nemzeti jelkép használata. Be kellett szolgáltatni a magyar zászlókat és helyettük a vörös színt és a vörös zászlót kellett mindenütt kitenni.

Betiltották a teológiai és jogi oktatást. Az iskolákban betiltották az imádkozást. Az iskolai ünnepeken az **Internacionálét** kellett elénekelni.

Az egyházakra kezdettől fogva ellenségként tekintettek. Ezért a **vallásosság és az egyházak** megsemmisítésére külön hivatal, a **Vallásügyi Likvidáló Hivatal** (vagy **-Bizottság, -Biztosság**) jött létre, melynek élére Fáber Oszkárt (egyébként egy harcos ateistává és szociáldemokrata funkcionáriussá lett korábbi piaristát tették, amely szervezet leginkább az egyházak vagyonának a megszerzésében jeleskedett.¹⁷⁸ Államosították az egyházak földjeit, a templomok kivételével minden ingatlanait, iskolákat, kórházakat, szociális otthonokat, de még az értékpapírokat és a készpénzt is elkobozták. A helyi szinten tevékenykedő vezetők viszont sok helyen elmondták, hogy a templomokat is el fogják kobozni és ott pl. mozikat rendeznek be, mint a Szovjetunióban.¹⁷⁹ Ezután nem kaphattak az egyházak a műemlék-jellegű templomok fenntartásához sem segítséget. A munkástanácsok megbízottjai ellenőrizték, hogy a miséken, istentiszteleteken mit mondanak a lelkészek. Új tankönyveket adtak ki, betiltották a hittan oktatását, eltiltották a szerzetes- és paptanárokat a tanítástól, betegápolástól, felszámolták a keresztény gazdasági-, kulturális- és valláserkölcsei szervezeteket. A papokat és a szerzeteseket felszólították, hogy hagyjanak fel hivatásuk gyakorlásával, nőssüljenek meg és vegyenek részt egy átnevelő tanfolyamon. A Tanácsköztársaság hivatalos lapja, a Vörös Újság fogalmazta meg a Forradalmi Kormányzótanács célkitűzéseit: „A hadseregből és az iskolából kirepültek a papok, most már csak a templomok

¹⁷⁷ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* München, Verlag für Politik, 1923. 350. o.

¹⁷⁸ FAZEKAS Csaba: *A Fáber-Apáti per (A Tanácsköztársaság „vallásügyi likvidáló biztosainak” felelősségre vonása 1920-ban).* In: Győri Tanulmányok. Bűn és bűnhődés II. - Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle 24/2001. Győr, 2001. 17. o. SZAKÁL Ádám Sch. P.: *A pesti piaristák a Tanácsköztársaság idején.* In: Piarinsta, 2017. március 17.

¹⁷⁹ DENT, Bob: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején.* Budapest, Helikon, 2019. 338. o.

vannak hátra. A vallás nem magánügy, hanem közügy, és a proletárdiktatúrának igenis elsőrendű kötelessége a legkérlelhetlenebbül megszüntetni az egyház minden néven nevezendő működését.”¹⁸⁰ Kegyeletsértő módon megszüntették a különböző vallások szertartásainak megfelelő temetkezéseket. Faber Oszkár kijelentette: „Ne kerteljünk! Nyíltan megmondom, hogy célunk az egyház teljes kiirtása!”¹⁸¹ Az egyházakkal szemben alkalmazott terror következtében 11 pap és egy szerzetesnővér szenvedett vértanúhalált.¹⁸² Vida János helyettes-esperes, kerületi tanfelügyelő és sármelléki plébánost március 30-án gyilkolták meg.¹⁸³

Füles plébánosát, Szemelliker Antalt a kommunista vádbiztos április 9-én *népiirtással és vérontással* vádolta. Ezért a forradalmi törvényszék még aznap halálra ítélte.¹⁸⁴

Jászkarajenőn Szamuely terrorcsapatának egyik tagja, Dobák Imre csőre töltött fegyverrel követte a plébánost a lakására. Kósa József fejlövést kapott, a vöröskatona vele együtt meggyilkolta káplánját, Hornyik Károlyt is, aki a lövés hangjára sietett az irodába, hogy feladja plébánosának a szent kenetet.¹⁸⁵

Trubinyi Lajos Tamási környéki Dunamocs község plébánosa közismert nézetei miatt a kommunista különítményesek a Duna partjára vitték és ott egy fára egy csónak láncával felakasztották.¹⁸⁶

Június 23-án Vajay László 28 éves római katolikus keceli káplánt vörös katonák azt kiabálva, hogy „A papoknak meg kell döglenni, a papok jöjjenek ki!” lelőtték.¹⁸⁷

¹⁸⁰ *Pokolba a csuhásokkal*. In: Vörös Újság, 1919. április 3. 6. o. V. ö. *Menekülnek a patkányok*. In: Vörös Újság, 1919. április 11,

¹⁸¹ ADRIÁNYI Gábor: *A Katolikus Egyház története a XX. században Kelet-Közép és Dél-Európában*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2005. 178. o.; FAZEKAS Csaba: *A 'Vallásügyi Likvidáló Hivatal'*. In: PÖLÖSKEI Ferenc - STEMLER Gyula: *Múltból a jövőbe. Tanulmányok*. Budapest, ELTE BTK, 1997. 63. o. *Menekülnek a patkányok*. In: Vörös Újság, 1919. április 11.

¹⁸² JANKOVICH Sándor: *Az egyház a Tanácsköztársaság idején*. In: Katolikus Szemle, 1969/1. 15. o. FAZEKAS Csaba: *A 'Vallásügyi Likvidáló Hivatal'*. In: PÖLÖSKEI Ferenc - STEMLER Gyula: *Múltból a jövőbe. Tanulmányok*. Budapest, ELTE BTK, 1997. 63. o. FAZEKAS Csaba: *Az esztergomi egyházmegye az 1919-es Tanácsköztársaság idején*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok- Regnum 1998. 3. o. BERNHARD Zsigmond SJ: *Egy jezsuita emlékei a kommunizmus idejéből*. Budapest, Korda I. K. Részvénytársaság kiadása, 1919. VEZSENYI Péter: *Az esztergomi egyházi vagyon likvidálása 1919- ben*. In: Fons, 2014/4. 487. o.

¹⁸³ VÉL A/44 1878/1919.

¹⁸⁴ Népszava, 1919. április 11. 7. o. MESZLÉNYI Antal: *Keresztény magyarságunk küldetésében*. Budapest, Szent István Társulat, 1943. 283. o. BICZÓ Zalán: *Szemelliker Antal (1882-1919)*. Győr, szerző kiadása, 2011/2.

¹⁸⁵ DEÁK József: (szerk.): *Jászkarajenő egyháztörténete és vértanúpapjai*. Budapest, Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, 1996.

¹⁸⁶ VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 40. o.

A szentendrei segédlelkészt, Kucsera Ferencet június 26-án a vörös őrség elfogta, a Dunához vitték és agyonlőtték.¹⁸⁸

Wohlmuth Ferenc, császári plébánost „*a csuhásnak lógnia kell*” felkiáltással végezték ki 1919. július 5-én. Gyilkosai, miután meghalt, meggyalázták. A négy égtáj felé lóbálták holttestét. A templom kapuját beszögezték és a következő szöveggel ellátott plakátot tettek ki rá: „*Istenhiány miatt az üzlet zárva marad.*”¹⁸⁹

Dr. Vermes Gyula papot, a keresztény szocialista párt budapesti főtítkárát július 12-én, vagy 14-én lőtték agyon.¹⁹⁰

Lovászpatonán augusztus 3-án a proletárdiktatúra bukását ünnepelték. A Pápán a hatalmat még a kezükben tartó kommunisták másnap a községbe mentek és agyonlőtték Nagy Jenő plébánost.¹⁹¹

A katolikus híveket is folyamatosan terrorizálták. A Krisztinavárosi templom körül június 22-én úrnapi körmenetet tartottak, amikor egy félszázadnyi vörös katona több lövést adott le a tömegre. Dr. Dénes Artúr ügyvéd a helyszínen meghalt.¹⁹²

A **sajtószabadság** teljes mértékben megszűnt. Az újságok legnagyobb részét betiltották.¹⁹³ A megmaradt lapok szerkesztőit **Lukács György** behívatta magához és utasította őket, hogy csak azokról a témákról írhatnak, amelyeket a népbiztosok nekik előírnak. Azokat az írókat, például Herczegh Ferencet, vagy Rákosi Jenőt, akik nem voltak hajlandóak a Tanácsköztársaság politikáját

¹⁸⁷ Tóth Tamás: <https://iranyszentendre.hu/kerekasztal-beszelgetes-kucsera-ferenc-vertanusagarol-2/>

¹⁸⁸ TYEKVICSKA Árpád: *Szentendre mártírja – Kucsera Ferenc élete és halála.* <https://szentendre.hu/szentendre-martirja-kucsera-ferenc-elete-es-halala-iii/>; OLYSÓI GABÁNYI János: *Mártírjaink.* Budapest, Honvédelmi Sajtóvállalat, 1922.

¹⁸⁹ SULYOK Dezső: *Két éjszaka nappal nélkül.* Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2004. 259. o. VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 26. o.

¹⁹⁰ VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 2. o.

¹⁹¹ NAGY Szabolcs: *Amikor a vörösteror az utolsókat rúgta - A lovászpatonai plébános 1919 augusztus 4. meggyilkolása.* In: NAGY Miklós Mihály (szerk.): *A történész igazságossága és magányossága. Tanulmányok a 65 éves Raffay Ernő tiszteletére.* Budapest, Kárpátia Stúdió, 2013. 145. o. Est, március 3. 1920.

¹⁹² NAGY Sándor: *Vörös megtorlás a fehér Budán. Véres úrnapi körmenet a Krisztinavárosban, 1919. június 22.* In: Rubicon, 2011. 36. o.

¹⁹³ JÓZSEF Farkas: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtója.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1969. 51. o. GÁBOR Sándorné – HAJDU Tibor – SZABÓ Gizella: (összeáll. és szerk.): *A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai.* Budapest, Kossuth, 1959–1960. 6/A k. 167. o. „...a proletárforradalom eltörölte a burzsoá szabad mozgási jogát, feltétlenül meg kell, hogy szüntesse tehát a burzsoá értelemben vett sajtószabadságot.” Lásd: Proletárjog, 1919. 33. o. Rózsa: (szerk.): *A század nagy tanúi.* Budapest, RTV-Minerva, 1978. 182. o. GÁL Imre: *A polgár a viharban. Napló a vörös diktatúráról.* Budapest, Duna, 1937. 98. o. WELTNER Jakab: *Forradalom, Bolsevizmus, Emigráció.* Budapest, szerzői magánkiadás, 1929. 177, 215. o.

szolgálni, letartóztatták, vagy megfélemlítettek.¹⁹⁴ Lukács György még az 1830-as években alapított *Kisfaludy Társaságot* is betiltotta.¹⁹⁵ Akik viszont szállították a propaganda-céllal készült műveket, azoknak nem vették el a lakását, sőt magas honoráriumokat kaptak. **Lukács György** szerint: „A proletár államnak ezzel a szabadsággal éppen úgy le kell számolnia, mint a nagybankokkal, mint a prostitúcióval. Nem lehet túrnie, hogy ez a neme az emberi lelki mérgezésnek bármilyen ürügyek alatt is fennmaradjon... A szocialista sajtó sohasem ismerte el a burzsoázia vélemény szabadságát.”¹⁹⁶ Kun Béla gyakorlati oldalról közelítette meg a Tanácsköztársaság sajtópolitikáját: „...minden magánvállalkozásban levő újságot, minden olyan újságot, amelyet nem a Magyarországi Szocialista Párt, vagy nem a proletárállam kiadásában jelenik meg, be kell tiltani.”¹⁹⁷

A könyvkereskedéseket megszüntették, helyette nyilvános gyűléseken propagandisták árusították a Tanácsköztársaságot igazoló műveket. Eltörölték a szerzői jogot, helyette az írók – érdemeiknek megfelelően – rendszeres havi fizetést kaptak. A Kommunista állam olyan nagy hangsúlyt helyezett a propagandára, hogy azoknak az íróknak és költőknek, akik hajlandók voltak népszerűsíteni a Tanácsköztársaságot tekintélyes összegű honoráriumot adtak és a lakásaikat sem rekvirálták.¹⁹⁸ Államosították a színházakat is, ahol ezután csak meghatározott darabokat játszhattak és a gyárakból kivezényelt munkások gondoskodtak a teltházás előadásokról. Betiltották *Madách Imre: Ember tragédiáját*, ezzel szemben a Nemzeti Színház ekkor mutatta be *Pogány József: Napóleon* című művét. Amikor a színészek sztrájkolni kezdtek, **Lukács György** bezáratta a színházakat.¹⁹⁹

A régi típusú büntetőbíróságokat megszüntették, helyettük a többnyire proletárokból álló és politikai alapon ítélező **forradalmi törvényszékek** – minden alakiságtól mentesen és teljesen önkényesen – azonnali hatállyal, mindenfajta jogi garanciák figyelmen kívül hagyásával hozták meg ítéleteiket. **Lukács György** a terrorról, mint *jogforrásról* tett közzé nyilatkozatot. Az ítéletek néha túlzottan is enyhék, máskor megdöbbentően kegyetlenek voltak. Zsebtolvajlásért például egyszer felmentették a vádlottat, máskor halálra

¹⁹⁴ SIPOS András – DONÁTH Péter: (szerk.): „Kelet Párizsától” a „Bűnös városig” Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. Budapest, Budapest Főváros Levéltára - Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1999. 284. o.

¹⁹⁵ JÓZSEF Farkas: (szerk.): „Mindenki újakra készül...” az 1918-19-es forradalmak irodalma: szöveggyűjtemény. 4. köt., A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 42. o.

¹⁹⁶ LUKÁCS György: *Sajtószabadság és kapitalizmus*. In: Vörös Újság, 1919, július 10. 1-2. o.

¹⁹⁷ JÓZSEF Farkas: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtója*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1969. 54. o.

¹⁹⁸ FEHÉRI Armand: *A vesztegető forradalom*. Budapest, Kertész József Könyvnyomdája, 1919. DENT, Bob: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején*. Budapest, Helikon, 2019. 295. o.

¹⁹⁹ GERENCSÉR Miklós: (szerk.): *Vörös könyv 1919*. Budapest, Magyar Közlöny és KönyvkiadóKft., 2016. I. k. 257. o.

ítélték. Amennyiben halálos ítéletet hoztak, azt nyomban végre is hajtották. Az Forradalmi Törvényszék összesen **570 személyt ítelt halálra** és végeztetett ki. Az áldozatok „*bűne*” döntő többségben „*ellenforradalmi magatartás*” tanúsítása volt.

A csendőrség és a rendőrség feloszlatása után belső, karhatalmi egységként hozták létre a **Vörös Őrséget**. 1919. április 29-én a szovjet **Cseka** mintájára létrehozták a Frontmögötti Forradalmi Bizottságot, amely *terrorcsapatokkal* – ez volt az egységek hivatalos megnevezése – terrorizálta a lakosságot. A kormányzati terror legerősebb szabadcsapatát a budapesti lakosok *Lenin-fiúknak* nevezték, ami onnan eredt, hogy moszkvai látogatásakor Szamuely Tibort és terroristatársait Lenin fiaivá fogadta és ***munkájuk elismeréseként*** jelvényeket küldött nekik. Hírhedt páncélvonatukon járták az országot és mindenütt felléptek, ahol a tanácsrendszert veszélyeztető megmozdulásokat sejtettek. Már az öltözetükkel is félelmet keltettek: bőrnadrág-bőrkabát-tányérsapka és szinte minden létező fegyvert magukra aggattak.²⁰⁰ A vörös terror során nyilvánosan kivégezettek számát 200 főre, az összes áldozatét pedig 300-600 közé teszik különféle források.²⁰¹

Rögtönítélő bíróságokat is állítottak fel, amelyek statáriális eljárásban akasztották fel a nekik nem tetsző embereket.²⁰² Forradalmi törvényszékeket szerveztek, amelyek a „*forradalmi jogtudat*” alapján ítéleztek, vagyis mindig olyan büntetést szabtak ki, ami éppen eszükbe jutott.²⁰³

A román hadsereg előnyomulásától és a belső ellenállástól megrémült budapesti kommunista vezetők Lenin útmutatását követve **túszok szedését** határozták el. Pogány József a budapesti munkás- és katonatanács ülésén kijelentette: „*vegye tudomásul a burzsoázia, hogy a mai naptól kezdve túsznak tekintjük*”. Budapesten a letartóztatásokat leginkább Cserny József különítménye hajtotta végre. A túszok listáját Szántó Rezső és Korvin Ottó írták

²⁰⁰ B. MÜLLER Tamás: *Vörösteror az Országgházban: 1919*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2016. 47. o. BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923. 377. o.

²⁰¹ VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. NAGY Szabolcs: *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátországa. 1919 vidéken*. Veszprém, A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013.

²⁰² VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922.

²⁰³ GRATZ Gusztáv: (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*. Budapest, Franklin Kiadó, 1921. 539. o.; SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961. 63. o.; SZABÓ András: *A Magyar Tanácsköztársaság büntetőjogának fő kérdései*. In: In: HALÁSZ Pál (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1955. 115. o.

össze. Elsősorban a telefonkönyvből kimásolt különböző listák alapján kerültek a túsok közé közéleti személyek, politikusok, vállalkozók, papok, katonatisztek. Pl. Alpár Ignác építészmérnök, Andrássy Gyula miniszter, gróf Apponyi Albert, Balogh Jenő jogász professzor, miniszter, Concha Győző egyetemi tanár, Darányi Ignác miniszter, Ferdinándy Géza egyetemi tanár, miniszter, Hazai Samu miniszter, Herceg Ferenc író, Huszár Károly miniszterelnök, Kmetty Károly egyetemi tanár, Mikes János püspök, Timon Ákos egyetemi tanár, Weiss Manfréd nagyiparos, Wekerle Sándor miniszterelnök. Budapesten és a nagyobb városokban összesen mintegy 715 „ellenforradalmár” túszt tartottak fogva, más adatok szerint politikai okokból a rövidebb–hosszabb ideig fogságban tartott vagy internált személyek száma közel 1350 volt. A túsokat mindig éjjel hurcolták el és a Gyűjtőfogház magánzárkáiba csukták őket. Durván bántak velük, kivégzéssel fenyegették őket s elrettentésül a kivégzéseket celláik közelében hajtották végre.²⁰⁴

Marx azon elméletéből indultak ki, hogy a bűnözés legfőbb oka a kapitalizmus társadalmi rendszerével együtt járó kizsákmányolás és elidegenedés, arra gondoltak, hogy a kommunizmusban már nem fognak elkövetni vagyon elleni bűncselekményeket. Ezért Rónai Zoltán népbiztos utasítására, a VIII. sz. Kormányrendelet alapján kiengedték a börtönökből azokat a bűnözőket, akiknél „*a cselekmény nyilvánvalólag a kapitalista gazdasági rendben rejlő exogén okokra vezethető vissza.*” Budapesten 16.143 fogva tartottból 13.812 elítéltet, vagy előzetes fogva tartásban lévő személyt helyeztek szabadlábra. Köztük olyat is, akit szándékos emberölésért ítélték el, de az elkövető „*proletár*” volt. Helyükre jórészt politikai okokból letartóztatottak kerültek.²⁰⁵

A szovjet típusú államberendezkedés azonban Magyarországon teljes káoszhoz és csődhez vezetett, ennek következtében a Tanácsköztársaság kül- és belpolitikája egyaránt megbukott. A vezetők, bár a román csapatok 1919 július végén még csak a Tiszánál voltak, két különvonaton Bécsbe menekültek.

A Tanácsköztársaság rendszerének lényegét a szociáldemokrata Böhm Vilmos fogalmazta meg a legtalálóbban: „*Ez a rendszer nem a proletariátus,*

²⁰⁴ OLYSÓI GABÁNYI János: (szerk.): „*Mártírjaink.*” - Az „*őszirózsás*” forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, 2000. 417–421. o. BÖDÖK Gergely: *Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. A vörösteror fővárosi túsza.* In: *Múltunk*, 2014/4. 151. o. MOLNÁR Félix: (szerk.): *Rabságom története. Emlékalbum. A 133 napos kommün túszaiknak arcképcsarnoka és élményei.* Budapest, Mindel Albin Műkönyvkötészete, 1921; SOMOGYI Zoltán: *A rémuralom napjaiból–Túsok és egyéb történetek.* Budapest, „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., 1922.

²⁰⁵ SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. Büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása.* Budapest, Révai, 1935. 50. o. BERTA Gyula: *Börtön, börtön, börtön.* Kaposvár, Somogy Megyei Büntetésvégrehajtási Intézet, 2005. 35. o.

hanem egy fegyveres erő fölött rendelkező csoport diktatúrája, amely gyakran szembefordult már a proletársággal is.”²⁰⁶

²⁰⁶ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923.

Mező Gábor

Uralkodó klánok Magyarországon – A Rényi-dinasztia ismeretlen története

Kevesen tudják, hogy a két világháború között létezett egy *magyar maffiának* nevezett társaság, amely kulcsszerepet játszott a kommunista propagandában, a kommunizmus eszméjének terjesztésében. A kifejezés nem tőlem, hanem az író, egyetemi tanár **Stephen Kochtól** származik²⁰⁷. A találóan maffiának nevezett csoport tagjai a *Komintern*²⁰⁸ és a propagandista-vezető **Willi Münzenberg**²⁰⁹ alá tartoztak, de tágabb értelemben Moszkva irányította őket. Ezek az ágensek a Tanácsköztársaság bukása után – mondhatni – szétszóródtak a világban. A valaha a szocdemekhez beépített, a vörös terror idején már joggal rettegett Pogány József Amerikában bomlasztott **John Pepper** fedőnéven, Alpári Gyula Berlinbe került, **Louis Gibarti** – akinek eredeti neve mai tudásunk szerint Dobos László lehetett – a Távol-Keletre került²¹⁰. És persze megkerülhetetlen ebből a szempontból **Theodore Maly**, azaz Mály Tivadar – a temesvári születésű kém a híres, hírhedt **Cambridge-i ötök** mestere volt²¹¹.

A sort hosszan folytathatnánk. Jelentős részüket Sztálin később eltette láb alól²¹², kiszolgáltatták őket a náciknak²¹³ vagy furcsa „öngyilkosságot” követtek el²¹⁴ – a bevált bolsevik taktika szerint. A Kominternre és a

²⁰⁷ Stephen Koch: Kettős szerepben – Az értelmiség elcsábítása, Terror Háza, Budapest, 2014.

²⁰⁸ A Kommunista Internacionálé, vagy röviden Komintern, más néven Harmadik Internacionálé 1919 márciusában alapított nemzetközi kommunista szervezet volt. 1943-ig működött.

²⁰⁹ Wilhelm "Willi" Münzenberg (1889– 1940) német kommunista politikus, aktivista és propagandista.

²¹⁰ Dobos, Alpári és Pogány élettörténetét korábban külön cikkekben feldolgoztam. Részben a kommunista történetírás, részben Koch műve alapján.

²¹¹ Cambridge-i Ötök (Cambridge Five) szovjet hírszerzők csoportja volt, akik 1934 körül a Cambridge-i Egyetem Trinity College-ában végeztek. Az ügy kulcsfigurája volt a fent említett Theodore Maly, azaz Mály Tivadar.

²¹² Például a vezetők közé tartozó Karl Radeket vagy Pogány Józsefet.

²¹³ Lásd Alpári Gyula halálát.

²¹⁴ Münzenberget felakasztva találták egy franciaországi erdőben. Koch „nyomozóként” vizsgálta újra az „öngyilkossággal” kapcsolatos tényeket és információkat, és minimum gyanús a történet. Az tény, hogy Münzenberg ekkor már Sztálin útjában volt.

„Világforradalom” mindenre kapható híveire akkor már nem volt szükség. Ők voltak az első nemzedék, akik jellemzően mind Világforradalmat akartak. *„Theodore Maly és a magyar maffia nagy eredménye volt, hogy Európában és Amerikában az ellenséges kultúra elitjén – és főként az ennek a középpontjában álló modernizmuson – rést találtak. Jóval bonyolultabb ez, mint hogy pusztá árulásnak tekinthetnénk”* – írta róluk Koch²¹⁵

I.

Tágabb értelemben közéjük tartozott egy ma már ismeretlen vegyész mérnök, akit Rényi Ervinnek neveztek, és akinek első felesége Gyömrői Edit, József Attila későbbi pszichoanalitikusa volt²¹⁶. A jómódú, művelt családból származó Rényi **Karlsruhéban** szerezte meg a diplomáját, később is német területen dolgozott, majd bevonult katonának az első világháborúban a *Monarchia* seregébe²¹⁷. Nem tudjuk, ott került-e kapcsolatba a marxista vagy bolsevik, kommunista eszmékkel, esetleg később, vagy korábban. Az biztos, hogy a Tanácsköztársaság alatt akkori felesége, az említett Gyömrői Edit a Közoktatási Népbiztosságon dolgozott és Rényi Edit néven forradalmi verseket publikált²¹⁸.

Érdekes, hogy a szintén ismert és hírhedt Komintern-ügynök, Duczynska Ilona önéletírása²¹⁹ szerint éppen Rényi Editnél bújkált a februári letartóztatások alatt – tehát a Tanácsköztársaság „kikiáltása” előtt. *„Az állandó lázakhöz később súlyos »spanyol« szegődött. Ezzel feküdtem a februári letartóztatások idején Rényi Edit Bimbó utcai lakásán, ahonnan Halasi Béla vitt el egy kora reggelen Kunfi Zsigmond miniszter édesanyjának a lakására.”*

²¹⁵ Stephen Koch: Kettős szerepben – Az értelmiség elcsábítása, Terror Háza, Budapest, 2014.

²¹⁶ Gyömrői Edit (1896–1987) pszichoanalitikus, ismert kommunista aktivista.

²¹⁷ N. Horváth Béla: Egy pszichoanalitikusnőről. József Attila és Gyömrői Edit szellemi kapcsolatához. Irodalomtörténet, 2003. 34/84. évfolyam.

²¹⁸ Lásd Borbándi Gyula megkerülhetetlen művét (Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia).

²¹⁹ Kritika / 1978 / 8. szám Duczynska Ilona önéletrajza

A Tanácsköztársaság bukása után a korábban Tisza István miniszterelnök ellen gyilkos merényletet tervező Duczynska²²⁰, Rényi Edit és Rényi Ervin is elhagyta az országot, igaz, nem egy időben. Rényiék – bár született egy közös fiúk – el is váltak, közös gyermekük 1944-ben meghalt²²¹. Gyömrői – Duczynskához hasonlóan – külföldön is mozgalmi ember maradt, tevékenységük viszonylag jól dokumentálható, részben az őket méltató kommunista kiadványok és visszaemlékezések alapján. Gyömrőiről – valamiért még mindig Rényi Edit néven – így írtak **1980-ban** a magyar sajtóban²²²:

„Vékony füzetnyi forradalmi verset jelentetett meg 1919-ben egy fiatal nő, Rényi Edit. Részt vett a mozgalomban, a Vasárnapi Körnek is tagja volt, s a Tanácsköztársaság megdöntése után el kellett hagynia az országot. Nemcsak itthon, fiatal korában volt mozgalmi ember, külföldi élete is mozgalmas volt: Bécsben, Kolozsváron, Berlinben, majd Ceylonban es végül Angliában is a szellemi élet sűrűjében élt.

Ma 83 éves Rényi Edit, London mellett lakik, nemrég itthon is járt. s hat évtized után újra itthon jelent meg ezúttal egy regénye. Az ötvenes években írta; németül, s magyar változata a Magvető Téli könyvvásári meglepetései közé tartozott. »Csemege« Rényi Edit Megbékélése, mert a szerző azonos azzal a Gyömrői Edittel, aki valaha József Attila pszichoanalitikusa volt.”

Rényi Ervin szinte rögtön újraraházasodott, a temesvári Schönheim Ilát vette el²²³, híressé vált fia is ott született meg 1920-ban, de szinte rögtön Berlinbe költöztek, majd Hamburgban éltek. A harmincas években költöztek vissza Magyarországra – nyilván az éppen megszülető *Harmadik Birodalom* elől menekültek, de messze nem elképzelhetetlen, hogy ebben a Kominternnek is szerepe volt. Rényi Ervin a szovjet irodalom és propaganda fordítója volt, olyan anyagoké, mint **Mihajlov A Szovjetunió** című munkája²²⁴ és hasonló népművelő,

²²⁰ <https://pestisracok.hu/szabo-ervin-baloldali-idol-aki-egy-fiatal-kommunista-ugynokkal-akarta-megoletnitisza-istvant/>

²²¹ Magyar Hírlap, 1988. október 22.

²²² Könyvvilág, 1980 / 3. szám

²²³ <https://www.nevpont.hu/palyakep/renyi-peter-2eff4>

²²⁴ <https://moly.hu/alkotok/renyi-ervin>

kommunista műveké. Fordításait Rákosiék alatt a Szikra Kiadó jelentette meg²²⁵ [van, amit újra kiadott], az a kommunista vállalat, ahol fia, Rényi Péter dolgozott.

Persze a Szikra több volt ennél: Borvendég Zsuzsanna kutatása szerint ennek elődje volt a Vörös Hadsereg első Magyarországon alapított cége. *„1944. november 7-én Szegeden hívták életre, ez volt a későbbi hírhedt Szikra Kiadó, amely ekkor még elsősorban csempészésre és más illegális gazdasági ügyletekre szakosodott. A cég gazdasági- és pénzügyeinek irányításával Vas Zoltánt és a szintén moszkovita későbbi miniszterelnököt, Nagy Imrét bízták meg, a pénztárosi funkciót ideiglenesen Háy László látta el.”*²²⁶

II.

Rényi Péter a németországi általános iskolában a későbbi kancellár, Helmut Schmidt iskolatársa volt²²⁷. A második világháború után Rényi gyorsan felemelkedett Rákosiék alatt. A nyomdász végzettségű káder a Párttörténeti Közleményekben megjelent tanulmány szerint 1946 őszétől dolgozott a Szikra Kiadónál. Egyik legjelentősebb munkáját így mutatták be:

„A kommunista kiáltványának ez az ünnepi kiadása – egyike ez időszak igen kevés számú bibliofil kiadványának - valóban nagyon szépre sikerült. Tervezője, tipográfusa: Rényi Péter, grafikai kivitelezője: Csillag Vera (mindketten a Szikra könyvkiadó Gortvai Tivadar által vezetett műszaki osztályának munkatársai voltak)”. Ugyanezen írás szerint 1948-ban került át „mint nyomdai összekötő” „az MDP²²⁸ propagandaosztálynak állományába”²²⁹. Ahol a bolsevik párt

²²⁵ Uo.

²²⁶ <https://pestisracok.hu/borvendeg-sorozata-a-voros-hadsereg-vedte-azt-a-szovjet-magyar-elitalakulatot-amely-felepitette-az-orosz-orszagot-kirablo-kulkereskedelmi-halozatot/>

²²⁷ Lásd: Népszabadság, 2002. október (60. évfolyam, 229-254. szám)2002-10-09 / 236. szám

²²⁸ A Magyar Dolgozók Pártja – a sztálinista vonalat követő kommunista párt (1948–1956)

²²⁹ Párttörténeti Közlemények, 1988. június. Varga Sándor: A Szikra könyvkiadó 1948-ban.

Központi Agitációs Osztályának a munkatársa lett.²³⁰ Azaz valamiféle magyar „mini-Münzenberg”.

Később, 1954-től a rettegett Szabad Nép titkárságvezetője volt, hogy a forradalom után komolyabb ismertséget jelentő pozícióba kerüljön: a Népszabadsággá átnevezett pártlap „örökös főszerkesztő-helyettese” lett²³¹. De valójában ő irányított.

Rényi Péter természetesen a maga eszközeivel részt vett az ötvenhatot követő megtorlásban, több kemény, sötét cikket írt. Nem véletlen, hogy 1981-ben ő volt a szerkesztője és társszerzője a Népszabadság hírhedt cikksorozatának, az „Ez történtnek”²³². A könyvben is megjelentetett propaganda-kiadvány szerzői [„Pintér István, Sólyom József, Szabó László, Szántó Jenő, Várnai Ferenc, Vértes Imre”²³³] lejáratták, bemocskolták ötvenhatot. Persze korábban is írt az „ellenforradalomról”: „Szabad földről üzenik” című „riportkönyvében”²³⁴ a disszidensek lejáratásával foglalkozott. Egy akkori – 1957 – „kritika” szerint²³⁵: „November, december hónapokban, mint valami szörnyű újfajta népvándorlás, emberek ezrei indultak nyugatnak. [...] Hazát, szülőit, gyermeket, házastársat hagytak el. Vitte őket az a hangulat, melyet mesterségesen szítottak Nyugaton: hisztéria, kishitűség vagy bűn.”²³⁶ Ezek alapján könnyedén magunk elé képzelhetjük Rényi Péter könyvét.

Máskor egy „túlságosan puha” kiállításon háborgott: „A Népszabadság május 5-i számában Rényi Péter joggal hiányolta az októberi ellenforradalmi események nyomát a Tavaszi Tárlaton kiállított művekben. A nyoma persze jelen van, abban az értelemben, ami valóban hiányként jelentkezik. Hiányzik a pártos

²³⁰ Pártmunkás, 1949. március 20.

²³¹ Kovács Emőke: *Gondolatok a Kádár-korszak filmcenzúrájáról*. Valóság, 2007/7.

²³² Népszabadság, 1981. október 25.

²³³ <https://www.lira.hu/hu/antikvar/irodalomtortenet/ez-tortent-antikvar-2>

²³⁴ <https://www.antikvarium.hu/konyv/renyi-peter-szabad-foldrol-uzenik-87159-0>

²³⁵ Hajdú-Bihari Napló, 1957. július 24.

²³⁶ <https://www.antikvarium.hu/konyv/pinter-istvan-solyom-jozsef-ez-tortent-27325-0>

állásfoglalás, az ellenforradalom szocializmus-ellenes jellegének aktív leleplezése.”²³⁷ – írták 1957-ben.

Ezzel a komoly háttérrel természetesen a BM nem szervezte be Rényit, erre nem is volt szükség, a katonai hírszerzésnek nevezett MNVK-2-höz²³⁸ sorolták. Ő is azok közé az állambiztonsági-hálózati fogaskerekek közé tartozott, akiket 1971-ben rá kívántak állítani egy nyugat-német tanácsosra, **Peter Scholzra**. Az ügyről magam is írtam²³⁹ – bemutatva és rekonstruálva a különböző ügynököket, MNVK-2-eseket, akik szinte mind ismert újságírók, tévések voltak. De részt vett egy korábbi állambiztonsági akcióban is – ennek célpontja egy másik német diplomata, **Hans Joachim Vergau** volt. Annak az állambiztonsági játszmának a komolyságára jellemző, hogy Kerényi Máriát, a *Magyar Rádió Külföldi Adások Főszerkesztőségének* munkatársát le is tartóztatták²⁴⁰. Ezért is volt kifejezetten érdekes az az interjú, amelyet Nagy Péter készített **Vergau**-val. Főleg, mert Rényiről is mesélt.²⁴¹

*„Ismeri Rényi Péter történetét? – kérdezett vissza a tanácsos a vele készült interjúban. – Balkormányos nyugati autója volt, egy Ford, de nem vagyok benne biztos, lehet, hogy Audi volt, de azt hiszem, inkább mégis Ford. Először is érdeklődött a német történelem iránt, és szeretett volna új könyveket kapni **Bismarckról**. Csak Bécsből tudtam hozni neki, ez volt az első dolog, amit onnan hoztam neki, aztán nem is tudom. [...] Egyszer Rényinek szüksége volt alkatrészekre az autójához, amiket lehetetlen volt Magyarországon beszerezni. Nekem csak időbe tellett, semmi másba, kimentem Bécsbe a Ford ügynökséghez, megvettem és elhoztam.”²⁴²*

Íme egy „szerény”, szabadon utazgató kommunista-cenzor élete. Ennél is érdekesebb, amire Rényi 1982-ben vállalkozott, amikor kiderült, hogy nem

²³⁷ Magyarország, 1957. május 15.

²³⁸ <https://pestisracok.hu/hajdu-janos-bochkor-jeno-renyi-peter-petho-tibor-es-tarsaik-uj-lista-az-allambiztonsag-foglalkoztatott-ujsgairoirol/>

²³⁹ Uo.

²⁴⁰ Magyar Nemzet, 1971. február 14.

²⁴¹ http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_2_nagy_1.pdf

²⁴² http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_2_nagy_1.pdf

igazán érezte meg az idők változását. Az év decemberében „*Nem babra megy a játék*” címen a Népszabadság hirdette meg a „*honvédő harcot az emberi jogok védői ellen*”²⁴³, akik sajtószabadságot és alkotmányosságot követeltek. Lefordítva: Rényi nekiesett a későbbi SZDSZ-nek – személyesen az egyszerre *Tiltott és Támogatott Konrád Györgynek*. [Tiltott és Támogatott – mondom, hiszen egy pár évig üldözte a rendszer vonalas vezetése, de azért mások számára elképzelhetetlen szabadsággal szervezkedhetett, majd utazhatott külföldre²⁴⁴].

Rényi, a főszerkesztő-helyettes ezt írta: „*Valamit ideje volna tisztázni a szocializmus belső ellenzékével kapcsolatban, elsősorban a »státusukat« illetően. [...] Óriási arzenál, rendkívüli hatalom sorakozik mögéjük: gazdasági és politikai, katonai és propagandaapparátusával a Nyugat minden szocializmusellenes, antikommunista potenciálja és tartaléka. Az imperialista központok régen stratégiává emelték, hogy a szocializmuson belül különféle módon támogatni kell az eróziós, bomlasztó elemeket, az ellenzéki csoportokat és szervezeteket. [...] Ezt kereken ki kell egyszer mondani, hogy világos legyen: nem babra megy a játék.*”²⁴⁵

A csavar az egészben, hogy Rényinek tulajdonképpen részben igaza volt. Érdekes, hogy az ügyben egy másik „klán-tag”, a szintén nagyhatalmú és szintén kommunista, posztkommunista *Eörsi-család* képviselője, *Eörsi István*²⁴⁶ írt felháborodott nyílt levelet a Beszélőben.

Valószínű, hogy a korábban keményvonalas Rényi ekkor talán még nem sejtette, hogy sok-sok évvel később, 1994-ben éppen ezzel a körrel, az SZDSZ-szel fog összeállni az MSZMP utódpártja, az MSZP. Vagy átlátta a közös célt és csak a színpalak előtt keménykedett? Ki tudja.

²⁴³ Népszabadság, 1982. december 11.

²⁴⁴ Konrád György (1933–2019) író, politikus. A hetvenes évek végén Berlinben, majd az Egyesült Államokban élt ösztöndíjjal.

²⁴⁵

²⁴⁶ Eörsi István (1931–2005) sztálinista, majd „nagy imrész” író. Eörsi Mátyás (1954–) politikus nagybátyja, Eörsi László (1955–) történész az apja, Eörsi Gyula (1922–1992) jogász testvére. Utóbbi az ötvenhatot követő megtorlás egyik kulcs-jogtudósa.

Tény, hogy ez a cikke lett a leghírhedtebb, hiszen itt a későbbi liberális elitet támadta meg. Ezzel együtt természetesen könnyedén, sértetlenül túlélte a rendszerváltozást, 1988-ban nyugdíjazták, majd különböző posztkommunista, újonnan alakított kiadóknak dolgozott²⁴⁷. A kisebbik fiával együtt. De folytassuk a nagyobbikkal, Rényi Gáborral.

III.

Rényi Gábor az említett bolsevik-kommunista hálózat harmadik generációjához tartozik. Ő már az üzletemberek, a külkeresek elitvilágának tagja volt. Rényi Gábor ma már elvileg visszavonult, gazdag és befolyásos ember, akkor lett ismert, amikor a *Novotrade* vezérigazgatója lett²⁴⁸. S közben Kékesi Péter” fedőnéven²⁴⁹ bedolgozott az állambiztonságnak is. Rényi Gábor nyilván az apja kapcsolatrendszerének is köszönhetően lett az első 1950 után alapított magyar részvénytársaság vezetője a nyolcvanas években, de azért természetesen az állambiztonsági háttér is kellett ahhoz, hogy elvégezhesse a munkát.

A *Novotrade* és Rényi történetét Borvendég Zsuzsanna kutatásaiból ismerjük²⁵⁰, tény, hogy a cég hihetetlen iramban száguldott felfelé, és első kelet-európai vállalként megjelent a bécsi értéktőzsdén. Kevésbé szívderítő, hogy az első tőzsdebotrány is az övéké volt²⁵¹.

Kár lenne finomkodni: Rényit bűnsegédként tiltott értékpapír-kereskedelemmel vádolták. A *Pesti Központi Kerületi Bíróság* első fokon bűnösnek találta őt²⁵² és a már teljesen ismeretlen Jákó Béla Pétert. Rényit ekkor még tizennégy hónap fogházbüntetésre ítélték – felfüggesztve. A *Népszabadság* ezt írta: „A bíróság nem fogadta el azt a védekezést, amely szerint a Rényi lakásán talált és a

²⁴⁷

²⁴⁸ Borvendég Zsuzsanna: *Az impexek kora (második, bővített kiadás)*, Kárpátia Stúdió Kft., Megjelenés: 2020.

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ Uo.

²⁵¹ Lásd: Borvendég Zsuzsanna cikkét. *Magyar Idők*, 2018. szeptember 22.

²⁵² *Népszabadság*, 1995. október 17.

részvény-mozgásról szóló feljegyzések az ügylet lebonyolítása után keletkeztek volna. Bizonyítottnak látta, hogy a manővereket a másodrendű vádlott tervezte meg és rögzítette írásban a jegyzetei között.”

Később a *Fővárosi Bíróság* is elmarasztalta őket²⁵³, igaz, mérsékelte a büntetést. Rényiék végül hat hónap felfüggesztett fogházi elzárást és csekély pénzbüntetést kaptak. Ugyanakkor – és ez a lényeg – mentesítették őket a büntetett előélet jogi következményei alól²⁵⁴. Az is sokatmondó, hogy Rényi Gábort első fokon még felbujtóként, másodfokon már csak bűnsegédként nevesítették²⁵⁵.

De térjünk vissza a rendszerváltást megelőző időkre: ha először még a BM segítsége is kellett talán az üzlethez később Rényi – az üzlet során kiépített nyugati kapcsolatoknak is köszönhetően – „túlnőhetett” a belügyi szervén. *„Rényi Gábor dossziéjában egy 1985 tavaszán készült jelentés az utolsó. Ekkorra az ügynöknek már kevésbé volt szüksége a belügyi támogatásra, kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően saját maga is képes volt irányítani cége ügyeit. Ráadásul sok esetben nyilván nem is lett volna előnyös, ha az operatív tisztek belelátanak ezekbe az ügyekbe. így fordulhatott elő, hogy a katonai felderítés figyelmeztette a BM-et a nyugatnémet hadsereg számára megrendelt szoftverfejlesztésre. Az átirat következménye az lett, hogy külön objektum-dossziét nyitottak a Novotrade megfigyelési anyagainak összegyűjtésére, vagyis fordult a kocka: az ügynökből célszemély lett. Az adatgyűjtés azonban rendkívül következtelen volt, láthatóan vagy nem volt érdekük a Novotrade kapcsolatrendszerének mélyebb feltárása, vagy felsőbb érdekek megakadályozták ebben a kémelhárítást, de az is lehet, hogy egyszerűen csak nem tudták követni egykori hálózati emberük lépéseit”*²⁵⁶.

A lényeg, hogy zavartalanul átmentette magát és kapcsolatrendszerét a finoman szólva is felemás rendszerváltás során.

²⁵³ Figyelő, 2009. január 22.

²⁵⁴ Uo.

²⁵⁵ Uo.

²⁵⁶ Borvendég Zsuzsanna cikke. Magyar Idők, 2018. szeptember 22.

Rényi Péter másik fia, Rényi Gábor öccse, Rényi András is ismert közéleti személy. Befolyásos művészet-történész és elszánt kultúrharcos, aki igazából a Fidesz első kétharmados győzelme után lépett ki a fényre. Ennek felemlítése nem véletlen – ez a politikai váltás rengette meg anyagilag először azt a hálózatot (és azon belül a narratívát addig meghatározó belső értelmiséget) annyira, hogy ez már válaszlépéseket igényelt. Rényi András addig afféle háttérember volt – a posztkommunista-liberális kulturális hálózat jórészt ismeretlen arca. A 2010-es választás viszont elindított valamit: szervezője volt a mára már régen kipukkadt, egykor nagyon megfuttatott, *Egy millióan a magyar sajtószabadságért*” nevű csoportnak, azaz a Millának²⁵⁷, amely az Orbán-kormány megbuktatására jött létre. Sőt, a Népszabadságban – hol máshol? – hatalmas nyílt levelet írt Bauer Tamásnak, hogy ne „duzzogjon”, csatlakozzon²⁵⁸.

Később ő lett annak a „civil” Eleven Emlékműnek az ötletgazdája²⁵⁹, amellyel a Szabadság téri német megszállási emlékmű ellen tiltakoztak. Nyilvánvalóan politikai tőkét kovácsolva egy emlékezetpolitikai ellentétből.

A Magyar Narancsnak adott 2014-es interjújában²⁶⁰ családi háttéréről egészen átlátszóan tódított. Apját, az ismert kommunista Rényi Pétert „liberálisnak” festette le, magáról meg a következőket mondta: *„Amivel utólag nekem a leginkább el kell számolnom magammal, az a lojalitásom fenntartása a rendszer iránt azt követően is, hogy a 70-es évek végétől fiatal, kritikus egyetemi értelmiségiként már világosan láttam annak tarthatatlanságát, belső széttörlését, és közvetlen szemtanúja voltam generációm legjobbjai lázadásának is. Ezzel akkor is szembe kell nézmem, ha önkéntes passzivitásom következtében a 80-as években nem is csináltam meg azt a fényes karriert, amit sok pályatársam – privilegizált helyzetem következményeként – már előre borítékolt nekem. Miért történt így? Apám polgári-értelmiségi családból származott. Idegen nyelveket beszélő, széles műveltségű és – alapjában, a*

²⁵⁷ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Milla_\(politika\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Milla_(politika))

²⁵⁸ Népszabadság, 2012. október 22.

²⁵⁹ <https://magyarnarancs.hu/belpol/renyi-andras-az-eleven-emlekmurool-es-schmidt-maria-vadjairol-91410>

²⁶⁰ Uo.

gyereknevelés tekintetében pedig biztosan – liberális beállítódású ember volt, egyáltalán nem volt tipikus pártkádér.²⁶¹

Megdöbbenő sorok. Felmerülhet az olvasóban a kérdés, hogy egyáltalán, mire gondolt a „fényes karrierrel” kapcsolatban? Hogy nem lett politikus vagy milliárdos vagy igazán ismert művész? Szóval csak önkéntes passzivitása miatt nem lett az, hiszen „privilegizált helyzetben” volt? Valahol ijesztő mondatok ezek – és nagyon sokat elmondanak a posztkommunista hálózat működéséről, amely tagjainak fényes jelent és jövőt ígér. [„Már előre borítékolt nekem”.]

De koncentráljunk csak arra, amit a passzivitásáról mondott. Valójában Rényi Péternek és kisebb fiának, Rényi Andrásnak közös cége volt [PPS Kft.²⁶²], a rendszerváltozás idején mindketten a sajtó és könyvkiadás területén találták meg a helyüket és a pénzüket. Abban az ágazatban (könyvpiac, könyvkiadás), amit amúgy szinte teljesen kisajátított a posztkommunista hálózat²⁶³. Rényi András 1990-ben elindította az *Ikon Kiadót*, amely a PPS-hez hasonlóan szintén német-magyar vegyesvállalat volt²⁶⁴. Többek között kötelező olvasmányokat jelentettek meg – így komoly forgalmuk lehetett. És még a propagandában, az ifjúság népnevelésében is részt vettek.

A kiadók közötti üzletelésben András bátyja, Rényi Gábor tűnt fel. 2009-ben pereskedés lett a vége az egyik ügynek. „Törököt fogott a magyar könyvkiadás egyik moguljaként emlegetett Kolosi Tamás társadalomtudós-üzletember Rényi Gábor vállalkozóval.” – írta a sajtó²⁶⁵. Az ügy arról szólt, hogy az említett Kolosi Tamás Lírája megvette Rényi Sun Books Kft.-jét, ami szerinte rosszabb állapotban volt, mint ahogy Rényi feltüntette.

²⁶¹ <https://magyarnarancs.hu/belpol/renyi-andras-az-eleven-emlekmurorol-es-schmidt-maria-vadjairol-91410>

²⁶² <https://www.opten.hu/cegtar/cegtortenet/0109073359>

²⁶³ Érdeemes ebből a szempontból a többi állami kiadó privatizálásának történetét.

²⁶⁴ Pesti Hírlap, 1992. július 4.

²⁶⁵ https://hvg.hu/kultura/200904_PERESKEDES_A_LIRACSoPoRTBAN_Konyv_erteken

IV.

Ezzel elértük a bolsevik-kommunista-liberális hálózat negyedik generációjához, Rényi András fiához, Rényi Pál Dánielhez. A fiatal újságíró a szél-liberális vagy neoliberais 444.hu prominens, ismert munkatársa, akit a fiataloknak nemigen kell bemutatni. Rényi Pál Dániel egyik legismertebb cikke az, amiben nagyapja egykori lapját, a Népszabadságot elszította, megírva az utolsó idők közismert háttérét²⁶⁶. Már önmagában is szurreális, hogy az egykori főcenzor, főpropagandista unokája emlegeti a Népszabadság soha nem létezett „függetlenségét” és siratja az egykori propaganda-lapot – bár inkább sors-, illetve rendszerszerű.

A 444-ről persze hamar kiderült, hogy a „Nyílt Társadalmak” atyja, Soros György pénzezi²⁶⁷. Szélsőségesen liberális portál, kimutathatóan politikai célból alakult. Az meg csak látszólag furcsa, hogy éppen azt a szellemiséget képviseli, amely ellen az újságíró nagyapja, Rényi Péter 1982-ben még nyilvánosan kiállt. Akiről fia – az újságíró apja – megírta, hogy végül is mindig liberális volt.

A Rényi-család vagy inkább klán történetéből pontosan látni, hogyan lett polgári családból bolsevik, majd kommunista, hogy végül neoliberaisá „fejlődjön”. Ezért nem önmaga miatt, hanem önmagán túlmutatva igazán érdekes. Számptalan ma is befolyásos család története hasonló, hosszan lehetne sorolni a neveket. Tény, hogy a diktatúra hírhedt lakójaként ismert Rényi Péter leszármazottaira fényes karrier várt, apja fordításait meg éppen ő jelentette meg. Rényi egyik fia szervezett állambiztonsági ügynök és nagyon gazdag ember lett. Másik fia kultúrharcos, kormánybuktatónak tervezett tüntetések szervezője, kiadójából adódóan nyilván szintén vagyonos, de mindenképpen befolyásos ember. Unokája pedig a Nyílt Társadalmak propaganda-gépezetének fontos láncszeme. Hölgyeim és Uraim, íme a saját farkába harapó kígyó. Maga a hálózat.

²⁶⁶ <https://444.hu/2016/10/08/orban-ugy-szerzi-meg-a-nepszabadsag-kiadojat-hogy-massal-vegezteti-el-a-piszkos-munkat>

²⁶⁷ <https://www.origo.hu/itthon/20170418-a-444-hu-foszerkesztoje-szerint-soros-gyorgy-egyenlo-a-fuggetlenseggel.html>

Választási csalásokkal a totális hatalomhoz

A népképviselői választások története Magyarországon 1848 óta íródik. Volt hosszabb szünet (1849-1861) és volt olyan hosszú időszak is, amikor a választás csak korlátozottan (1861-1918 és 1920-1944), vagy egyáltalán nem (1919 és 1949-1989) fejezte ki a népakaratot. E tanulmány arról a rövid időszokról szól, amely a második világháború után magában hordozta a demokratikus kibontakozás esélyét épp úgy, mint a diktatórikus végkifejletet. Nem kétséges, hogy az előbbi alternatívának kevesebb esélye volt a megvalósulásra, amit – miként a végkifejletet is – a szovjet katonai megszállás révén a birodalmi politikai akarat érvényesítése okozott. De mégsem gondoljuk, hogy semmi esélye ne lett volna a parlamentáris demokráciának 1945 után Magyarországon. Sőt! E tekintetben Magyarországot Csehszlovákiával és Ausztriával együtt olyan zónának tekintjük, amelyet a Szovjetunió – ellentétben minden más általa „felszabadított” és megszállt állammal -, mintegy talonban tartott a megoldandó nagyobb horderejű kérdésekről folyó alkudozások idejére.²⁶⁸

Ismerjük azokat a dokumentumokat, utalásokat és gesztusokat, amelyek azt támasztják alá, hogy a szovjet vezetésben megvolt a szándék arra, hogy Magyarországot (és Csehszlovákiát) eleve a birodalomba beillesztendő területnek tekintsék. Ezek közül a felületes irodalomban sokat idézett hírhedt **Sztálin** idézetet, amelyet **Milovan Dilas** jegyzett le(?) azonban semmiképpen sem fogadjuk el perdöntőnek.²⁶⁹ Sokkal inkább a megvalósult tények visszavetítésének. Hiszen például **Dilas** szerint **Sztálin** azt is kijelentette, hogy „Romániának Magyarországgal, Lengyelországnak pedig Csehszlovákiával kell föderációt alkotnia.”²⁷⁰ Ugyanígy nem tulajdonítunk döntő jelentőséget a **Churchill** és **Sztálin** közötti hírhedt „százalékos megállapodásnak” sem, amely szerint a „nyugat” és a Szovjetunió Magyarországon 50-50%-ban érdekelt.²⁷¹

²⁶⁸ Mindenekelőtt Németország jövőbeni státuszáról volt szó, de Lengyelország, Görögország, Irán, Japán, Kína kérdése is döntő fontosságú volt a Szovjetunió számára.

²⁶⁹ „Ez a háború eltér a múltbéli háborúktól; ha valaki területeket foglal el, ezekre a területekre rákényszeríti a saját társadalmi rendszerét. Ahová a hadserege eljut, ott a saját rendszerének szerez érvényt. Másképp nem is volna lehetséges.” Milovan Dilas: Találkozások Sztálinnal. Magvető Kiadó, 1989. 105. old.

²⁷⁰ Dilas id. mű. 162. old.

²⁷¹ Az ominózus cetlit Churchill el akarta égetni, de Sztálin állítólag azt mondta: „Ne, tartsa csak meg.” A számadatokat maga Churchill közli emlékirataiban és fotokópiája is közismert. Lásd.: Winston S. Churchill: A második világháború 1-2. Európa Kiadó, 1989. 2. kötet. 476-477 old.

Akkor sem, ha azt később a külügyminiszterek valóban módosították 20-80% arányra. Hiszen **Churchill** maga írta le, hogy ez a megállapodás „csak rövid távú és a háború idejére szóló rendezés” volt. Még pontosabban: „A százalékos rendszer nem arra való, hogy különféle balkáni országokkal foglalkozó bizottságok taglétszámát szabja meg, hanem inkább, hogy megmutassa, milyen érdeklődést és érzelmeket tanúsít a brit és a szovjet kormány az illető országok problémái iránt... Csak afféle vezérfonalnak szántuk, amely természetesen semmilyen kötelezettséget nem jelent az Egyesült Államokra nézve és nem akarunk vele merev befolyási övezeteket létesíteni.”²⁷²

Mindezeknél sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy a Moszkvából Magyarországra érkező kommunisták azzal a határozott utasítással érkeztek, hogy az ország szovjetizálására (egyelőre) nem kerülhet sor. Ennek dokumentumai is közismertek, de legjobban talán maga Rákosi Mátyás foglalta össze elvtársaihoz küldött üzenetében (utasításában): „Fel kell használni minden erőt, amely hajlandó a nemzeti összefogást szolgálni... Egyetlen kezét sem szabad ellökni, mely becsületesen nyúl a nemzet újjáépítésének munkájához.”²⁷³ E szavakat természetesen az akkori kommunista retorika ismeretében kell értelmeznünk. A végcél nem lehetett más, mint a kommunista diktatúra, a „becsületes” csakis a kommunista párt vezető szerepét elismerő tényező vagy személy lehetett²⁷⁴, a „nemzeti összefogás” pedig igencsak hézagos volt. De azt a magyar kommunisták, Rákosi sem tudhatta, hogy a nagy alkudozásban, a világháború végjátékában Magyarországnak milyen lesz a pozíciója. Az bizonyos volt, hogy „oroszbárát és náciellenes”²⁷⁵ kell, hogy legyen. Vagyis a Szovjetunióval szoros gazdasági és lojális politikai kapcsolatokat ápoljon és kiirtsa a nemzeti szocialista (nyilas stb.) ideológiát. Ezzel mindenki tisztában volt, s a túlnyomó többség egyet is értett. Miként a szükséges társadalmi és politikai változásokkal is. Ezek közé tartozott többek közt pl. a földreform, ha nem is olyan kivitelezéssel, ahogy az történt. És ezek közé tartozott a parlamentarizmus alapjainak kiszélesítése az általános, titkos, egyenlő és közvetlen választójog és választási rendszer irányába.

²⁷² Churchill id. mű. 479-480. old. A brit miniszterelnök október 9-én érkezett Moszkvába. Ezt a táviratot 1944. október 12-én küldte el kollégáinak Londonba. Tudnia kellett(?), hogy a magyar fegyverszüneti delegáció már Moszkvában van, sőt, Faraghó Gábor, annak vezetője a kormányzó jóváhagyásával a fegyverszünetet már alá is írta. Emlékirataiban erről egyetlen szó sem esik. A Magyarország számára oly sorsdöntő 1944. október 15-16-ról, a „kiugrási”, valójában átállási kísérletről, a nyilas hatalomátvételtől stb. egyetlen mondat szerepel: „Október 17-én este tartottuk az utolsó találkozót. Akkor érkezett meg a hír, hogy mivel Magyarországon felbomlóban van az egész német arcvonal, a németek elővigyázatosságából letartóztatták Horthy tengernagyot.” (485. old.)

²⁷³ Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések. 1940-1956. Napvilág Kiadó, 1997. 1. kötet, 151. oldal.

²⁷⁴ „Tudatosítani kell, hogy az ország vezető pártja vagyunk.” Rákosi id. mű. 151. old.

²⁷⁵ Churchill kifejezései.

A szóban forgó korszaknak mind a kezdete, mind a vége nehezen határozható meg, hiszen a történelem a történések időben és térben megjelenő folyamata, de hozzávetőlegesen négy és fél évről van szó: 1944 őszétől 1949 tavaszáig. A történet a rettenetes háborús vereség és pusztulás idején kezdődik, a magyar nemzet súlyos erkölcsi, anyagi, szellemi tragédiájának idején. Ugyanakkor felöleli azt az időszakot is, amikor újra bizonyítékát adta elképesztő élni akarásának, vitalitásának, megújulási képességet is, amelyről már többször tanúbizonyságot adott történelme során. E néhány évben összesűrűsödött rengeteg remény, kiábrándultság, energia és menekülés, hazafiság és árulás, igaz emberi érzés és hazugság, csalás. E sokrétű folyamatokból most emeljük ki a választásokat, amelyek magukon hordozzák az egész korszak minden pozitív és negatív tulajdonságát a reménytől a bukásig.

E rövid időszak alatt öt fontos választást tartottak az országban. Mindegyik szinte láttelete annak a történelmi pillanatnak, amelyben az ország élt. Az első választást idézőjelbe kellene tenni, mer hiszen alig mutat bárminemű hasonlóságot egy demokratikus, rendezett parlamenti választással. Ezt a választást 1944. december 15-e és 20-a között tartották egy közelebből meg nem határozható területen, amely már szovjet megszállás alatt állott. Sem választójog, sem választási rendszer nem volt rögzítve, nem készültek választási névjegyzékek, nem volt sem titkos szavazás, sem a választásokra vonatkozó bármilyen jogi szabályozás. A választásokat egy 17 fős *Előkészítő Bizottság* szervezte, amelyben a kommunista és szociáldemokrata párt²⁷⁶ küldöttei többségben voltak. Viszont elnöke egy elkötelezett nemzeti demokrata, *Vásáry István* volt és helyet kapott a Bizottságban a *Független Kisgazdapárt*, a *Nemzeti Parasztpárt*, a *Polgári Demokrata Párt* és négy pártonkívüli tag is. Valójában 12 „megbízói csoport” bonyolította a választásokat, amelyek teljesen formálisak voltak, a szovjet megszállók felügyelete alatt, „nagygyűlések” formájában, ahol a „nép” jóváhagyta a jelöltek névsorát. Az így összeülő *Ideiglenes Nemzetgyűlés* legitimitása csak a szövetséges nagyhatalmak – elsősorban a Szovjetunió, mint megszálló – akaratán nyugodott. A nemzetgyűlés összetétele ebből kifolyólag teljesen irreális volt, a *Magyar Kommunista Párt* (MKP) 39.13%-al „képviseltette” magát, s még kétszeri kiegészítése után is az MKP és a *Szociáldemokrata Párt* (SZDP) 59%-al rendelkezett.²⁷⁷ Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés* a formaságokon kívül (a kormány megválasztása, a kormány rendeleteinek törvény erőre emelése) szinte semmilyen kapcsolatban nem állt a Moszkvában létrehozott *Nemzeti Kormány*al. Jelképes szerepe volt, mert a decemberi megalakulás után (1944. december 21.) csak 1945 szeptemberében

²⁷⁶ Ezek marxista pártoknak tekinthetők és 1944 októberétől szoros szövetségben működtek.

²⁷⁷ Az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1945. április 2-án és június 24-én egészítették ki. Végső összetétele: MKP 33.5%; FKGP: 24.70%; SZDP:25.30%; NPP: 8.43%; PDP: 4.22%; Pártonkívüli: 3.82%.

ülhetett össze még egyszer, jóváhagyandó a kormány legfontosabb intézkedéseit.²⁷⁸

Az *Ideiglenes Nemzeti Kormány* rendeletekkel kormányzott. Így valósította meg a földreformot. Így valósult meg a számonkérés kereteinek felállítása. Az államfői teendők ellátásának szabályozása. A választójogi rendszer megalkotása, a politikai mozgástér kialakítása. (Beleértve a politikai rendőrség pártpolitikai működésének eltűrését.) Az *Ideiglenes Nemzeti Kormány* 1945. november 15-én lemondott. Elnöke, *Miklós Béla* úgy fogalmazott, hogy az új kormánynak „a demokratikus rend terén csupán az a feladata marad, hogy a kiépített demokratikus fegyelmet és berendezkedést továbbfejlessze és minden irányú támadástól megvédje.”²⁷⁹ Mint kiderült ez nem sikerült.

A második választás, amellyel röviden foglalkoznunk kell, az a budapesti törvényhatósági választás, amelyet 1945. október 7-én tartottak meg az *Ideiglenes Nemzeti Kormány* által alkotott szabályok alapján.²⁸⁰ Az önkormányzati választásokat Nagy-Budapesten - és sehol máshol – azért tartották meg, hogy a marxista pártok („munkáspártok”) Rákosiék által remélt nagy győzelme megadja az alaphangulatot a parlamenti választások előtt. Ez reálisnak tűnt, hiszen az egykori kormánypárt nem indulhatott, sem más Budapesten ismert polgári, keresztény párt, a liberálisok az adott történelmi körülmények miatt súlytalanok voltak; a fő ellenfél, a kisgazdapárt pedig eredendően a vidék pártja volt, sohasem indult Budapesten.²⁸¹ Az „iránymutató” nagy győzelem érdekében a marxista pártok közös listán indultak, *Dolgozók Egységfrontja* néven. Az eredmény azonban megdöbbentő volt: a *Független Kisgazdapárt* abszolút többséget kapott, a *Dolgozók Egységfrontja* (kommunisták és szociáldemokraták) pedig 42%-ot. Nagyszerű kiállása volt ez Nagy-Budapest népének a demokrácia mellett, bár a marxista 42%-ék figyelmeztető és riasztó is lehetett.

A marxisták kudarcra eredményezte, hogy a SZEB elnöke, **Vorosilov** marsall kezdeményezte a kvázi szabad választások elszabotálását. Nincs kétségünk afelől, hogy ezt Rákosi Mátyással egyeztetve próbálta meg. A dolog annál is érdekesebb, mert nem sikerült! Ha itt, már 1945-ben minden eldőlt volna, akkor a parlamenti választásokat Vorosilov „javaslata” alapján tartják meg, amelynek legfontosabb eleme az volt, hogy a voksolásnak csak formális

²⁷⁸ A két időszak között az *Ideiglenes Nemzetgyűlés* Politikai Bizottsága „helyettesítette” a parlamentet.

²⁷⁹ Dálnoki Miklós Béla kormányának (*Ideiglenes Nemzeti Kormány*) minisztertanácsi jegyzőkönyvei. Magyar Országos Levéltár, 1997. B. kötet, 564. oldal

²⁸⁰ Ennek alapelvei azonosak voltak az 1945. szeptember 5-11-e között törvényerőre emelt választójogi törvény (1945: VIII. tv.) rendelkezéseivel.

²⁸¹ Igaz, 1943- tól már erőteljesen igyekezett nyitni a polgárság irányába, megalakítva polgári tagozatát, Varga Béla, Sulyok Dezső, Oltványi Imre, Csornoky Viktor, Auer Pál, Pfeiffer Zoltán vezetésével.

szerepe legyen, és a kormányzó pártok eleve egyezzenek meg a parlament összetételében. Ennek lényege az lett volna, hogy a kiscgazdapárt kisebbségben legyen (47.5%), míg az informálisan már létező *Baloldali Blokk* abszolút többséget birtokoljon. Ezáltal a parlament semmiféle akadályt ne gördíthessen a marxista pártok törekvései elé. Az egyezmény meg is született, de a gépezetbe homokszemnél nagyobb kavicsok kerültek. Az egyik az volt, hogy az országban óriási felháborodás keletkezett, amikor kitudódott a csalás. Mert ez csalás lett volna. A népakarat durva megsértése, figyelmen kívül hagyása. Elsősorban a (jobb híján) kiscgazda szimpatizánsokban jelent meg a felháborodás, de hasonló hangulat volt a régi szociáldemokrata tömegekben és a parasztpártban is. Sőt: még a kommunisták közül is sokan nemtetszésüknek adtak kifejezést, vagy mert kevesellték a kialkudott 20%-ot,²⁸² vagy mert tényleg hittek egy jobb eredményben. Az egész terv erkölcsi tarthatatlansága is nyomasztó volt, hiszen a propaganda minden oldalról az „első szabad választásról” szólt. A másik kavics az volt, hogy az USA és Nagy-Britannia jelezte, hogy ilyen „választásokat” nem ismer el, így a létrejövő parlament és kormány legitimitását sem. Utalunk a tanulmány elején vázolt nagyhatalmi együttműködési kényszerre.

Ennek köszönhetően **Vorosilov** (vagyis Rákosi) visszatáncolt, nyilvánvalóan moszkvai utasításra. E fiaskó végképp megrontotta Rákosi és Vorosilov között a viszonyt, amely amúgy is terhelt volt: ki is a helytartó? A visszatáncolásnak köszönhetően²⁸³ tarthatták meg a kvázi szabad választásokat 1945. november 4-én. Itt most nincs hely e választások demokratikus deficitjének értékelésére, alapjaiban azonban helytállóak *Pfeiffer Zoltán* szavai: „Ez a választás volt a valódi népitélet, mert a nemzet többsége kétségtelenül a nemzeti és polgári gondolat mellett állott ki.”²⁸⁴ Százalékos arányokban az így nézett ki: FKGP: 57% SZDP: 17%; MKP:16.9%; NPP: 6%; PDP: 1.6%. A választók tehát egyértelmű választ adtak arra (92%-os részvételi arány mellett!), hogy merre kívánják, hogy elinduljon az ország.²⁸⁵ Sajnos azonban a kormányálításnál a népakarat eredménye már alig látszott. Megcsalták. Nem azzal, hogy megmaradt a koalíció – az adott helyzetben, a békeszerződés életbelépéséig, a szovjet megszállás körülményei közepette – ez elkerülhetetlen volt. Sokkal

²⁸² A megállapodás szerint az FKGP 47.5%, az MKP és az SZDP 20-20%, a Nemzeti Parasztpárt (NPP) 12.5% erejéig részesült volna a mandátumokból.

²⁸³ Jegyezzük azonban meg, hogy ebben kulcsszerepet játszottak a kiscgazdapártban politizáló nemzeti demokraták, akik a pártvezetést sarokba szorítva az 1945. október 23-i nagyválasztmányon kikényszerítették a megállapodás felmondását. Lásd erről: Földesi Margit-Szerencsés Károly: A megbélyegzés hatalma. Kairosz Kiadó, 2003. 44-46- old.

²⁸⁴ Kis Újság, 1946. augusztus 11.

²⁸⁵ Tették és tehették ezt egy a korszak viszonyaihoz képest igen demokratikus választójog alapján. (1945: VIII. tc.) A hazai némettség kizárása mellett, amely a kollektív ítékezés alapján történt, és így elfogadhatatlan, csak a törvény néhány eleme volt antidemokratikus. Alapjában biztosította a népakarat megjelenítését.

inkább azért, mert a kisgazdapárt nem irányította a kormányt, bár a miniszterelnök Nagy Ferenc személyében kisgazda lett. A kormányban és az államigazgatásban a **Baloldali Blokk**²⁸⁶ túlsúlya egyre nyomasztóbbá vált. Áll ez az egész közigazgatásra (az elszabotált önkormányzati választások miatt); a gazdaságirányításra (ezt több, a kormánytól függetlenedni tudó szerv intézte, köztük a *Gazdasági Főtanács* és a *SZEB Magyar Gazdasági Hivatala*, majd a *Jóvátételi Hivatal* kommunista vezetéssel); az igazságszolgáltatásra (Népbíróóságok az 1945.VII. tv. alapján, majd még inkább a *Népbíróósági Különtanácsok* az 1946: VII. tv. alapján); a rendőrség működésére (azon belül kiemelten a politikai rendőrségre: *Politikai Rendészeti Osztály*, *Államvédelmi Osztály*); a külkereskedelemre (a Magyarországra kényszerített szovjet-magyar gazdasági egyezmény révén²⁸⁷). A legfőbb oka annak, hogy a kormány nem irányíthatta az országot persze a *Szövetséges Ellenőrző Bizottság* és a megszálló szovjet parancsnokságok mindennapos önkényeskedése voltak. Mindez csalás volt: a népakarat megcsalása, „korrigálása”, ahogy ezt Rákosi mondta.

Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választás ily módon valódi küldetését, hogy a demokratikus berendezkedést kiépítse, továbbfejlessze és megőrizze nem tudta betölteni. A támadások már az előtt egyre erőteljesebbek lettek, hogy a nagy nemzetközi alkuk megkötettek volna, vagy nyilvánvalóvá váltak volna, hogy nem fognak létrejönni, és a „szövetségesek”, mindenekelőtt a Szovjetunió és az USA szembe fordul egymással. Az említett három választás után a legdöntőbb – úgy véljük – egy választás elmaradása volt. Ez pedig az önkormányzati választás volt. A demokrácia e fontos pillérének létrehozását a *Baloldali Blokk* mindvégig sikerrel elszabotálta. A kisgazdapárt megújuló kezdeményezéseit minden alkalommal megakadályozta, ha kellett a *Szövetséges Ellenőrző Bizottság* (SZEB) segítségével. Ez maga volt a csalás,²⁸⁸ és – a fent említett körülmények közepette - megkönnyítette a demokráciakísérlet felszámolását.

A demokráciakísérlet felszámolását össze szokták téveszteni a *Független Kisgazdapárt* szétzilálásával – népszerű kifejezéssel – a szalámitaktikával, holott ennél sokkal bonyolultabb folyamatról van szó. Kétségtől ennek leglátványosabb politikai eleme a nagy abszolút többséggel rendelkező

²⁸⁶ Formálisan 1946. március 5-én alakult meg az MKP, SZDP, NPP és a szakszervezetek részvételével.

²⁸⁷ Ezt Gerő Ernő önlényesen írta alá Moszkvában, parlamenti jóváhagyása is törvénytelenül történt.

²⁸⁸ Az önkormányzatok (törvényhatóságok) az 1944-es fiktív „paritás” alapján működtek egészen 1950-ig. Vagyis képviseletet az akkori Magyar Nemzeti Függetlenségi Front öt pártja kaphatott, s ez még abban az esetben is, ha a Polgári Demokrata Párt működött a településen (ilyen nagyon kevés volt) 3:2-es arányt jelentett a Baloldali Blokk javára. Valójában azonban – az idézett egyéb körülmények miatt is – lényegében baloldali önkényuralom volt ezen a téren már 1945 tavaszától. A tarthatatlan helyzetet 1950-ben a tanácsok létrehozásával oldották meg. A „Tanácsválasztásokat” 1950. október 22-én tartották, és a megjelentek 97.8%-a Népfront (azaz a már csak egyedüli Párt) jelöltjeire szavazott.

kisgazdapárt gúzsba kötése, majd felbomlasztása, végül működésének ellehetetlenítése volt. E folyamat elemzése most nem feladatunk. Megjegyezzük azonban, hogy ez a párt alkalmatlan volt a demokrácia megteremtésére és megszilárdítására. Ez túl nagy feladatnak bizonyult. S hogy éppen ennek a pártnak jutott ez a feladat, abban döntő szerepe van annak, hogy az 1945-ös választások előtt egyedül maradt a politikai palettán a nemzeti, demokrata, keresztény, konzervatív térfelel. Nem véletlenül. Az is igaz azonban, hogy e párt végső felbomlasztását a *Baloldali Blokk* politikai eszközökkel nem tudta elérni. De ellenálló képességét, lelkét, programját, s így erős bázisát az FKGP már 1946 tavaszán elveszítette. Éppen a szalámi első szeletének leszelésekor. Vagyis a párt jóhiszemű, de nem elég kvalifikált vezetőinek első kapitulálásakor, meghunyászkodásakor, árulásakor. (Nem közéjük tartozik a kollaborálásig „együttműködő” Tildy Zoltán és a *kriptokommunisták* élén álló Dobi István.) Az 1946. március 12-én kizárt Sulyok Dezső, Vásáry István és Vásáry József, Nagy Vince már nem volt pótolható. A küldetést a *Magyar Szabadság Párt* vette át, s meggyőződésünk szerint be is teljesíthette volna – az Európába illeszkedő, parlamentáris demokrácia megszilárdítását – ha akkor már nem lett volna késő, s a nemzetközi körülmények nem változnak meg olyan gyökeresen.²⁸⁹ Ugyanakkor szükséges leszögezni, hogy a döntő fordulat előtt megtörtént a még megmaradt magyar középosztály anyagi bázisának likvidálása (infláció és államosítás), a köztisztviselői kar politikai alapú megrostálása (B-lista), a mai szóval „civil szféra” felszámolása (egyesületek betiltása rendeletek hosszú sorával), a jogbiztonság megrendítése (a politikai rendőrség működése által, de az 1946: VII. tv. alapján is), a szólásszabadság alapjaiban történő korlátozása (akkor is léteztek a „politikailag korrekt” határok) stb.²⁹⁰

A körülmények kedvezőtlen változása, a szabadságpárt „kudarca”, a kisgazdapárt likvidálása, s főként az 1945 novemberében még kvázi szabad választások útján létrejött *Nemzetgyűlés* felszámolása szoros összefüggésben van a korszakban tartott negyedik választással. Ez az úgynevezett „kékcédulás hadművelet”, amely a magyarországi népképviseleti választások során elkövetett csalások tragikus esszenciáját vonultatja fel. Azért érdekes ez, mert 1947. augusztus 31-én a *Magyar Kommunista Párt* még mindig rá volt kényszerülve, hogy valódi – többpártrendszerű – választások révén próbálja legitimálni és totális irányba eltolni a hatalmát. Mert még mindig voltak Magyarországon, akik nem kapituláltak, hanem – kockáztatva egzisztenciájukat, szabadságukat, sőt életüket is – kiálltak a nézeteik mellett. A politikai küzdőtér

²⁸⁹ A Magyar Szabadság Párt küzdelmeiről lásd. Szerencsés Károly: A nemzeti demokráciáért. Vadló Kiadó- Pápa Város Önkormányzata, 1997-2007. (Második, bővített kiadás.)

²⁹⁰ Lásd. erről: Szerencsés Károly: Hová tűnt a demokrácia? Rubicon, 2010. 2. szám.

rivaldafényében is és szavazóként is. Ezért kényszerültek a kommunisták (majd kényszerítették egyébként eltiprásra szánt „szövetségeseiket” is) olyan mértékű választási csalásra, amely örök mementóként, figyelmeztetésként áll a demokrácia hívei, a parlamentarizmusban, népakaratban óvatlanul bízók okulására.²⁹¹

E sorok írója számos formában igyekezett felhívni a figyelmet e csalás jelentőségére, feltárva okait, részleteit és következményeit.²⁹² Most csak e választásnak a kommunisták totális hatalmához vezető úton betöltött szerepéről van mód megemlékezni. A választási csalás legfőbb elemei a következők voltak: 1. A (kvázi demokratikus) választási szabályok módosítása (1947: XXII. tv.); 2. Az *Összeíró és Választási Bizottságokban* a kommunista és szociáldemokrata túlsúly biztosítása. 3. A választási névjegyzékek megrostálása politikai alapon, s ennek alapján százezrek törvénytelen kizárása a választójogból; 4. Állami (kormányzati) közreműködés (Belügyminisztérium, Politikai Rendőrség, Gazdasági Főtanács stb.) a csalásban.; 5. A választás napján kb. 200 ezer hamis szavazat leadása 12 ezer ember által. 6. Manipulációk a szavazatok összesítésénél a kormánypártok javára. 7. A legkarakteresebb ellenzéki párt szavazatainak és mandátumainak megsemmisítése.

Az új választási törvény egészen extrém paródiája volt a jogalkotásnak. A választójogból való kizárás okait „gumifogalmakkal”²⁹³ írta körül, így korabeli összesítés szerint 466 ezer embert zártak ki, de a „kifelejtettekkel” együtt ez a szám minimum 600 ezer körül mozgott.²⁹⁴ Ehhez kellett a baloldali (döntően kommunista) vezetésű *Összeíró Bizottságok*. Ezek alakultak aztán át *Választási Bizottságokká*, amelyek elbírálták az ajánlásokat és a jelölteket.

A törvény megvonta a passzív választójogot az ellenzék vezérétől, a *Magyar Szabadság Párt* elnökétől, Sulyok Dezsőtől.²⁹⁵ Ez olyan égbekiáltó csalás volt, hogy a győzelemre is esélyes párt ennek hatására sem a választójogi vitában, sem a választáson nem vett részt. Be is szüntette működését, bojkottálva a

²⁹¹ Nem lehet véletlen, hogy a kommunista párt (MKP, MDP, MSZMP) totális hatalma idején e csalásokat megemlíteni sem lehetett a „szakirodalomban”, s ami rémisztőbb, a rendszerváltoztatás után megjelent történelmi összefoglalók, sőt monográfiák sem a kellő súllyal foglalkoznak a témával.

²⁹² Lásd: Szerencsés Károly: A kékcédulás hadművelet. Választások Magyarországon 1947. IKVA Kiadó, 1992. És: Földesi Margit- Szerencsés Károly: Halványkék választás. Magyarország. 1947. Tanulmány és válogatott dokumentumok. Kairosz Kiadó, 2001.

²⁹³ Nyilas, fasiszta, kitelepítésre ítélt, elmebeteg, erkölcstelen magatartású, összeesküvő stb. A felszólamlás ezek ellen a vádak ellen 1947 augusztusában már igencsak nagy bátorságot igényelt.

²⁹⁴ Rákosi Mátyás „körülbelül félmillió fasisztát és reakciót” tartott lehetségesnek kizárni, máskor 12-15% kizárását ígérte. Ezek az 1945-ben „törvényesen” kizártak felett értendőek. In.: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948. Szerk.: Izsák Lajos, Kun Miklós. Századvég, 1994. 224. old.

²⁹⁵ Azzal az ürüggyel, hogy 1935-ben a Nemzeti Egység Pártjának képviselőjelöltje volt.

választásokat.²⁹⁶ Ehhez persze az is hozzájárult, hogy a kommunista rohambrigádok az *ÁVO* segédletével szisztematikusan szétverték a szabadságpárt gyűléseit, megfélemlítették vezetőit, inzultálták szimpatizánsait. A „Lex Sulyokhoz” hasonló paragrafusokba bújtatott csalásra nem tudunk példát a világon.

A törvény bevezette az ajánlási rendszert, de csak az új ellenzéki pártoknak tette kötelezővé! Elképesztő diszkrimináció volt ez is. Az adott körülmények közepette egyetlen új ellenzéki párt sem volt képes minden kerületben összegyűjteni a szükséges ajánlásokat. Országos szinten maximum 48 ezer írásos (név, aláírás, lakcím) ajánlásra volt szükség, amelyeket az említett (kommunista vezetésű) *Választási Bizottságok* bíráltak el. Az ajánlások visszautasításának nagy hagyományai voltak Magyarországon, így minimálisan – a pótlásra – legalább még ennyi ajánlást kellett gyűjteni két hét alatt. Hogy ez nagyon nehezen ment, arról az *ÁVO* is gondoskodott.

Prémiumos rendszert vezettek be, amelynek értelmében a kormánypártok választási szövetségének győzelme esetén (és csak az ő győzelmük esetén!) „megjutalmazták” magukat újabb mandátumokkal. Vagyis, ha a kormánypártok választási szövetsége eléri a 60%-ot, nem 60%-ban, hanem 80%-ban részesül az országos listán betölthető mandátumokból. Ha eléri a 75%-ot, az összes ilyen mandátum ezt a szövetséget illeti meg. A súlyos csalások révén a kormánykoalíció választási szövetsége elérte a 60%-ot, mindössze 44.985 szavazattal átlépve ezt a küszöböt... Ezzel +5%-nyi mandátumhoz jutott.

A törvény lehetővé tette az igénylőknek a névjegyzékkivonattal történő szavazást bármely nem lakóhelyük szerinti szavazókerületekben, ha a választás napján nem tartózkodtak a lakóhelyükön. (Pl. ott dolgoztak, üdültek stb.) Ehhez igényelniük kellett egy névjegyzékkivonatot a lakóhelyük szerinti *illetékes Választási Bizottságtól*. (Pontos adatokkal, a *Választási Bizottság* elnökének aláírásával, pecséttel.)²⁹⁷ Ez a 15x11.5 cm-es halványkék színű cédula (névjegyzékkivonat) lett a jelképe a sokrétű és döntő fontosságú kommunista választási csalásnak.

²⁹⁶ Sulyok és néhány híve már a választások előtt elhagyta Magyarországot. A párt volt vezetői és támogatói szétszóródtak a Magyar Függetlenségi Párt, Demokrata Néppárt, Független Magyar Demokrata Párt táborába.

²⁹⁷ Szerepelnie kellett a névjegyzékkivonaton a választókerület nevének, a megyének, járásnak, városnak/községnek, a szavazókör számának; az illető családi és utónevének (férjezett nőnél a leánykori családi és utónévnek), születési helyének és évének, a lakóhely szerinti névjegyzékben feltüntetett sorszámának, pontos dátumnak és a Választási (Összeíró) Bizottsági elnök aláírásának. Valamint a pecsétnek. Mindezt csak azért írjuk le ilyen részletesen, mert ezeket az adatokat a hamisítók ki kellett tölteni, ami több százezer „kékcédula” esetén nem kis logisztikai feladatot jelentett. Egy csalónak ugyanis egy személyi igazolványa volt, s erre a névre legfeljebb 15-20 adatsort használhattak.

A választások (1947. augusztus 31.) előtti manipulációk már bőven kimerítették a csalás kategóriáját, a választás napján viszont – a pontos kommunista terv szerint – 12 260 aktivistának 208 693 hamis szavazatot kellett leadnia.²⁹⁸ Mivel van adat arra, hogy ennél jóval több hamis kékcédulát (névjegyzékkivonat) nyomtattak²⁹⁹, a szám lehet nagyobb is. Perdöntően ellenőrizni már nem lehet, mert a szavazólapokat (és a felhasznált kékcédulákat is) megsemmisítették. A levéltárakban csak az összesítő listák találhatóak. Az egész országból érkező jelentések alapján megalapozottnak tartjuk azt a véleményt, hogy a kommunista párt a tervben szerepelt 200 ezer hamis szavazatot le is adta. A szociáldemokrata párt központja azonban az utolsó pillanatban elállt a nagyszámú hamis szavazat leadásától, ennek ellenére több ezer szociáldemokrata kékcédulás szavazat is volt.³⁰⁰

Az összesítés során a *Magyar Függetlenségi Párt* és a *Demokrata Néppárt* szavazatai közül 54 321-et egyszerűen átírtak a kormánypártokhoz, elsősorban a megdöbbenő vereséget szenvedett kisgazdapárthoz. (Így életbe lépett a prémiumos rendszer.) Erről már a választás másnapján tudtak: „A délelőtti folyamán pedig telefonértesítést nyertünk, hogy a kisgazdapárt és a kommunista párt között tárgyalások indultak meg a tekintetben, hogy az úgynevezett kék cédulával való választási visszaéléseket a kisgazdapárt a maga részéről nem teszi szóvá, ha a Pfeiffer-párt szavazatiból jelentős mennyiséget a kisgazdapárt részére írnak át a belügyminisztériumban.”³⁰¹ Miért szorgalmazta ezt Rákosi, azon túl, hogy a kisgazdapárt (elnöke már Dobi István...) ne tegye szóvá a csalást? Maga válaszol: „Ha nem a kisgazdapárt marad a legnagyobb párt, azonnal felmerül a szociáldemokrata miniszterelnök lehetősége.”³⁰² Ettől pedig irtózott Rákosi.

Végül, mivel a *Baloldali Blokk* így sem tudott összekaparni abszolút többséget (45.5%) kommunista kezdeményezésre és a kormánypártok aktív asszisztálásával megsemmisítették a *Magyar Függetlenségi Párt* 670 547 szavazatát és 49 mandátumát.³⁰³ Ez egy két hónapos idegőrlő küzdelem után történt meg, amelynek során a függetlenségi párt vezetőjét, Pfeiffer Zoltánt megvádolták háborús bűntettel is. Végül mentelmi jogának felfüggesztése előtt

²⁹⁸ A terv dokumentuma csak azért nem semmisült meg az idők folyamán, mert egy semlegesnek vélt dossziéban bújta meg, Farkas Mihály anyagai között. (Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 274-9/43)

²⁹⁹ Az Állami Nyomdában is és a szociáldemokraták külön is a Világosság nyomdában.

³⁰⁰ Lásd erről. Földesi Margit- Szerencsés Károly: id. mű. 26-31. old. A szociáldemokraták a kommunista párttól kaptak 60 ezer hamis kékcédulát. A lebukott szociáldemokrata csalókkal szemben az ÁVO nagy ügybuzgalommal járt el. Ezek a jegyzőkönyvek a Politikatörténeti Intézet Levéltárában megtalálhatóak. Sokszor az illetők szociáldemokrata párttagkönyveikkel együtt. Valószínűleg zsarolásra használták fel őket.

³⁰¹ PIL 283 LO. /233

³⁰² Moszkvának jelentjük... id. mű. 225. old.

³⁰³ Ennek az akciónak részleteit lásd.: Földesi Margit - Szerencsés Károly. A megbélyegzés hatalma. Kairosz Kiadó, 2003. 217-229. old.

Pfeiffer illegalitásba, majd emigrációba vonult, és 1947. november 20-án pártját Rajk László belügyminiszter feloszlatta. Ezzel a *Baloldali Blokk* abszolút többségre jutott a magyar parlamentben, a kommunista párt pedig azon nyomban megkezdte a „szövetségeseinek” felszámolását is. Így leglátványosabban a *Szociáldemokrata Párt* likvidálását,³⁰⁴ és a kisgazdapárt, valamint a parasztpárt maradványainak „útitárssá” degradálását. Ezzel a magyar népképviselői parlamentarizmus éppen száz évvel megszületése után meg is szűnt. Ezt az állapotot volt hivatva rögzíteni az ötödik – most tárgyalt – választás.

Valójában az 1949 májusi újabb előrehozott választások már csak arra voltak hivatva, hogy rögzítsék a népképviselői, többpártrendszerű parlamentarizmus felszámolását. Ennek érdekében hozták létre a *Magyar Függetlenségi Népfrontot*. Rákosi a helyzetet így összegezte: „A mi fejlődésünk, ha jól dolgozunk, odamegy, hogy a többi párt mellőlünk lassan elsatnyul. Ezt mi siettetjük... Szövetségben vagyunk, és ugyanakkor a szövetségeseink likvidálására is irányt kell venni.”³⁰⁵ Ez sikerült is. A nagyreményű *Magyar Szabadság Párt* felszámolása után a reménytelen helyzetben is becsületesen küzdő *Magyar Függetlenségi Párt* betiltása után az ellenállás egyre halványult. A szociáldemokrata pártot **gleichschaltolták**. A kisgazdapárt és a nemzeti parasztpárt elfogadta a *Magyar Dolgozók Pártjának* vezetésével épülő szocializmus programját. Mindszenty József esztergomi érsek letartóztatása és koncepciópere a *Demokrata Néppárt* és a *Keresztény Női Tábor* működését is ellehetetlenítette.³⁰⁶ Ekkorra már Tildy Zoltán köztársasági elnököt is lemondatták, házi őrizetben volt. Utódja Szakasits Árpád lett. E választás részletei már csalásnak sem tekinthetők. Maga az egész politikai rendszer volt a csalás, a népakarat megcsalása. Ebben a választások – s majd az ismétlődő értelmetlen voksolások 1985-ig – csak elhanyagolható részletek. A cél az volt, hogy minél jobban demonstrálják a nép kiállását a kommunista rendszer mellett. Mivel valódi választási lehetőség nem maradt, az is megfogalmazódott, hogy „minél többen leszavazzanak, még azok közül is, akiktől a szavazati jogot 1947-ben megvontuk.”³⁰⁷

A kollaboráló jelöltek 1949-ben már párthovatartozás megjelölése nélkül kerülhettek fel a választási listákra. De ez már senkit nem tévesztett meg. Országos szinten az első Rákosi volt, a második Dobi István (FKGP- valójában kommunista), utánuk Gerő Ernő és Rajk László, az ötödik helyen Veres Péter

³⁰⁴ Ennek végpontján jött létre a Magyar Dolgozók Pártja 1948. június 12-én. Ezt a mélyütést a magyarországi szociáldemokrácia már soha nem tudta kiheverni.

³⁰⁵ PIL Film. KV. 93.

³⁰⁶ Slachta Margit még indult volna, de ez már lehetetlennek bizonyult.

³⁰⁷ MOL-M-KS-276.f. 106/11. (A MFNF Országos Tanácsa Végrehajtó Bizottságának alakuló ülésén.)

(egykor NPP), a hatodikon Károlyi Mihály, a hetediken a sok szolgálatot tett Balogh István (FMDP), csak a kilencediken az első volt szociáldemokrata, Vajda Imre (valójában kommunista) és a huszonkettediken Harrer Ferenc (egykor *Magyar Radikális Párt*). Értelmiséginek titulált személyek is szerepeltek a listán, mint Pálffy György (altábornagy), Andics Erzsébet (történész). Mindezt a (szocialista) népfront jegyében. Károlyi már ott sem volt az országgyűlés alakuló ülésén, emigrált. Rajkot és Pálffyt még abban az évben kivégezték. Vajda életfogytiglani börtönbüntetést kapott, miként Szakasits is.

Az 1949. május 15-én tartott „népfrontválasztás” már nem tekinthető a magyar parlamentarizmus részének. Választási lehetőség nem volt. Amolyan ünnepély, kötelesség volt. Az egyetlen listát tartalmazó szavazólapot változatlanul kellett bedobni az urnába, akkor érvényes szavazatnak számított a népfront jelöltjeire. Lehetőség legfeljebb arra volt, hogy a lista ellen szavazzon valaki, de a puszta tagadásért, a már kiépült terrorgépezet árnyékában ezt kevesen vállalták. A hivatalos eredmények szerint 96% a népfontra szavazott. Tisztelet annak a 165 283 embernek, aki ezt nem tette meg. Ezek az eredmények azonban már mindenféle kontroll nélküli adalékok a kiépült diktatúra propagandagépezetének működéséhez.

Visszatérve az alapkérdésre: volt-e esélye Magyarországnak a demokráciára a második világháború után? A válaszom, még mindig az: Igen. Ellenkező esetben felmentést adnánk azoknak is, akik kollaboránsként elárulták, megtámadták ezt a demokráciát, s azoknak is, akik „reálpolitikusként” képtelenek voltak kvalifikáltan és bátran harcolni érte. Ha így tennénk emberek ezreinek végső erőfeszítéseit, a magyarság millióinak jól artikulált akaratát söpörnénk a szőnyeg alá azzal az idejétmúlt gondolattal, hogy minden csak „szükségszerűen” úgy történhetett, ahogy történt. Ha így tennénk, sokak, egy egész generáció nagyszerű küzdelmét felejtenénk el, amelyet 1945 és 1948 között a demokráciáért vívtak. S a diktatúra előkészítőinek és gyakorlóinak felelősségét is összemossnánk a szabadságért harcolók tetteivel.

A kommunizmus mint valláspótlék

A kommunista vezetők szinte meghökkentően sokszor használtak egyházas, keresztyén vallási elemekből építkező beszédmódot, vagy éppen hivatkoztak azokra. Ilyen volt, amikor a levett forradalom utáni első parlamenti ülésen *Kádár János* azt mondta: „Hogy lelkiismereti konfliktus se legyen, hát nekünk kommunistáknak is megvan a magunk gyónása, azt önkritikának hívják.”³⁰⁸ Ugyanő még 1957. árpilis 2-án jelentette ki, hogy „Meg kell csinálni a népbíróságot és ahol csak olyan horthystákkal találkozunk, akik vettek maguknak bátorságot és disznóságokat csináltak, körmenetben kell bíróság elé állítani, halálra ítélni és kivégezni.”³⁰⁹ Körmenetben! De idézhetjük a belügyminiszteri tisztséget betöltő *Biszu Bélát* is, aki a megtorlás idején arról beszélt a politikai rendőrség tagjainak, hogy a párt utasítása olyan legyen számukra, *mint az asztalon levő Biblia*.³¹⁰ Felmerül tehát a kérdés: vajon miért mondta azt *Rákosi Mátyás* a katolikus egyházra, hogy „konkurens vállalat”?³¹¹ És vajon miért hangsúlyozta **Lenin** többször is, hogy „a vallás a leghitványabb dolog a világon”?³¹²

A kommunisták igyekeztek önmagukat ijesztőnek feltűntetni, és az évezredek alatt szervesen alakult társadalom számára mintegy ördöginek feltűntetni – megfordítva a szent és a szentségtelen skála végpontjait. **Marx** például a *Kommunista Kiáltványt* így kezdte: „Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete. Szent hajszára szövetkezett e kísértet ellen a régi Európának minden hatalma.”³¹³ Fel kell hívnunk arra a figyelmet, hogy az eredeti német változatban a **Hetzjagd**, vagyis hajtóvadászat szerepel, az angol fordításban viszont az, hogy **Szent Szövetségbe** tömörültek a régi Európa hatalmai, hogy *kiűzzék* – **exorcise, exorcizmus** – ezt a kísértetet. **Marxnál** a vallás azonban még csak egyfajta illúzió volt, amely eltakarja a valóságot az elnyomott proletariátus elől, de egyúttal valamiféle *vigaszb*ban is részesíti ezt a réteget. Frappánsnak szánt megfogalmazása szerint *a vallás a nép ópiuma*, régiesen mákonya. **Lenin**

³⁰⁸ Kádár János beszédeiből. Hatvanadik születésnapjára. *Valóság*, 1972. 15. évf. 6. sz. 33.

³⁰⁹ Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának vitája és határozata a népbíróságok felállításáról, 1957. április 2., MOL 288.L 5/20.ő.e., 30.

³¹⁰ Krahulcsán Zsolt: *A párt belügye - A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban 1956-1962*. Budapest, L'Harmattan, 2013. 179.

³¹¹ „Közölnöm kell, hogy én éltem Rómában. A Komintern megbízásából voltam ott, és nagy élvezettel figyeltem – ha szabad ezt a kifejezést használnom –, a konkurens vállalatot.” Idézi Püskösti Árpád: *Rákosi a hatalomért 1945-1948*. Online, URL: <https://mek.oszk.hu/05300/05359/05359.htm>

³¹² Székely Andorné (szerk.): *Marx, Engels, Lenin a vallásról*. Budapest, Kossuth, 1975. 413.

³¹³ Karl Marx – Friedrich Engels: *A kommunista kiáltvány*. Budapest, Kossuth, 1976. 38.

viszont már nála is keményebben szavakat használt: „A marxizmus materializmus. Mint ilyen, éppoly kérlelhetetlenül ellenséges a vallással szemben, mint a XVIII. századi enciklopédisták materializmusa vagy **Feuerbach** materializmusa volt. (...) Harcolnunk kell a vallás ellen – ez minden materializmus, következésképpen a marxizmus ABC-je. De a marxizmus nem olyan materializmus, amely megállt az ABC-nél. A marxizmus tovább megy. Azt mondja: tudnunk kell, hogyan küzdjünk a vallás ellen, és ehhez materialista módon meg kell magyaráznunk a tömegek hitének és vallásának forrását.”³¹⁴ Egy másik művében pedig azt fejtegette, hogy „a vallás a szellemi pálinka egy neme, amelybe a tőke rabszolgái belefojtják emberi mivoltukat, csak valamennyire is emberi életre való igényeiket”. Ám szerinte az öntudatos munkás „megvetéssel taszítja el magától a vallásos előítéleteket, átengedi a mennyországot a papoknak és a burzsoá álszenteknek, s itt a földön igyekszik jobb életet kivívni”.³¹⁵ Ehhez kapcsolódó gondolata szerint „Az elnyomott osztály egysége ebben az igazán forradalmi küzdelemben, amely a földi Paradicsom megteremtéséért folyik, számunkra sokkal fontosabb, mint a proletariátus véleményének egysége a mennyei Paradicsomról.”³¹⁶

Hosszan lehetne még idézni a különböző kommunista klasszikusokat, **Nyikolaj Buharint** vagy Jevgenyij **Preobrazsenszkijt**. Ők egy fedett, eltitkolt módját javasolták a vallással való leszámolásnak, miközben a lényegből nem engedtek. Valamennyien ismerjük a mondást, miszerint a *Sátán: Isten majma*. tulajdonképpen egy, az isteni rendet, az isteni tervet „majmolni” kívánó eszme képviselőinek gyakorlatáról van szó. Ebben az ördögi paródiában a proletariátus maga a messiás. Az ő eljövetele megnyitja az új üdvtörténeti korszakot. Ez alapján a forradalom úgy mond „a történelem belső apokalipszise”, azaz a kimondott ítélet megszületésének pillanata. Ezt már *A német ideológia* című munkájukban is megígérték: „Az ítélet napjának hajnalpírja égő városok visszfénye lesz az égen, amikor a »mennyei harmóniák« közt a **Marseillaise** és a **Carmangole** dallama zeng majd az elmaradhatatlan ágyúdörgéssel együtt, és a guillotine veri hozzá a taktust; amikor az elvetemült tömeg *ça ira, ça irát* üvölt, s az »öntudatot« a lámpavas segítségével magasztalja fel.”³¹⁷

Így néz ki tehát a kommunista eszkatológia, és mi tagadás, ebben a leírásban **Marx** és **Engels** nem is tévedtek nagyot – sajnos. A messiási várakozások

³¹⁴ Vlagyimir Iljics Lenin: A munkáspárt és a vallás [1909]. In Tóthné Szendrényi Jolán (szerk.): *V. I. Lenin összes művei 17*. Budapest, Kossuth, 1968. 394-395.

³¹⁵ Idézi Sándor Pál: *A filozófia története. 3. Lenintől napjainkig*. Akadémiai, Budapest, 1965. 150.

³¹⁶ Vlagyimir Iljics Lenin: Szocializmus és vallás [1905]. In *V. I. Lenin művei 10*. Budapest, Szikra, 1954. 77.

³¹⁷ Kari Marx – Friedrich Engels: *A német ideológia* (ford. Kislégyi Nagy Dénes). Online, URL: http://www.eszmelet.hu/wp-content/uploads/2018/08/Nemet_ideologia_21_PDFsam_MEM03.pdf

igazolására még a megtévedt, vagy bűnös számításból kollaboráló egyházi személyeket is felhasználtak, akik „Isten országaként” minősítették a kommunista diktatúrát. A kommunista „eredendő bűnként” a kizsákmányolást határozza meg, azzal a különbséggel, hogy míg a kereszténységben önmagunkban, addig a kommunizmusban mindig a másik emberben látjuk meg a bűnt. A kizsákmányolásért mindig a másik ember a hibás, legyen az tőkés, burzsoá, kereskedő, kulák vagy éppen pap. *Lukács György* a megtestesülés fogalmát veti marxista frazeológia tengerébe: „a kommunista párt a proletariátus látható alakot öltött osztálytudata.”³¹⁸ Ahogy egy 1919-es röpirat mondja: „A proletárállam csak a vallásod iránt érdeklődik. Azt kérde, hiszed-e a proletárság feltámadását, akard-e, hogy a pokol örvényébe süllyedjen a múlt minden átka és kalászba szökjön a világforradalom életet adó vetése? Ha hiszed ezt, egy felekezeten vagy velünk: proletár vagy, testvérem vagy, életem és hitem sorsosa vagy.”³¹⁹ A kommunizmus tehát: fordított teokrácia. Ahogy **Bergyajev**, a kommunistából hívő keresztyénné visszatért orosz gondolkodó megfogalmazta: „A szovjet filozófia teljes felépítése a kereszténység borzalmas karikatúrája.”³²⁰ 1919-ben, az első magyarországi proletárdiktatúra ellen felkelő nép is pontosan látta ezt. Kalocsán körülbelül ötszáz asszony jelent meg a helyi *Direktórium* előtt, és követelte, hogy ne zavarják el az apácákat. „Nekünk nem kell ez a diktatúra, nekünk adják vissza a vallásunkat!” – hangzott el.³²¹

Zavarba ejtő, de voltaképpen a kommunizmusnak megvolt a maga szent városa – Moszkva –, megvoltak a maga szent könyvei, tehát létezett a kommunista kánon, és megvoltak a maga bebalzsamozott szentjei is. De ugyanígy talán nem túlzás a pártfőtitkár szerepét a papáéhoz hasonlítani, aki egyedül, illetve a *Politikai Bizottság* tagjaival tudja helyesen értelmezni a tudományos szocializmus tantételeit és alkalmazni a gyakorlatban.

Ide tartozik még a félistenné változtatott szovjet és csatlós vezetők jelensége, a sztálini személyi kultusz, az ókori keleti birodalmakat idéző domborművek és hatalmas szobrok. A budapesti *Sztálin szobor* is például egy ilyen, az istenség jelenvalóságát hirdető és bizonyító alkotás volt. A sor folytatása helyett azonban inkább a sokszor emlegetett keresztyén értékek közül nézzünk meg néhány példát, amelyeket a kommunizmus utánaözve próbált megsemmisíteni. Az első a munka kérdése. A világon kevés civilizáció van, amelynél a munka

³¹⁸ Lukács György: *Lenin*. Budapest, Magvető, 1970. 42.

³¹⁹ Tiszay Andor (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény*. Budapest, FSZEK–OSZK, 1959. 148. melléklet

³²⁰ Nyikolaj Bergyajev: *A kommunizmus igazságai és hazugsága* (ford. Révész Mária Magdolna). Budapest, Kairosz, 2003. 98.

³²¹ Romsics Ignác: *A Tanácsköztársaság tömegbázisa a Duna–Tisza közén. Századok*, 1979. 113. évf. 2. sz. 265.

központi szerepet ne játszana, talán egyedül a kínai az, ahol a tevékenység kérdése annyira fontos lenne, mint a keresztyén alapú kultúrákban. *Pál apostol* elég keményen fogalmazott ebben a tekintetben: aki nem dolgozik, nem is egyék. A kommunizmus ehhez is kétarcúan állt hozzá. Egyfelől a munkától való megváltást hirdette – hiszen az elképzelt jövőben „mindenki képességei szerint dolgozik, és mindenki szükségletei szerint részesül a közösen megtermelt javakból”. Sőt: az elképzelt kommunista jövőben *bárki bármi lehet*. Az egyik nap például villamosvezetéshez van kedve, a másik nap fül-orr-gégészethez. Másfelől azonban a kommunista ideológia az üdvtan részévé is tette a munkát, különösen is a nagyipari munkát. A munka: szent dolog volt, a kommunista szombatnál már csak a munkaversenyek meghosszabbított s lassan egybemosódó műszakjai voltak fontosabbak. A nagybetűs Nagyüzem maga volt a kommunista szentély. Egy munkáslevelező 1948-ban a *Szabad Nép* című kommunista újságban felháborodva reklamálta, hogy a XI. kerületben a Csonka Gépgyárban oltár van az üzemcsarnokban: „*Nézzék csak ezt az irtózatoss Csonka-féle gyárat [...] [a munkások a tulajdonossal] együtt imádták a feszületet, amely ott állt az üzemben felszerelt oltár tetején, a tanoncotthon könyvek helyett vásárolt díszes szentképeit*”³²² A kommunizmus gyakorlata egyrészt sörrel és virslivel ünnepelte a munkát május 1-én, és kommunista szombatokat tartott, másrészt valahol mindig is a munkától való megváltódást ígerte. Ennek az lett az eredménye, hogy a kommunisták elutasításra találtak onnan, ahonnan a legkevésbé várták: a Fejlődés, a Modernizáció, a gazdasági növekedés istenétől. Hiába voltak az emberáldozatok és az unalomig ismételt mantrák, a tudományos szocializmus, ez az istenség elfordította tőlük az arcát. A szent fejlődés először csak lelassult, majd szentségtelen visszaesésbe csapott át. Mindeközben a munka a kommunista országokban kényszermunkává, rabszolgamunkává változott át, majd cinikus munkakerüléssé, fusizássá. Manapság a munka kérdését az alapjövedelem mítoszával próbálják megoldani.

Egy másik keresztyén érték maga az emberi élet. Az, hogy az emberi élet megismételhetetlen csoda. Ezzel szemben a kommunizmus statisztikává, számmá fokozta le az egyes embert, nemcsak pótolhatónak, de egyenesen lecserélhetőnek, sőt, lecserélendőnek gondolta. A „vér” itt is a központi misztika részét képezte, igaz, fordított módon. „*Könyörület, takarékoskodás nélkül százával öljük meg az ellenségeinket, legyenek akár sok ezren, fulladjanak bele a saját vérükbe. Patakokban folyjon a burzsoázia vére.*”³²³ A kommunista „megváltás” így a másik vérének kiontása által jön el. Persze, hogy

³²² Tardos Tibor: A város arca: Lágymányos. 75 ezer lakos, 3600 párttag, 2700 „tábornok”, 1500 fasiszta házmester. *Szabad Nép*, 1948. dec. 9., 7.

³²³ Idézi: Paul Johnson: *A modern kor. A 20. század igazi arca* (ford. Berényi Gábor). Budapest, XX. Század Intézet, 2016. 81.

ki a burzsoá, az mindig aktuálisan a *Kommunista Párt* döntötte el. **Bergyajev** a kommunista eredendő bűnként a kizsákmányolást határozta meg, azzal a különbséggel, hogy míg a keresztyénségben önmagunkban, addig a kommunizmusban mindig a másik emberben látjuk meg a bűnt – foglalja össze a *Tanácsköztársaság* történetét református szempontból feltáró lelkész, Csűrös András.³²⁴ A kizsákmányolásért vagy a személytelen „társadalmi struktúrák”-, vagy pedig az „eredendő bűnben” született és azt hordozó személyek a felelősök – burzsoák, arisztokraták, kulákok, papok, stb.

Itt kell megemlítenünk, hogy a kommunizmus gyakorlata az *Új Ember* megszületését is célul tűzte ki. Ez is bibliai eredetű koncepció, *Szent Pál*, vagyis Pál apostol ír az *óember*, vagyis a megtérés előtti állapot és az *új ember*, vagyis a krisztusi kegyelem elfogadása utáni állapot különbségéről. Micsoda borzalmas tragédia, hogy a kommunizmus gyakorlatában az *Új Ember* kikovácsolásának – **perekovka** – a színterévé a **GULAG kényszermunka-táborai** lettek.

Szintén keresztyén értékeink közé tartozik a döntés szabadsága. Ezzel kapcsolatban kell megjegyeznünk, hogy *Lenin* lényegében eltörölte az egyéni bűn, az egyéni felelősség koncepcióját. Történelmi determinizmus, az elkerülhetetlenség sulykolása: mindez az egyéni megsemmisüléséhez, a *Tömegben való feloldódáshoz* vezetett

Miután 1914 és 1918 között Európa súlyos testvérháborúban véreztette ki önmagát, az akarnok, frusztrált, gyűlölködő csoportok előtt számos helyen elhárultak az akadályok, hogy eszelős terveiket megvalósítsák, és nekiláthassanak a gyakorlati utánpótlásnak. *Jászi Oszkár* nem sokkal a kommün bukása után így írt: „*Óriási jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy a kommunista rendszer gyakorlatilag kipóbáltassék. Ha sikerül, annál jobb: nyitva áll az út a fejlettebb világrend felé. Ha nem, bár szörnyű áldozatok árán, az orosz és a magyar példa felszabadítja az emberiséget a kommunista tanzsarnoksága alól.*”³²⁵ Szintén Jászi jegyezte le naplójába nem kevés fanyarsággal, hogy a tanácsuralom a kezdetektől milyen nagy mértékben épített a vallásos reflexekre. „*A marxista államegyház kialakulása. Merev ortodoxia szentekkel és ördögűzéssel. Fanatizmus és türelmetlenség.*”³²⁶

³²⁴ Csűrös András: Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos korszakban. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest 2021., 51.o.

³²⁵ Jászi Oszkár: *Magyar kálvária – magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai.* Budapest, Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1989. 112.

³²⁶ *Jászi Oszkár naplója 1919-1923.* Sajtó alá rendezte Litván György. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2001. 24.

Ez a világ mindannak a tagadása lett volna, ami előtte volt. Emlékezzünk az **Internacionálé** szavaira: „*A múltat végképp eltörölni*”. Kovács Imre magyar parasztpárti politikus pedig így fogalmazta meg 1945-ben „*lezárult az a hosszú-hosszú folyamat, amit ezer évnek nevezünk, és elkezdődött egy új korszak, aminek megjelölésére még nincs kellő távlatunk. Eddig jellegében az új korszak mindannak az ellenkezője, amit az ezerév képvisel és szimbolizál...*”³²⁷

A hatalom akarása mindenekelőtt újfajta Messiást teremtett, akit már semmilyen erkölcsiség, semmiféle vallási szentség nem gátolt. Ezek a Messiások csillapíthatatlan vágyat éreztek az emberiség feletti uralomra. Az első világháborúval széteső régi rend, az irányítás nélkül sodródó világ szinte önként kínálta fel magát ezeknek a politikai bűnözőknek. De nem is annyira ők érdeklik meg, hogy emlékezzünk rájuk, hanem nekünk, magunknak is szükségünk van az ő emlékükre, az ő géniuszaikra. Miért? Idézem **Vlagyimir Bukovszkijt**, Szovjetunióbeli orosz ellenállót, aki a mai helyzetről írta: „*Az embernek az a benyomása, mintha a pszichopaták bármelyik kis létszámú, ámbar nagy hangú csoportocskája – alkalmasint a kimerült többség szándékai ellenében is – képes megváltoztatni az állam törvényeit és politikáját, a nemzetközi közösségek szokásait nemkülönben. A józan ész, a logika, a tudományos érvelés immár semmi megakadályozására sem alkalmas.*”³²⁸

Ilyen szempontból sajnos Nyugaton a helyzet változatlan.

³²⁷ Kovács Imre: Egy kísérlet bukása. *Új Látóhatár*, 1981. 32. évf. 2. sz. 195.

³²⁸ Vlagyimir Bukovszkij: *A moszkvai per* (ford. Kállai Tibor, Gerencsér Zsigmond). Budapest, XX. Század Intézet, 2009. 664.

A kiadványt támogatja:



**Nemzeti
Együttműködési
Alap**



MINISZTERELNÖKSÉG



BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Kiadja a Kommunizmus Bűnei Alapítvány

e-book editor: Komjáti Design Kft.

Felelős kiadó: Aradi-Beöthy Péter

Budapest, 2022.